بەشی کڕین و فرۆشتن و ئاڵو وێڵ کردن
(البِیُوع وَالمُعَامَلات)

ئاینی پیرۆزی ئیسلام کڕین و فرۆشتنی حەڵاڵ کردوە (□□□) وە هانی موسوڵمانی داوە کەوا کار و کاسبی بکات (□□□) .

(□□□) بنەڕەت (الاصل) لە هەموو کڕین و فرۆشتنێك دا حەلاڵ بووە (الاصْلُ فِي المُعَامَلاتِ الإِبَاحَةُ) بەهەر شێوەیەك بێت بەو مەرجەی هەردوو لایەی ڕازی بن . مەگەر ئەوەی کەلە شەرع دا قەدەغە کراوبێت . لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة : 275) دا کە دەفەرمێ : ﴿وَأَحَلَّ اللهُ البَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ واتە : وە خوای گەورە کڕین و فرۆشتنی حەلاڵ کردووە و سوودو (ربا) خواردنیشی حەرام کردووە وە هەروەها لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (النساء :29) دا کە دەفەرموێ : ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُواْ لاتَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالبَاطِلِ إلاَّ أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ واتە : ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە ماڵەکانتان لە نێوانتان دا مەخۆن بە ناهەق ، مەگەر بە بازرگانی و کڕین و فرۆشتنێك بەڕەزامەندی هەردوو لا ئەنجام درابێت . وە لەبەر فەرموودەکەی (حَكِيمُ بنُ حزَام) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**البَيِّعَان بِالخِيَارِ مَالَمْ يَتَفَرَّقَا**)) واتە کڕیارو فرۆشیار بەرەزامەندی خۆیانە تا لەیەك جیانەبوونەتەوە ، واتە : بۆیان هەیە پەشیمان بنەوە تا لەیەك جودا دەبنەوە لەدانیشتنی (مەجلیسی) کڕین و فرۆشتنەکەدا [رواه البخاری (4/رقم 2110) ومسلم (1532/1164/3) وغيرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (المِقْدَام) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامَاً قَطُّ خَيْرَاً مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَإِنَّ نَبِيَّ اللهِ دَاوُدَ عَلَيهِ السَّلاَمُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ**)) واتە : هیچ کەسێك خواردنێکی نەخواردووە هەرگیز چاکتربێت لەوەی لە کاری دەستی خۆی بیخوات ، و پێغەمبەر (داود) سەلامی خوای لێ بێت لەکاری دەستی خۆی دەخوارد)) [رواه البخاری (2072/303/4)] .

وە هەموو ڕێگایەکی حەڵاڵی بۆ بگرێتەبەر و دوور بکەوێتەوە لە هەموو ڕێگایەکی حرام و فێڵ ()

وە لەبەر فەرموودەکەی (أبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لأنْ يَحْتَطِبَ أحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ مِنْ أنْ يَسْأَلَ أحَداً فيعطيه او يمنعه**)) واتە : ئەگەر یەکێکیان بەپشتی خۆی کۆڵە چیلکە ڕابکێشێت چاکترە لەوەی داوا لە کەسێك بکات ئەویش یان پێ دەدات یان پێی نادات)) [رواه البخاری (2074/303/4) وغيره] .

(166) لەبەر فەرمودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدُالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**أَيُّهَا النَّاسُ إتَّقُوا اللهَ وَأَجْمِلُواْ فِي الطَّلَبِ فَإنَّ نَفْساً لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَوفِيَ رِزْقُهَا وَإنْ أبْطَأَ عَنْهَا ، فَاتَّقُواْ اللهَ وَأَجْمِلُواْ فِي الطَّلَبِ ، خُذُو مَاحَلَّ وَدَعُواْ مَاحَرَّمَ**)) واتە : ئەی خەڵکینە ، لەخوا بترسن وەلە داوا کردنی دونیادا زیادە ڕەوی مەکەن چونکە هیچ نەفسێك نامرێت تا ڕۆزی خۆی تەواو نەکات ئەگەر چی هەندێك دوایش کەوێت ، دە لەخوا بترسن و زیادە ڕەوی مەکەن لە داواکردنی دونیادا ، ئەوە ببەن کە حەڵاڵە وەواز لەوە بێنن کە حەرامە [رواه إبن ماجه (2144/725/2) وهو صحيح ابن ماجه (1743)] .

وە فەرموودەی (حَكِيمُ بنُ حِزَام) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ((**البَيِّعَانِ بِالخِيَارِ مَالَمْ يَتَفَرَّقَا ، فَإنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإنْ كَتَمَا وَكَذَّبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا**)) واتە: کڕیار و فرۆشیار وان لە (إختيار) دا دەتوانن پەشیمان ببنەوە تاوەکو جیا نەبونەتەوە، جا ئەگەر هەردووکیان ڕاست بکەن وە عەیبەکانی ڕوون بکەنەوە ئەوە بەرەکەت دەخرێتە کڕین و فرۆشتنەکەیانەوە ، وە ئەگەر عەیبەکانی بشارنەوەو درۆ لەگەڵ یەك دا بکەن ئەوە بەرەکەت لە کڕین و فرۆشتنەکەیاندا نامێنێت)) [رواه البخاری (2110/328/4) ومسلم (1532/1164/3) وغيرهما] .

وە فەرموودەی (عُقْبَةُ بنُ عَامر) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : بیستم پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**المُسْلِمُ أخُو المُسْلِمِ وَلايَحِلَّ لِمُسْلِمٍ بَاعَ مِنْ أخِيْهِ بَيْعاً فِيْهِ عَيْبٌ إلَّا بَيَّنَهُ لَهُ**)) واتە : موسوڵمان برای موسڵمانە، وە حەڵاڵ نییە بۆ هیچ

وە ئەگەر دەوڵەمەندیش بوو فەرمانی خوای تێدا بەجێ بهێنێت ،[] **وە هەروەها هانی داوە کەوا لەکڕین و فرۆشتن دا ئاسان و لێبوردە بێت وەچاوی لەنەدارەکانەوە بێت**[] **وەهانیشی داوە کەوا بەیانیان زوو دەربچێت بۆ کارو کاسبی**[] **وئەگەر چوە بازاڕەوە دوعای بازاڕ**

موسوڵمانێك شتێك بە براكەی بفرۆشێت عەیبێكی تێدا بێت ڕوونی نەكاتەوە بۆی)) [رواه ابن ماجه (2246/755/2) وهو صحيح بڕوانە صحيح الجامع (6705)]

وە لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَةَ) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) دای بەلای پیاوێك دا خواردنی دەفرۆشت جا دەستی كردە ناویدا پەنجەكانی تەڕ بوو جا پێ فەرمووی : ((ئەی خاوەنی ئەم خواردنە ئەمە چیە؟)) ووتی : ئاوی ئاسمان لێ داوە ، ئەی پێغەمبەری خوا ! فەرمووی : ((ئەی بۆ نەتخستوەوەتە سەرەوەی خواردنەكەوە تا خەڵكی ببینێت؟)) پاشان فەرمووی : ((**مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا**)) واتە هەركەسێك فێڵ بكات ئەوە لە ئێمە نیە)) [رواه مسلم (102/99/1) وابوداود (3435/321/9) مع العون و الترمذي (1337/389/2) واللفظ له وغيرهم وهو صحيح بڕوانە صحيح الترمذي (1060) وصحيح ابن ماجة (1809)] .

(167) لەبەر فەرموودەكەی (مُعَاذُ بنُ عَبْدُالله بنُ خُبيبٍ عَنْ أَبِيْه عَنْ عَمّة) كەوا فەرمووی : ڕۆژێك دانشتبوین لە شوێنێك دا ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) هات و شوێنەواری ئاو بەسەریەوە دیار بوو ، جا هەندێكمان پێی ووت : ئەمڕۆ دەبینین نەفس خۆشی ، ئەویش فەرمووی : ((**أَجَلْ وَالحَمْدُ لِلَّه**)) واتە : بەڵێ سوپاس بۆ خوا ، پاشان خەڵكەكە باسی دەوڵەمەندیان كرد جا ئەویش فەرمووی ((**لَا بَأْسَ بِالغِنَى لِمَنْ إتَّقَى ، وَالصِّحَّةُ لِمَن إتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الغِنَى ، وَطِيْبُ النَّفْسِ مِنَ النَّعِيْم**)) واتە : ((دەوڵەمەندی هیچ خراپەیەكی تێدا نیە بۆ كەسێك لە خوا بترسێت ، وە لەش ساغی بۆ كەسێك لە خوابترسێت لە دەوڵە مەندی چاكترە ، وە نەفس خۆشی لە بەهرە هەرە گەورەكانە)) [رواه ابن ماجة (2141/724/2) و هو صحيح بروانة السلسلة الصحيحة (174) وصحيح ابن ماجه (1741)].

(168) لەبەر فەرموودەكەی (جَابِرُ بنُ عَبْدالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**رَحِمَ اللهُ رَجُلاً سَمْحَاً إِذَا بَاعَ وَإِذَا إِشْتَرَى وَإِذَا**

بخوێنێت (□□□)

إقْتَضَى)) واته : (ڕەحمەتی خوا له پیاوێك بێت كەوا لێبوردەیه ئەگەر شتێك بفرۆشێت وەئەگەر شتێك بكڕێت وەئەگەر داوای حەقی خۆی بكاتەوە) [رواه البخاری (2076/206/4)] .

وەفەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**كَانَ تَاجِراً يُدَايِنُ النَّاسَ فَإِذَا رَأَى مُعْسِراً قَالَ لِفِتْيَانِهِ تَجَاوَزُوا عَنْهُ ، لَعَلَّ اللهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا ، فَتَجَاوَزَ اللهُ عَنْهُ**)) واته : بازرگانێك (تاجر) هەبوو قەرزی بەخەڵك ئەدا ، جائەگەر كەسێكی دەست كورتی ببینیایه ، بەكرێكارەكانی دەووت : لێی خۆش بن بەڵكو خوای گەورە لێ مان خۆش بێت جا خوای گەورە لێ ی خۆش بوو[رواه البخاری (2078/308/4)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (صَخْرُالغَامدي) و (إِبْنُ عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا**)) واته : خوایه بەرەكەت بۆ ئوممەتەكەم بخەرە بەرەبەیان(بەیانیان زوو) یانەوە [رواه ابوداود (7/265/ 2589)مع العون والترمذي (2/343/1230) وابن ماجه (2/752/2236) وهو صحيح بڕوانه صحيح ابن ماجه (1818)]

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (سَالِمُ بنُ عَبْدُالله بنُ عُمَرِ عَنْ أَبِيْه عَنْ جَدّه) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((هەر كەسێك كاتێك دەچێته بازاڕەوە بڵێ (**لَا إِلَهَ إِلَّاالله وَحْدَهُ لَاشَرِيْكَ لَهُ ، لَهُ المُلْكُ وَ لَهُ الحَمْد ، يُحْيِي وَيُمِيْتُ وَهُوَ حَيٌّ لَايَمُوتُ ، بِيَدِهِ الخَيْرُ كُلُهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْر**) ئەوە خوای گەورە هەزار هەزار چاكەی بۆ دەنوسێت ، و هەزار هەزار خراپەی لەسەر دەسڕێتەوە وە ماڵێكی بۆ دەكات له بەهەشت دا)) [رواه ابن ماجه (2/752/2235) وهو صحيح بروانه صحيح ابن ماجه (1817)] .

ئەو كڕین و فرۆشتنانەی كە قەدەغەی لێ كراوە (البُيُوعُ المَنْهِي عَنْهُ)

هەر كڕین و فرۆشتنێك كە نادیار بێت وببێتە هۆی فڕیودان (الغرر) (171) وە ئەمەش جۆری زۆرە وەك فرۆشتی ماسی لەئاودا وە فرۆشتنی بەچكە لە سكی دایك دا (172) وە فرۆشتنی دەست تێوەدان وە فڕەدان

---

(171) لەبەر فەرموودەكەی (أبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) ((كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی كردووە لە فرۆشتنی بەردو لە فرۆشتنی نادیار و فریودان(الغَرَر) [رواه مسلم (1513/1153/3) وابوداود (3360/230/9) وغيرهما] .

ئیمامی (النَّوَوي) دەفەرمێ : قەدەغە كردن لە فرۆشتنی (غَرَر) بنەڕەتێكی زۆر گەورەیە لە بنەڕەتەكانی بەشی كڕین و فرۆشتن ، هەر لەبەر ئەوە ئیمامی(مُسلم) پێشی خستووە لە كتێبەكەیدا ، وەمەسەلەیەكی زۆر زۆری بەر دەكەوێت وەك فرۆشتنی كۆیلەی ڕاكردوو ، و شتی نادیار ، و نەزانراو ، وە ئەوەی نەتوانرێت بدرێتە دەست ، وئەوەی كە بەتەواوی نەبووەتە موڵكی فرۆشیار ، وە فرۆشتنی ماسی لەئاودا و شیریش لە گوان دا وەبەچكە لەسگ دایك دا وە ... هتد ئەوانەی لەم شێوەن ، وە فرۆشتنی ئەمانە هەموو بەتاڵە ، چونكە (غرر) ێكە بەبێ پێویست بوون ... جا ئەگەر پێویست بوو كەوا (غرر) بكرێت و خۆی لێ نەدەپارێزرا مەگەر زۆر بە ناڕەحەتی ، وە (غرر)ەكەی بێ نرخ بوو ، ئەوە ئەو فرۆشتنە دروستە ... وە بزانە فرۆشتنی دەست تێوەدان (المُلامَسَة) و فرۆشتنی فڕێ دان (المُنَابَذَة) و فرۆشتنی بەچكە لەسك دایك دا یان تازە لەدایك بوو (حَبْلِ الحَبَلَة) و فرۆشتنی بەرد (الحَصَاة) وە ئاوی نێر (عَسْبُ الفَحْل) وە ئەوانەیشی وەك ئەمانەن كەوا دەقی تایبەتیان لەسەر هاتووە ، هەمووی دەكەوێتە بەر فرۆشتنی (غَرَر) لە قەدەغە كردن دا ، بەڵام بەجیا باس كراوە و قەدەغەی لێ كراوە ، چونكە لە فرۆشتنە نەفامییە(جاهلیە) بەر بڵاوەكان بوو , (والله اعلم) [شرح مسلم (156/10) بەدەست كارییەوە].

(172) بڕوانە بۆ (پ 171) .

(المُلامَسَةُ وَالمُنَابَذَة) () وە فرۆشتنی شیر لەگوان دا () وە فرۆشتنی دەست کەوت پێش دابەش کردنی () .وە فرۆشتنی بەری دار پێش پێگەیشتنی (المُزَابَنَة) وە فرۆشتنی کشتوکاڵ پێش پێگەیشتنی بە ئەندازەیەکی دیاری کراو لە خواردن ، و فرۆشتنی بەری دارخورما بۆ ساڵێك زیاتر بەیەك عەقد (المُعَاوَمَة) ، وە فرۆشتنی بەری دار خورما بەئەندازەیەکی دیاری کراو لە خورما بەڵام روخسەت بە (عَرَایَا) دراوە ، ()

() لەبەر فەرمودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی کردووە لەدوو فرۆشتن : دەست تێوەدان (المُلامسە) وە فڕەدان (المُنَابَذَة)..)) ، [رواه مسلم (1511/1152/3)] .

وە لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو سَعِيد الخُدْرِي)یش (خوای لێ ڕازی بێت) لەم بارەوە ، [رواه البخاری (2143/358/4) ومسلم (1512/1152/3) وغيرهما.]

(مُلامَسَة) : ئەوەیە هەریەکەیان دەست لە پۆشاکی ئەوی تردەدات بەبێ تێ ڕوانینی تەواو . وە (مُنَابَذَة) : ئەوەیە هەریەکەیان پۆشاکی خۆی بۆ ئەوی تر فڕە دەدات وە کەسیان تەماشای پۆشاکی ئەوی تریانی نەکردووە) .

() بڕوانە (پ 171) .

() لەبەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی کردووە لە فرۆشتنی دەست کەوت تا دابەش دەکرێت ...)) [رواه النسائی (4645/301/7) و هو صحيح بڕوانە صحيح النسائی (4330) والارواء (142/5)] .

() لەبەر فەرموو دەکەی (أَنَسُ بنُ مَالِك) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی کردووە لە ((**المُحَاقَلَةُ وَالمُخَاضَرَةُ وُالمُلامَسَةُ وَالمُنَابَذَةُ وَالمُزَابَنَة**)) [رواه البخاری (2207/404/4)] .

وە لەبەر فەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدُالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) فەرمووی : ((پێغەمبەر (ﷺ) قەدەغەی کردووە لە ((**المُحَاقَلَةُ وَالمُزَابَنَةُ وَالمُعَاوَمَةُ وَالمُخَابَرَة**))

وەلــە (ثُنَیَّــا) وە ڕوخـــسەتی داوە بـــە (العَرَایَـــا) [رواه البخـــاری (2381/5/5) ومـــسلم (1536/1175/3)]

(المُحَاقَلَة) واتە : فرۆشتنی کشتوکاڵ بە ئەندازەیەکی دیاری لە خواردن .

(المُزَابَنَة) واتە : فرۆشتنی بەری دار خورما بە چەند ویسقێکی خورما .

(المُعَاوَمَة) واتە : فرۆشتنی بەری دار خورما بۆ چەند ساڵێك بەیەك (عقد) .

(المُخَاضَرَة) واتە : فرۆشتنی میوە بەسەوزی ، واتا پێش پێگەیشتن (بە کاڵی).

(المُخَابَرَة) واتە : بەکرێ دانی زەوی بەهەندێك لەو بەرهەمەی لێ ی دەردەچێت .

(الثُنَیَّا) واتە : جیاکردنەوەی سودێکی نادیار لە فرۆشراوەکەدا .

(عَرَایَا) (النَّوَوِي) دەفەرمێ (العَرَایَا) ئەوەیـە کـەوا کەسـێکی (خَـرص) زان تخمینـی خورمای چەند دار خورمایەك بکات و بڵێت ئەم خورما تەڕەی بەسەر ئەم دار خورمایانەوە ئەگەر ووشـك ببێتـەوە سـێ ویـسق (بـۆ نموونـە) خورمـای تێدا دەبێت جـا خاوەنەکـەی دەیفرۆشێتە کەسێك بەسێ ویـسق خورمـای ووشـك وەهـەر لـەو دانیـشتنەدا هـەردووکیان دەیدەنە دەست یەك ، کابرای کڕیار خورما ووشکەکە و کابرای بفرۆشیش خورمـا تەڕەکـە ، ئەمە دروستە ئەگەر لە پێنج ویسق کەمتربێت ، وە دروست نیەیە لە پێـنج ویـسق زیـاتر ... وە ئەوەی ڕاست بێت ئەمە دروستە بۆ دەوڵەمەندو هـەژاریش ، وەلـە خورمـای تـەڕو ترێ زیاتر لە هیچی تر دا دروست نیەیە بڕوانە [شرح صحیح مسلم (188/10)] .

تێبینی :

یــەك ویــسق = (60) (صــاع)ە ، وهــەر (صــاع) ێکـیش = (4) گوێلــە، وەهــەر گـوێلێکیش = (554) غرامـە ، کـەوابوو هـەر (صـاع)ێـك = 4 × 554= 2176 غـرام دەکات ، کەوابوو یەك ویسق = 60 × 2176 = 130.560 کیلۆ غرام دەکـات، کەواتـە پێنج ویسق = 5 ×130.560 = 652.8 کیلۆ غرام دەکات.

وەفرۆشتنی بەرد (□□□) **وەفرۆشتنی ئاوی نێر (عَسْبُ الفَحْلِ)** (□□□) **وەکڕین و فرۆشــتنی ئــەوەی کەبەدەســتی نەگەیەشــتوە (مَــالَمْ يَقْبِــضْهُ)** (□□□) **وەئەوەیشی کە لای خۆی نیە (مَالَيْسَ عِنْدَهُ)** (□□□) **وەفرۆشتنی خواردنێك**

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی (أَبُـو هُرَيْـرَة) بروانـە (پ171) ، **ئیمامی (النَّوَوِي) ڕەحمـەتی خـوای لێ بێـت دەفـەرموێ فرۆشـتنی بـەرد (بَيْعُ الحَصَاة) بەسـێ جـۆر لەیەك دراوەتەوە :-**

یەکەمیان : ئەوەیە بڵێ : لەم پۆشاکانەدا ئەوەیانت پێ دەفرۆشـم کەئـەم بـەردەی دەکەوێتە سەرکاتێك هەڵیدەدەم ، یان لەم زەویەت پێ دەفرۆشم ، لەم شوێنەوە تـاوەکو ئەو شوێنەی ئەم بەردەی پێ دەگات .

دووەم : ئەوەیە بڵێ : پێتم فرۆشت لەسـەر ئـەوەی بـۆت هەیـە پەشـیمان ببیتـەوە تائەم بەردە فڕێ دەدەم .

سێیەم : ئەوەیە فڕێدانی بەردەکە خـۆی بکەنـە فرۆشـتن ، جـادەڵێ : ئەگـەر ئـەم پۆشاکەم بەم بەردەوە فڕێ دا ئەوە بەتۆ فرۆشراوە بەئەوەندە .

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی (إبـنُ عُمَـر) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی پێغەمبەر (ﷺ) قەدەغەی کردوە لە (عَسْبُ الفَحْلِ) واتـە : پیاوێـك ئـاژەڵێکی نێـری هەیـە بەپارە کەڵی ئاژەڵی مێی کەسێکیتری پێ ئەدات .[رواه البخاري (2284/461/4) وغيره] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عَبَّـاس) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنْ ابْتَـاعَ طَعَامَاً فَلاَ يَبِعْهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ**)) واتـە : هەرکەسێك خواردنێکی کڕی با نەیفرۆشێت تاوەری دەگرێت (إبنُ عبّاس) فـەرمووی : وادەزانم هـەموو شتێك وەك خواردن وایە لەم قەدەغە کردنەدا [رواه البخاري (2135/439/4) ومسلم (1525/1160/3) واللفظ له] .

(□□□) لەبــەر فەرموودەکــەی (حَکـيمُ بـنُ حِـزَام) (خــوای لێ ڕازی بێــت) کــەوا فەرموویەتی : ووتم ئەی پێغەمبـەری خـوا ، پیاوێـك داوای شـتێکی فرۆشـتنم لێ دەکـات و لـەلای خـۆم نیـە ، ئایـا بیفرۆشـم ؟ فـەرمووی ((**لاَتَبِعْ مَـالَيْسَ عِنْدَكَ**)) واتـە : ئـەوە

تالەكاتی كڕینی دا كێشانەی دەكات و لەكاتی فرۆشتنیشی دا كیشانەی دەكات (حَتَّى يَجْرِيَ فِيْهِ الصَّاعَان) ([ ]) وە دروست نیيە خەڵكی شاری شت بۆ خەڵكی بێگانە بفرۆشێت (الحَاضِرُ لِبَاد) ([ ]) وە زیادكردنی نرخ

مەفرۆشە كە لەلای خۆت نییە [رواه ابن ماجه (2187/737/2) والترمذي (1250/350/2) وابو داود (3486/401/9) مع العون والنسائي (289/7) وهو صحيح بروانه الارواء (1292)] .

([ ]) لەبەر فەرموودەكەی (عُثْمَان) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی فەرموو : ئەگەر شتێكت كڕی ئەوە پێوانەی كە، وەئەگەر فرۆشتیشت ئەوا پێوانەی كە [رواه احمد (62/1) والبخاري (243/4–344) معلقا].

وە لەبەر فەرموودەكەی (جَابِر) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرموویەتی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی كردووە لەفرۆشتنی خواردن تا دوو (صاع)ی بەسەردا تێ نەپەڕێت (صاع)ی فرۆشیار و (صاع)ی كڕیار)) [رواه ابن ماجه (2228/750/2) والدار قطني (24/8/3) والبيهقي (306/5) . وهو حديث صحيح بروانه صحيح ابن ماجه (1812)] .

([ ]) لەبەر فەرموودەكەی (أَنَسُ بنُ مَالك) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی :((قەدەغەمان لێ كرا كەوا كەسێكی خەڵكی شار شت بفرۆشێت بۆ كەسێكی دەرەوەی شار ، ئەگەر چی برایشی بێت یان باوكی)) [رواه البخاري (2161/37/4) ومسلم (1523/1158/3) وغيرهما] .

وەفەرموودەكەی (جَابِر) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لاَيَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ دَعُواْ النَّاسَ يَرْزَقَ اللهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ**)) واتە : باخەڵكی شار بۆ خەڵكی دەرەوە هیچ نەفرۆشن ، واز لەخەڵكی بێنن با خوا ڕۆزی هەندێكیان بەهەندێكی تریان بدات [رواه مسلم (1522/1157/3)] . قەدەغەكردنی فرۆشتنی كابرای شاری بۆ كابرای لادیی لەبەر ئەوەیە ، چونكە كابرای شار لەنرخی شار چاك دەزانێ جا ئەگەر ئەو بۆی بفرۆشێت ، ئەوە نایەڵێت خەڵكی سوودی لێ وەربگرن .

بەمەبەستی فریودانی خەڵکی (التَّنَاجُش) ([illegible]) **وەزەم کردن بەسەر کڕینی خەڵکی دا (البَیْعُ عَلَی بَیْعِ بَعْضٍ)** ([illegible]) **وەچون (ڕۆیشتن)بەپیری بارەوە پێش گەیشتنی بەبازاڕ (تَلَقِّي الرُّكْبَان)** ([illegible]) **وەدروست نیە هیچ سوودێك**

([illegible]) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) (خوایان لیّ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی پێغەمبەر (ﷺ) قەدەغەی کردووە لە (النَّجَش) [رواه البخاری (2142/355/4) ومسلم (1516/1156/3)].

وە (نَجَش) ئەوەیە : نرخی فرۆشراوەکە زیاد کات نەك بەمەبەستی کڕین ، بەڵکو بەمەبەستی ئەوەی خەڵکی پیّ فریو دات بۆ ئەوەی بەنرخێکی گران بیکڕن.

([illegible]) لەبەر فەرموودەکەی (أبُوهُرَیرَة) (خوای لیّ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی ((پێغەمبەری خوا قەدەغەی کردووە لەوەی خەڵکی شار شت بۆ خەڵکی دیّ بفرۆشێت و لەفرۆشتنی (نجَش) وەلەوەی پیاوێك شت بکرێت بەسەرکڕینی براکەی دا وە لەوەی داوای ژنێك بکات بەسەر داوای براکەی دا ...)) [رواه البخاری (2140/353/4) ومسلم (1515/1155/3)].

وەفەرموودەکەی (إبنُ عُمر) (خوایان لیّ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لاَیَبِعْ أَحَدُكُمْ عَلَی بَیْعِ أَخِیْهِ**)) واتە : هیچ کە سێکتان شت مەکڕن بەسەر کڕینی براکەتان دا [رواه احمد (121/2) والنسائي (4503/258/7) . وهو صحیح بروانە صحیح النسائي (4195)].

(185) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عبّاس) (خوایان لیّ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لاَتَلَقُّوا الرُّكْبَان وَلاَیَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ**)) واتە : مەچنە(نەڕۆنە) پیری بارەوە و کەسێکی شاری بۆ کەسێکی لادێی هیچ نەفرۆشێت [رواه البخاری (2158/370/4) ومسلم (1521/1157/3)] .

و ((تَلَقِّي الرُّكْبَان)) ئەوەیە کەوا کۆمەڵێك ، باری بازرگانی دەهێنن بۆ شار جا ئەم بچێتە ڕێگایان لێیان بیکڕێت پێش گەیشتنیان بەبازاڕ و زانینی نرخی بازاڕ . وەئەو کەسەی بەو شێوەیە فریو بدرێت دەتوانێت لیّی بسێنێتەوە و بەنرخی بازاڕ پیّی بفرۆشێت ، لەبەر فەرموودەکەی (أبُو هُرَیْرَة) (خوای لیّ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی کردووە لەوەی بچێتە سەر ڕێگای کاروان ، جا ئەگەر

لەفرۆشراوەکە جیا بکرێتەوە مەگەر شتێکی دیاری کراو بێت وەك سوار بوون بۆ ماوەیەکی دیاری کراو [□□□] وەقەدەغە (نهی) کراوە لەهەڵگرتنی هەرشتێکی پێویست و شاردنەوەی (الإحْتِکَار) بەمەبەستی گران کردنی لەسەر موسوڵمانان [□□□]

یەکێك چوو و لێی کڕین ، ئەوە خاوەن بارەکە بۆی هەیە پەشیمان ببێتەوە ئەگەر گەیشتە بازاڕ)) [رواه مسلم (1519/1157/3) واحمد (487/2) وابو داود (2437/718/3) والترمذي (1221/524/3) والنسائي (257/7) وابن ماجه (2178/735/2) وغيرهم] .

(186) لەبەر فەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدِاللّه) بڕوانە (پ 176) وەلە ڕیوایەتی [الترمذی (1290/585/3) والنسائي (3880/37/7)] دا بەم (لَفْظ)ە هاتووە عن جابر ((**أنَّ رَسُولُ اللّهِ** (ﷺ) **نَهي عَنْ المُحَاقَلَةِ وَالمُزَابَنَةِ وَالمُخَابَرَةِ وَالثُّنَيَّا إلاَّ أنْ تُعْلَمَ**)) [وهو صحيح بڕوانە صحيح سنن الترمذی (1036)] .

وەلەبەر فەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبدِاللّهِ) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا بەسەر ووشترێکەوە بوو پەکی کەوتووبوو ، جا ویستی وازی لێ بێنێ ، فەرمووی : جا پێغەمبەری خوام (ﷺ) پێ گەیشت و دوعای بۆ کردم و لێیدا ، جا ڕێ کردنێك کەوتە ڕێ هەرگیز لەوەو پێش بەو شێوە ڕێی نەکردبوو جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : بیفرۆشە پێم بەوەقەیەك ووتم : نەء ، پاشان فەرمووی : بیفرۆشە پێم ، جا منیش پێم فرۆشت بە وەقەیەك زیو ، وەئەوەم لێی بەجیاگرت کەوا هەڵم بگرێت (سواری بم) تالای کەس و کارم ، جا کە گەیشتم ووشترەکەم بۆ هێنا . ئەویش یەکسەر نرخەکەی پێ دام، پاشان گەڕامەوە ، جا ناردی بە شوێنم دا و فەرمووی : ((**أَتُرَانِي مَاكِسْتُكَ لِآخُذَ جَمَلَكَ ؟ خُذْ جَمَلَكَ وَ دَرَاهِمَكس فَهُوَ لَكَ**)) واتە : واتبینی من مامەڵەم لەگەڵ کردی بۆ ئەوەی ووشترەکەت ببەم ؟ بیبە ئەوە ووشترەکەت و دەرهەمەکانیشتە ، ئەویش بۆ تۆیە [رواه البخاری (2718/314/5) ومسلم (715/1221/3)] .

(187) لەبەر فەرموودەکەی (مَعْمَرُ بنُ عَبْدِاللّه) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لا يَحْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئ**)) واتە : کەسماڵی فرۆشتن هەڵناگرێت بۆ گران کردنی مەگەر کەسێك بەهەڵە دا چووبێت [رواه مسلم (1605/228/3)] .

وە هەروەها قەدەغەیش کراوە لە نرخ دیاری کردن (التَّسْعِير) مەگەر لەبەر پێویستی ([illegible])

دەبینین فەرموودەکە بە (عام) هاتوە ، وتایبەتی (احتکار)ی بەخواردنەوە نەکردوە ، بەلاّم ئیمامی (النّووی) دەفەرموێ : هاوەڵەکانمان (هاوەڵانی شافیعی) دەڵێن : (إحتکار)ی حرام ئەوەیە کەوا تایبەتە بەو خواردنەوە کەهەڵبگیرێت (قوت) ، ئەوەیش بەوەی ئەوخواردەمەنیە هەڵ بگرێت لەکاتی گرانی دا ، وەنەیفرۆشێت یەکسەر ، بەڵکو هەڵیدەگرێت بۆ ئەوەی نرخی گران بێت ، بەلاّم ئەگەر بیکڕێت یان لەلادێوە بیهێنێت لەکاتی هەرزانی دا و هەڵیبگرێت ، یان بیکڕێت لەکاتی گرانی دا بۆ پێویستی خواردنی ، یان بیکڕێت بۆ ئەوەی بیفرۆشێت لەکاتی خۆیدا ئەوە (إحتکار)نیە وەهیچ حەرامییەکی تێدا نیە ، وەئەگەر خواردەمەنی(قوت) نەبێت ئەو (إحتکار)ی تێدا نیە بەهیچ حاڵەتێك ، ئەمە درێژەی بۆ چوونی ئیمەیە [بڕوانە شرح صحیح مسلم (43/11)] .

وە (أَبُو يُوسُف) دەفەرمووێ : (هەموو شتێك گیردانی زیان بەخەڵکی بگەیەنێت ئەوە (إحتکار)ە ئەگەر ئاڵتونیش بێت یان پۆشاك) بڕوانە (سُبُلُ السّلام) وەشیخ (مُحمّد صدّیق حسن خان) دەفەرمووێ : زۆر لێ کردن لەکەسێك (إحتکار)ی کردبێت کەوا بیفرۆشێت هیچ نەبێت دروست (جائز)ە، ئەگەر پێویست (واجب)یش نەبێت ، چونکە ئەمە لە بەشی فەرمان بەچاکەو قەدەغە کردن لە خراپەیە ، جا ئەویش پێویستە لەسەر هەموو (مُكَلَّف)ێك [بڕوانە الروضة الندية] .

([illegible]) لەبەر فەرموودەکەی (أَنَس) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) نرخی شت و مەك زۆر بەرز بویەوە جاووتیان : ئەی پێغەمبەری خوا نرخمان بۆ دیاری بکە ، ئەویش فەرمووی : ((**إِنَّ اللهَ هُوَ المُسَعِّرُ القَابِضُ البَاسِطُ الرَّازِقُ وَإِنِّي لَأَرْجُوا أَنْ أَلْقَى اللهَ وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يُطَالِبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَامَالٍ**)) واتە : بەڕاستی خوای گەورە خۆی دانەری، نرخە خۆی (القابض)ە (الباسط)ە (الرزاق)ە ، وەمن هیوام وایە بگەمەوە بەخوای گەورە وەکەستان نەبێت داوای مافێکی خۆیم لێ بکاتەوە نە لەخوێن دا ونە لە ماڵ دا [رواه احمد (156/3) وابي

وەلەقەرزو فرۆشتن بەیەکەوە (سَلَفٌ وَبَيْع) ([illegible]) وەلەدوو مەرج لە فرۆشتنێك دا (شَرْطَانِ فِى بيع) ([illegible]) وە هەروەها قەدەغەیش کراوە لە

داود (3/731/3451) والترمذي (3/605/1314) وابن ماجه (2/741/2200) وغيرهم وهو حديث صحيح صححه الالباني في غاية المرام رقم (323) وە بڕوانە صحيح ابن ماجة (1787)] .

(مُحَمَّد صِدِّيْق خَان)دەفەرمێ : وە لە(الهدايه)دا هاتوە: وە نابێت دەسەڵات دار نرخی شتو مەك بەسەر خەڵکیدا دیاری بکات جا ئەگەر خاوەن خواردنەکان بەئارەزووی خۆیان نرخیان دا دەنا وەستەمێکی زۆریان لە نرخ دەکرد وەقازیش نەیدەتوانی پارێزگاری لەمافی موسوڵمانان بکات تەنها بەدیاری کردنی نرخ نەبێت ، ئەوە لەو کاتەدا هیچ خراپەیەکی تێدا نییە بەڕاوێژ کردنی خاوەن ڕاو عەقڵەکان نرخ دیاری بکرێت .

(189) لەبەر فەرموودەکەی (عَبْدُالله بن عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لايَحِلُّ سَلَفٌ وَبَيْع ، وَلَاشَرْطَانِ فِي بَيْعٍ وَلَارِبْحُ مَالَمْ يَضْمَنْ وَلَابَيْعُ مَالَيْسَ عِنْدَكَ**)) واتە : حەڵاڵ نییە قەرزو فرۆشتن پێکەوە وەنە دوو مەرج لە فرۆشتنێك دا وەنەقازانجی فرۆشتنی شتێك وەرنەگیرابێت وەنە فرۆشتنی ئەوەی لات نییە [رواه ابو داود (3/769/3504) والترمذي (3/535/1234) والنسائي (7/288/4611) واحمد (2/174) وغيرهم وهو حديث حسن صحيح بڕوانە صحيح الترمذي (988) وصحيح النسائي (4297) وابن ماجه (1781)و السلسلة الصحيحة (1212)] .

وەشێوەی قەرزو فرۆشتن لەیەك مامەلەدا ئەوەیە وەك ئیمامی (أحمد) دەفەرموێ قەرزێکی بداتێ ، پاشان شتێکی پێ بفرۆشێت زیادەی بەخاتە سەر . وەیان لەوانەیە شتێکی بەقەرز بخاتەلا جا بڵێ ئەگەر لات ئامادە نەبوو لەماوەی دیاری کراودا ئەوە بەفرۆشتن بەسەر تەوە حسێبە [بڕوانە صحيح الترمذى (2/9)] .

وەلە (شرحُ السُّنَّة) دا دەفەرموێ: (ئەوەیە بڵێ : ئەم پۆشاکەت پێ دەفرۆشم بە دە(10) درهەم بەومەرجەی دە(10) درهەم قەرزم بدەیتێ ، وەمەبەست بە (سلف) لێرەدا قەرزە ، جا ئەمەش (فاسد)ە ، چونکە ئەو دە(10) درهەمەی بەپێی قەرزەکە کردوە بەنرخی پۆ شاکەکە ، جا ئەگەر ئەو مەرجە – نەیەتەجێ و– بکەوێت ئەوە هەندێك لەنرخی پۆشاکەکە دەکەوێت جا ئەوەی مایەوە لەنرخی فرۆشراوەکە جگە لە دە(10) دەرهەمەکە بەرانبەر بە نادیار دەبێت) واتا بە نادیاری دەمێنێتەوە جا کەوابوو ئەگەر قەرزەکەی بداتێ ئەوە سوودە (ربا)یە چونکە وەك زانایانی (أُصُول) دەفەرمن: ((**كُلُّ**

دوو فرۆشتن لە فرۆشتنێك دا (بَيْعَانِ فِي بَيْعَة) (□□□) وە لە فرۆشتنی

قَرْضٍ جَرَّ نَفْعَاً فَهُوَ رِبَاً)) و ئەگەر پێشی نەدا ئەوە هەندێك لە نرخەكەی بەنادیاری (مجهول) دەمێنێتەوە [بڕوانە الروضة الندية] .

(□□□) لەبەر فەر موودەكەی (عَبْدُالله بن عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) . بڕوانە (پ/189) .

وە شێوەی (شَرْطَانِ فِي بَيْع) ئەوەیە، وەك خاوەنی (الحُجَّةُ البَالِغَة) دەفەرموێ : ((وەمانای دوو مەرج ئەوەیە كەوا مافی فرۆشتنەكە بە مەرج بگرێت و شتێكی تری دەرەوەیش لەگەڵیدا بە مەرج بگرێت وەك بڵێ : ئەبێ ئەوەم پێ ببەخشیت یا لای فلانەكەس تكایەكم بۆ بكەیت یان ئەگەر پێویستت بە فرۆشتنی هەبوو بەخۆم زیاتر بەكەسی تری نەفرۆشیتەوە ، وەلەوجۆرە مەرجانە ، جا ئەمە دوو مەرجە لەیەك مامەڵەدا)) [الحجه البالغة (109/2) بڕوانە الروضة النديه)] .

(□□□) لەبەر فەرمودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی كردوە لەدوو فرۆشتن لە فرۆشتنێك دا)) [رواه احمد (432/2) وابوداود (3461/738/3) والترمذي (1231/533/3) والنسائى (4632/295/7) وهو صحيح بڕوانە صحيح الترمذي(985) وصحيح النسائى (4318)] .

وەلە (لَفْظ)ی (أبوداود) دا فەرمووی : ((مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكَسُهُمُا أَوِ الرِّبَا)) واتە : ((هەركەسێك دوو فرۆشتن لە فرۆشتنێك دا بفرۆشێت ئەوە یان كەمەكەیان دەبات یان وەكو ڕیبا دەبات)) [(3461/738/3) وهو حديث حسن حسنه الالبانى الارواء(149/5-150)] .

و (بيعتين فى بيعه): ئەوەیە (وەك هەندێك لە زانایان فەرموویانە) : بڵێ ئەم پۆشاكەت پێ دەفرۆشم بەپارەی حازر بە دە(10) و بەقەرزیش بە بیست(20) [بڕوانە صحيح الترمذي (9/2)] .

(عِيْنَة) (   )

وەكڕیار دەتوانێت بە مەرجی بێفێڵی شت بكرێت (   ) .

ئەو شتانەی کە فرۆشتنی حەرامە

وە هەر کەسێك ویستی زیاتر شارەزا بێت با تەماشای کتێبی(السلسلة الصحيحة للالباني) رقم(2326) وە نامیلکەی (القولُ الفصل فى بيع الاجل للشيخ عبدالرحمن عبدالخالق) بکات.

(   ) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إذَا تَبَايَعْتُمْ بالعِيْنَة ، وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ البَقَرِ ، وَرَضِيْتُمْ بِالزَّرْعِ ، وَتَرَكْتُمُ الجِهَادَ سَلَّطَ اللهُ عَلَيْكُمْ ذُلّاً لايَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِيْنِكُمْ**)) واتە : هەرکاتێك فرۆشتنی (عِيْنَة) تان کرد ، وکلکی مانگاتان گرت وەڕازی بوون بەکشت و کاڵ و ماڵ داری ووازتان لە خەبات (جهاد) کردن هێنا ئەوە خوای گەورە زەلیلی و سەر شۆڕیتان بەسەردا زاڵ دەکات ، وە لەسەرتان لای نابات تا نەگەڕێنەوە بۆ ئاینە کەتان)) [رواه ا بوداود (3/رقم/3462) وهو حديث صحيح بروانە صحيح الجامع(423)] .

(بيعُ العِيْنَة) ئەوەیە : شتێك بفرۆشێت بەقەرز و بیداتە دەستی کابرای کڕیار ، پاشان پێش وەرگرتنی نرخەکەی لێ ی بکڕێتەوە بەنرخێکی حازری کەم تر لەوەی پێی فرۆشتەوە لەپێشا [بروانە الوجيز فى فقه السنه والكتاب العزيز ل(335)] .

(   ) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا لای پێغەمبەری خوادا (ﷺ) باسی پیاوێکیان کرد کە بەردەوام فریو دەدرێت لە کڕین و فرۆشتن دا ، جا ئەویش فەرمووی : ((**إذَا بَايَعْتَ فَقُلْ لَاخِلَابَةَ**)) واتە : ئەگەر شتێکت کڕی ئەوە بڵێ : بەبێ فریودان)) [رواه البخارى (4/رقم 2117) ومسلم (3/1165/1533) و غيرهما] .ئەمەش بەڵگەیە کەوا ئەگەر یەکێك وای ووت ئەوە بۆی هەیە پەشیمان ببێتەوە ئەگەر فێڵی لێ کرا .

(مَايَحْرُمُ بَيْعُهُ)

حەرامە فرۆشتنی مەی و مردارەوە بوو و بەراز (□□□) و خوێن (□□□) و هەموو وێنەیەكی گیان لەبەر (□□□) وپشیلەو

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (جَابِرُ بنُ عَبْدِالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا بیستی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە مەككەدا لەساڵی ئازاد كردنی دا (عام الفتح) دەیفەرموو : ((**إنَّ اللهَ ورَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الخَمْرِ وَالمَيْتَةِ وَالخِنْزِيْرِ وَالاصْنَامِ**)) واتە : بەڕاستی خواو پێغەمبەرەكەی فرۆشتنی مەی و مردارەوە بوو و بەرازو بتیان حەرام كرد ، جا ووتیان : ئەی پێغەمبەری خوا ئایا ڕۆنی مردارەوە بوو حەڵاڵە ؟ چونكە كەشتی پێ چەور دەكرێت وە پێستی پێ چەور دەكرێت وە خەڵكی بەكاری دێنن بۆ چراو ڕووناكی ، ئەویش فەرمووی : نەء ، ئەوە حەرامە، پاشان پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەوێدا فەرمووی : ((**قَاتَلَ اللهُ اليَهُودَ ، إنَّ اللهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ**)) واتە : خوا جوولەكە بكوژێت ، خوای گەورە كاتێك كە (شحم)ەكەی لەسەر حەرام كردن ، تاواندیانەوە ، پاشان فرۆشتیان و نرخەكەیان خوارد [رواه البخاري (4/رقم 2236) ومسلم (1581/1207/3) وابو داود (3469/377/9) والترمذي (1315/381/2) وغيرهم] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو جَحِيْفَة)(خوای لێ ڕازی بێت) ((كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی كردووە لە نرخی خوێن)) [رواه البخاري (2238/426/4)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (سَعِيْدُ بنُ أَبِي الحَسَن) كەوا فەرمووی : ((لای (إبنُ عبّاس) بووم (خوایان لێ ڕازی بێت) پیاوێك هاتە خزمەتی جا ووتی : ئەی (إبنُ عبّاس) من مرۆڤێكم ژیانم لەسەر كاری دەستم دەڕوات وەمن ئەم وێنەیانە دروست دەكەم ، جا (إبنُ عبّاس) فەرمووی : هیچت پێ ناڵێم تەنها ئەوە نەبێت كەلە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بیستومە ، دەیفەرموو : ((**مَنْ صَوَّرَ صُوْرَةً فَإنَّ اللهَ مُعَذِّبُهُ حَتَّى يُنْفِخَ فِيْهَا الرُّوْحَ ، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ فِيْهَا أَبَدَاً**)) واتە : هەر كەسێك وێنەیەك بكات ئەوە خوای گەورە سزای دەدا تا گیانی بەبەردا دەكات ، وە هەر گیز گیانی بەبەریشدا ناكات)) جا كابرا پێی تێك چوو وەڕەنگی زەرد هەڵگەڕا ، ئەویش فەرمووی (وَيْح) بۆتۆ ، ئەگەر هەرویستت بیكەیت

سـەگ (□□□) مەگـەر بـۆ پێویـستی (□□□) و زیـادە ئـاوو (□□□) هـەموو شـتێکی حەرامیش (□□□)

ئـەوە وێنـەی ئـەو دارانـە بکـە ، وهـەر شـتێکیش گیـان لـە بـەر نـەبێت)) [رواه البخاری (2225/416/4) واللفظ له ومسلم (2110/167/3)]. وە(وَیْح) : ووشـەی بەزەییە،بـە پێـچەوانەی (وَیْل)ەوە کە بۆ سزایە.

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی (جَـابِر) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : ((پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) قەدەغـەی کـرد لـەنرخی سـەگ و پـشیلە)) [رواه مسلم (1569/1199/3) وابوداود (3479/752/3) والترمذي (1279/577/3) وغيرهم] .

(□□□) هـەر لەبـەر فەرموودەکـەی (جَابِر) (خـوای لێ ڕازی بێت) کە لـە ڕیوایـەتی (النسائی) دا هاتووە : ((کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغـەی کـردووە لـەنرخی سـەگ و پشیلە . تەنها سەگی ڕاو نەبێت)) [رواه النسائی (4668/309/7) وهو صحيح بروانە صحيح النسائی (4353)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إياسُ بنُ عبد) (خوای لێ ڕازی بێت) کـەوا فـەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغـەی کردووە لـە فرۆشـتنی زیـادە ئـاو)) [رواه احمد (138/4) وابوداود (3478/751/3) والترمذي (1271/271/3) والنسائی (4662/307/7) وهو حديث صحيح النسائی (4347) وصحيح ابن ماجه (2008)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (جَابِر) (خوای لێ ڕازی بێت) لە (پ194) جا لـە ڕێگـا کەی (إبنُ عبّاس)دا فەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموی : ((**لَعَنَ اللهُ اليَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمْ الشُّحُوم فَبَاعُوهَا وَأَكَلُوا ثَمَنَهَا ، وَإِنَّ اللهَ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكْلَ شَيْءٍ ، حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنَهُ**)) واتە : نەفرینی خوا لە جوولەکـەبێت ڕۆنەکـەی لەسـەریان حـەرام کـرد جـا فرۆشتیان و نرخەکەیان خوارد ، وە خوای گەورە ئەگەر خواردنی شتێکی لەسەر قـەومێك حـەرام کـرد ، ئـەوە نرخەکەیـشی لەسـەر حـەرام کـردوون)) [رواه احمد (370/3) وابوداود (3488/758/3) وهو حديث اسناده صحيح بروانە صحيح الجامع(5107)] .

پەشیمان بوونەوە لەكڕین و فرۆشتن

(الخِيَـارَات)

كڕیار و فرۆشیار بۆیان هەیە پەشیمان ببنەوە تا لەیەك جیادەبنەوە (□□□) وە حەرامیشە هەڵسان لە دانیشتنی (عَقْد)ەكەدا لەترسی پەشیمان بوونەوە (□□□) وە بۆیشیان هەیە ماوەیەك دیاری بكەن بۆ پەشیمان بونەوە (□□□) ، و ئەگەر كەم و

---

(201) لەبەر فەرموودەكەی (إبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەر مووی : ((**إذَا تَبَايَعَ الرَّجُلانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالخِيَارِ مَالَمْ يَتَفَرَّقَا وَكَانَ جَمِيْعاً ، أَوْ يُخَيِّرُ أَحَدُهُمَا الآخر ، فَإِنْ خَيَّرَ أَحَدُهُمَا الآخَر فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ وَجَبَ البَيْعُ ، وَإِنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أَنْ تَبَايَعَا وَلَمْ يَتْرُكْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا البَيْعَ فَقَدْ وَجَبَ البَيْعُ**)) واتە : ئەگەر دووپیاو شتێكیان بەیەك فرۆشت ئەوە هەریەكەیان بۆیان هەیە پەشیمان ببنەوە تا بەیەكەوەن و جیا نەبوونەتەوە ، یان یەكێكیان پەشیمانی دەداتە دەستی ئەوی تر یان ، جا ئەگەر یەكێكیان پەشیمانی داوە دەستی ئەوی تریان جا فرۆشتنەكە لەسەر ئەوە ڕوویدا ئەوە فرۆشتنەكە دامەزرا ، وە ئەگەر لەیەك بونەوە پاش ئەوەی (عَقْد)ی فرۆشتنەكەیان كرد وە كەسیان فرۆشتنەكەیان بەجێ نەهێشت ئەوە فرۆشتنە كە دامەزراوە)) [رواه البخاري (2112/332/4) ومسلم (1531/1163/3)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (عَبْدُالله بن عُمَرو) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**البَيِّعَان بِالخِيَارِ مَالَمْ يَتَفَرَّقَا إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَفْقَة خِيَارٍ ، فَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يُفَارِقَ صَاحِبَهُ خَشْيَةَ أَنْ يَسْتَقِيْلَهُ**)) واتە : ((كڕیارە و فرۆشیار بۆیان هەیە پەشیمان ببنەوە تا لەیەك جیا دەبنەوە ، مەگەر خۆیان ماوەی بۆ دیاری بكەن ، جا حەڵاڵ نی‌یە بۆی لە هاوڵەكەی جیاببێتەوە (لەدانیشتنەكە)دا لەترسی ئەوەی نەوەك پەشیمان ببێتەوە [رواه ابوداود (3439/324/9) و الترمذي (1265/360/2)والنسائی (251/7) وهو صحيح بڕوانە صحيح الجامع (2895) وصحيح النسائی (4175)] .

کوڕییەك لە فرۆشراوەکەدا هەبوو ، فرۆشیار ئاگاداری کڕیاری نەکردبوەوە ، ئەوە کڕیار بۆی هەیە پەشیمان ببێتەوە ئەگەر پێی زانی (□□□)

سوود خواردن (الرِّبَـا) (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إنَّ المُتَبَايِعَيْنِ بِالخِيَارِ فِي بَيْعِهِمَا مَالَمْ يَتَفَرَّقَا أَوْ يَكُونَ البَيْعُ خِيَارًا**)) واتە : بەڕاستی کڕیار و فرۆشیار بۆیان هەیە پەشیمان ببنەوە لە فرۆشتنەکەیان دا تالەیەك جیادەبنەوە یان خۆیان پەشیمان بوونەوەی بۆ دانانەن)) [رواه البخاری (2107/326/4) ومسلم (1531/1163/3) وە فەرموودەکەی تری (إبْنُ عُمَر) و (إبْنُ عَمْرو)یش بڕوانە (پ 201) و (پ 202)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکی (أبُوهُرَيرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنِ إشْتَرَى غَنَمَاً مُصَرَّاةٍ فَاحْتَلَبَهَا فَإنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا ، وَإنْ سَخِطَهَا فَفِي حَلَبَتِهَا صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ**)) واتە : ئەگەر کەسێك مەڕی کڕی بەنەدۆشراوی جا کاتێك کە دۆشی ئەگەر پێی ڕازی بوو ئەوە دەستی پێوە بگرێت ، وە ئەگەر پێی ڕازی نەبوو ئەوە لەجیاتی ئەو دۆشینە (صاع) ێك خورمای پێ بدات ، وەمەڕەکەی بداتەوە [رواه البخاری (2151/368/4) وهذا لفظه ، ومسلم (1524/1158/3) وغیرهما] .

وەلەبەر فەرموودەکەی تری (أبُوهُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لا تُصَرُّو الإبِلَ وَالغَنَمَ فَمَنْ إبْتَاعَهَا بَعْدَ فَإِنَّهُ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَحْتَلِبَهَا ، إنْ شَاءَ أَمْسَكَ ، وَإنْ شَاءَ رَدَّهَا وَصَاعٌ مِنْ تَمْرٍ**)) واتە : ئەگەر ویستان مەڕو وشتر بفرۆشن ئەوە نەیهێڵنەوە بەبێ دۆشین، جا هەرکەسێك پاش ئەوەی کڕی ئەوە بۆی هەیە پاش دۆشینی تەماشا بکات ئەگەر ویستی لێ هەبوو ئەوە دەستی پێوە دەگرێت وە ئەگەر ویستیشی لێ نەبوو ئەوە دەیگێڕێتەوە لەگەڵ (صاع) ێك خورما دا لەجیاتی ئەو شیرەی دۆشیوێتی)) [رواه البخاری (2148/361/4) وغیره] .

وەرگرتنی سوود (ربا) دوو بەشی هەیە
سوودی قەرز (النَّسِیْئَة) (□□□) و سوودی زیادە (الفَضْل) (□□□) وە هەردوو جۆرەکەی حەرامە لە شەرع دا (□□□)

(□□□) (الرِّبَا) لە زمانی عەرەبیدا لە (رَبَا یربو)ەوە وەرگیراوە ، وە ماناکەیشی لەزمانی عەرەبیدا واتە : سوود .

(□□□) (رِبَا النَّسِیْئَة) ئەو زیادەیە یە کە قەرز دەر وەری دەگرێت لەو کەسەی قەرزی دەداتێ بەرانبەر بەو ماوەیەیی کە لایەتی بۆ نموونە : (1000) دیناری دەداتێ بەقەرز بۆ ماوەی مانگێك پاش مانگەکە (1200) دیناری لێ دەوێت ، جا ئەو (200) دینارە زیادەیە ، (ربا النسیئة) یە .

(□□□) (رِبَا الفَضْل) فرۆشتنی پارەیەکە بە پارەیەکی جۆری خۆی بەزیاتر، یان فرۆشتنی خواردنێك بە خواردنێکی جۆری خۆی بەزیاتر ، بۆ نموونە : ملوانەکەیەکی ئاڵتون کە (12) مثقال پاك دەربکات بفرۆشرێتەوە (13) دیناری ئاڵتونی ، ئەو مثقاڵە زیادەیە (ربا الفضل)ە . یان کیلۆیەکی گەنمی کەڵەتی بدرێ بە دوو کیلۆ کەنمی مەکسی ئەوە ئەو کیلۆ زیادەیە ، (ربا الفضل)ە .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة :278–279) دا کە دەفەرموێ : ﴿یَاأَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوا إتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَابَقِيَ منَ الرِّبَا إنْ کُنْتُمْ مُؤْمنینَ ، فَإنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بحَرْب مِنَ اللهِ وَرَسُولِه وَإنْ تُبْتُمْ فَلَکُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالکُمْ لاتَظْلمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ﴾ واتە : ئەی ئەو کەسانەی کە باوەڕتان هێناوە لەخوا بترسن وە ئەوەی ماوە لە سوودتان (بەسەر خەڵکەوە) وازی لێ بێنن ، ئەگەر باوەڕدارن ، جا ئەگەر دەست لە (سوود خۆری) هەڵنەگرن ، ئەوە جاڕی جەنگ کردن لێ بدەن لەگەڵ خواو پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) ، وە ئەگەر پەشیمانیش ببنەوە ئەوە تەنها سەرمایەکانتان هی خۆتانە بەبێ سوود . بەم شێوەیە نەستەم دەکەن و نەستەمیشتان لێ دەکرێ .

وە فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة :276) دا کە دەفەرموێ : ﴿یَمْحَقُ اللهُ الرِّبَا وَیُرْبِي الصَّدَقَات وَاللهُ لایُحبُّ کُلَّ کَفَّار أَثیم﴾ واتە : خوای گەورە سوود (وسوود خواردن) بێ بەرەکەت دەکات وە بەرکەتیش دەخات خێرو چا کەوە وە

ئەوشتانەی کە سوود (ڕبَـا)ی تێدا حەرامە
(الأَصْنَـافُ الَّتِي يَحْرُمُ فِيْهَـا الـرِّبَـا)

سوود(رِبَـا) لەشـەش شـت دايـە زێـڕ (ئاڵتون) وزيـو(209) وگـەنم و جـۆو خورماو خۆی (210) هـەرجۆرێك لـەم شـەش جـۆرە ئەگـەر بەجۆرەكـەی خـویٚ

خوای گەورەيش هيچ بێ باوەڕێكی تاوانباری خۆش ناوێت . وە ئايـەتی ﴿وَأَحَلَّ اللهُ البَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ بڕوانە (پ 164) .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) سود خواردن بەيەكێك لەتاوانە گـەورەكان نـاو دەبـات كـە دەبنە هۆی تياچوونی مرۆڤ وەك لە فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) دا هاتووە كەوا دەفـەرمویٚ : ((**إِجْتَنِبُوا السَّبْعَ المُوبِقَات**)) جا يەكێك لەوانە فەرمووی : ((**وَأَكْلُ الرِّبَـا**)) [رواه البخـاری (2766/393/5) ومسلم (89/92/1) وغيرهما] .

وە (جَـابِر) (خـوای لێ ڕازی بێـت) دەفـەرمویٚ : ((**لَعَنَ رَسُـولُ الله** (ﷺ) **آكِلَ الرِّبا ومُوكِلَه وكَاتِبَه وَشَاهِدَيْه وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ**)) واتـە : پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) نـەفرەتی كـردووە لـە سـوود خـۆر وە ئەوەيـشی دەيداتـە دەرخـواردی وە ئـەوە دەينوسـێت وە ئەوانەيشی كە دەبنە شايەت جا فەرمووی : ئەمانە هەموويان لە تاواندا وەكو يـەك وان)) [رواه مسلم (1598/1219/3)] .

وە (إِبنُ مَسْعُود) (خوای لێ ڕازیبێت) دەفەرمویٚ پێغەمبەری خوا (ﷺ) فـەرمووی : ((**الرِّبا ثَلاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابَاً أَيْسَرُهَا مِثْلَ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمّهُ**)) واتە : سوود وەرگـرتن هەفتاو سێ جۆری هەيە ئاسان ترين و سوك ترينيان وەكو ئەوە وايـە پيـاو لەگـەڵ دايكـی خۆيدا جووت ببێت)) [رواه الحاكم (37/2/) و هو صحيح بڕوانە صحيح الجامع (3539)] .

(209) پـارەو پـولی ئيـستايش هـەر (ربـا) ی تێدا حەرامـە چـونكە ئـەو لەجێگـەی ئاڵتوون و زيو دانراوە .واتە : ديناری عێراقی كاغەز يان ئاسن ، دروست نىيە بـە دينـاری عێراقی بگۆڕيتەوە ، مەگـەر وەكـو يـەك و دەسـت بەدەسـت بێـت . بـەڵام دروسـتە دينـار عێراقی بەپارەی و لاتێكی تر بگۆڕيتەوە (بۆ نموونە بە تومەنی ئێرانی يـا لـيرەی تـوركی) بەزياتر يان بەكەمتر. چونكە جۆرەكەی جياوازە .

فرۆشرا ئەوە دەبێت لەکێشانەدا وەك یەك بێت بەبێ تەماشاکردنی چاکی و خراپی وەهەروەها دەبێت لەدانیشتنی کڕین و فرۆشتنەکەدا هەردوو لایەن وەریبگرن (211) **وەئەگەر هەرجۆرێك لەم جۆرانە بەجۆرێکی تری فرۆشرا**

---

(210) لەم شەشەدا جیاوازی نیە لەنێوان زانایان دا کەوا (ربَا) ی تێدایە بەڵام جگە لەم (شەش) ە زانایان جیاوازن ، ئایە شتی تر هەیە (ربَا) ی تێدا بێت یان نیە . ئەو ڕایەی کە ئێمە بەڕاستی دەزانین ئەوەیە کە جگە لەم شەشە کە لەفەر مـوودەدا بـاس کراوە لەهیچی تردا (ربَا) نیە ، چونکە هیچ بەڵگەیەکی ڕاست و ڕاشکاو (صَریح)مان لەسەری نیە . بڕوانە[(الرَوْضَـةُ النَّدیـة لمَـتْن الـدُّرر البَهیَـة) لمحمد صدیق حسن خان و(سُبُلُ السَّلَام) للامیر الصَّنْعَاني و(المُحَلَّى) لابن حَزْم و(سَیْلُ الجَرَّار) للشَّوْكَاني] .

(211) لەبەر فەرموودەکەی (عُبَادَةُ بنُ صَّامت) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**الـذَّهَبُ بِالـذَّهَبِ والفضَّةُ بِالفضَّة وَالبُـرُّ بـالبُرِّ والشَّعیرُ بِالشَّعیرِ والتَّمرُ بِالتَّمرِ والملحُ بِالملحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ ، سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ یَداً بِید ، فَإذَا اخْتَلَفَت هَذِهِ الأصْنَافُ فَبِیعُوا کَیفَ شِئتُمْ اذَا کَانَ یَداً بِیَدٍ**)) واتە : ئاڵتون بەئاڵتون و زیو بەزیو و گەنم بەگەنم و جۆ بەجۆ و خورما بەخورماو خوێ بەخوێ وەکو یەك ئەوەندەی یەك ، دەست بەدەست ، بەڵام ئەگەر ئەم جۆرانە لەیەك جیابوون ئەوە چۆن ویستان لێ بوو بیفرۆشن ئەگەر دەست بەدەست بوو [رواه مسلم (1587/1211/3)].

وەلەبەر فەرموودەکەی (أَبُو سَعید الخُدري) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لاتَبِیعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ وَلاَ تَشُفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ وَلاَ تَبِیْعُواْ الوَرِقَ بِالوَرِقِ إلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ وَلاَ تَشُفُّواْ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ وَلاَ تَبِیْعُواْ مِنْهَا غَائِبَاً بِنَاجِزٍ**)) واتە : ئاڵتون بەئاڵتون مەفرۆشن مەگەر بەئەندازەی یەك ، وە هەندێکیان فەزڵ مەدەن بەسەر هەندێکی تری دا ، وەزیو بە زیویش مەفرۆشن مەگەر بەئەندازەی یەك ، وەهەندێکیان فەزڵ مەدەن بەسەر هەندێکی تردا ، وەحازریشی مەفرۆشن بەقەرز [رواه البخاری (177/379/4) ومسلم (1584/1208/3) وغیرهما] .

وەفەرموودەکەیتری (أَبُو سَعید) کەوا فەرمووی : خوا ڕۆزی ئەداین بە خورمای کۆکراوە لەسەر دەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) کەخورمایەکی تێکەڵی جۆراو جۆر بوو ،

ئەوە دروستە یەکێکیان کێشەکەی زیاتریش بێت بەڵام بەو مەرجەی ئەگەر هەر لەو دانیشتنەدا هەردوو لایەن وەریبگرن (□□□) وەئەگەر جۆرێك لەم جۆرانە فرۆشرا بەجۆرێکی تری جیاواز لە (صِفَة) و (علَّة) دا ئەوە دروستە ئەگەر یەکێکیان زیاتریش بێت و قەرزیش بێت .(□□□) وەدروست نییە جۆرێك بەجۆرەکەی خۆی بفرۆشێت بەبێ ئەوەی بزانێت کێشانەیان وەك

جائێمەیش دەمانفرۆشت بەخورمای چاك دوو (صاع) بە (صاع) یێك ، جا ئەمە گەیشت بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) جافەرمووی ((**لاَصَاعَيْ تَمْرٍ بِصَاعٍ وَلاَ صَاعَيْ حُنْطَةٍ بِصَاعٍ وَلاَ دِرْهَمٍ بِدِرْهَمَيْنِ**)) واتە : دوو (صاع) خورما بە (صاع) یێك نابێت ، وەدوو (صاع) گەنم بە (صاع) یێك نابێت و درهەمێك بەدوودرهەم نابێت . [رواه البخاري (2080/311/4) ومسلم (1595/1216/3) والفظ له وغيرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەی (عُبَادَة) ی پێشوو بڕوانە (پ 211) و لەڕیوایەتێکی تری دا فەرمووی ((**وَلاَ بَأسَ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالفِضَّةِ ، وَالفِضَّةُ أَكْثَرُهُمَا ، يَداً بِيَدٍ وَأَمَّا نَسِيئَة فَلاَ ، وَلاَ بَأسَ بِبَيعِ البرِّ بِالشَّعِيرِ وَالشَّعِيرُ أَكْثَرُهُمَا يَداً بِيَدٍ وَأَمَّا النَّسِيئَةَ فَلاَ**)) واتە : وەهیچ خراپەیەکی تێدا نییە ئەگەر ئالتون بەزیو بفرۆشێت ، بازیوەکەش زیاتر بێت ، دەست بەدەست بەڵام بەقەرز نابێت ، وەهیچ خراپەیەکی تێدا نییە ئەگەر گەنم بەجۆ بفرۆشرێت باجۆکەیش زیاتربێت دەست بەدەست بەڵام بەقەرز نابێت [رواه ابوداود (3333/198/9) وهو صحيح بروانه الارواء (195/5)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عائشة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی پێغەمبەر خوا (ﷺ) هەندێ خواردنی لەکابرایەکی جولەکە کڕی ، جا قەڵغانەکەی بەبارمتە (رهن) خستبوە لای [رواه البخاري (2200/399/4)] .

(الأَمِيْرُالصَّنْعَانِي) ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێ : وەبزانە زانایان یەکڕا (متفق)ن لەسەر ئەوەی کەوا دروستە فرۆشتنی شتێك لەو شتانەی کە (رِبَا)ی تێدایە بەشتێ تر کە (ربا)ی تێدایە بەڵام لەیەك ڕەگەز (جِنْس) نەبن بەقەرزو بەزیاتریش وەك فرۆشتنی ئاڵتون بەگەنم و وزیویش بەجۆ ، وە جگە لەمانەش [بڕوانە سبل السلام (38/3)] .

یەك وایە (□□□) وەئەگەر شتی تری لەگەڵ دابێت دەبێت جیا بكرێتەوە لەكاتی كێشانەدا (□□□) وەدروست نیە فرۆشتنی تەڕ (رطب) بەوەی ووشك بوەتەوە ، مەگەر بۆ (العَرايَا) (□□□) هەروەها فرۆشتنی گۆشت بەئاژەڵی

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (جَابِرُ بنُ عَبْدِالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی كردووە لەفرۆشتنی بڕێك خورما كەوا كێشانەی نەزانرێت بەهەندێك خورما كەوا كێشەكەی دیاری بێت [رواه مسلم (1530/1162/3)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (فُضَالَةُ بنُ عُبَيْدٍ) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : لەرۆژی (خَيْبَر) دا ملوانكەیەكی ئاڵتونم كڕی بە (12) دینار ئاڵتون و ملوانكەكەیش مووری پێوە بوو ، جا كەلەیەك جیا مكردەوە بینیم زیاتر لە (12) دیناری تێدایە ، جا باسم كرد بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەویش فەرمووی : ((**لاَ تُبَاعُ حَتَّى تُفَصَّلَ**)) واتە : نابێت بیفرۆشرێت تا لەیەك جیا دەكرێتەوە [رواه مسلم (1591/1213/3)] .

(216) لەبەر فەرموودەكەی (ابنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی كردووە لە (المُزابَنَة) و (مُزَابَنَة) یش فرۆشتنی بەری دار خورمایە بەخورمای ووشك بەیەك كێشانە وەفرۆشتنی تریٚ یە بەمێوژ بەكێشانە)) [رواه البخاري (2185/384/4) ومسلم (1542/1171/3)] .

وە فەرموودەكەی (زَيْدُ بنُ ثَابِتٍ) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : (پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕوخسەتی بە (العَرَايَا) داوە كەوا بفرۆشرێت بەتەخمین (خَرْص)ە كەی بەكێشانە) [رواه البخاري (2192/390/4) ومسلم (1539/1169/3)] . بڕوانە (پ176) وەئەم قەدەغە كردنەش هۆی ئەوەیە تەڕ كەووشك بویەوە كێشەكەی كەم دەكات لەبەر فەرموودەكەی (سَعدُ بنُ أبي وَقَّاص) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) پرسیاری لێ كرا لەبارەی فرۆشتنی خورمای تەڕ بەخورمای ووشك جا ئەویش فەرمووی : ئایا تەڕ ئەگەر ووشك بویەوە كەم دەكات ؟ ووتیان بەڵێ ، جا ئەویش قەدەغەی لەوەكرد)) [رواه ابو داود (3343/211/9) وابن ماجه (2264/761/2) والنسائي (269/7) والترمذي (1243/348/2) وهو صحيح بروانه الارواء (1352)] .

زینـدوو (حیـوان) (□□□) بـەڵام دروسـتە فرۆشـتنی ئاژەڵێـك بـەدوو ئـاژەڵ یـان زیـاتر لـەجۆری خـۆی (□□□) وە سـەلەم کـردنیش دروسـتە (□□□) بـەوەی

---

(217) لەبـەر فەرموودەکـەی (سَـمُرَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی کردووە لەفرۆشتنی شەك (ئاژەڵی زیندوو) بەگۆشـت [رواه الحاكم في المستدرك (35/2) وقال صحيح الاسناد و وافقه الذَّهبي والبيهقي في السنن الكبرى (296/5) وقال هذا اسناد صحيح وهو حسن بڕوانە الارواء (198/5) رقم (1351)] .

وەلەبەر (أثَر)ەکەی (سَعيدُ بنُ المُسَيَّب) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) کەوا فەرموویەتی : پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) قەدەغـەی کـردوە کـەوا ئـاژەڵی زینـدوو (حیـوان) بەگۆشـت بفرۆشرێت [رواه مالك (655/2) مرسلاً] .

(□□□) لەبـەر فـەرموو دەکـەی (عبـدُالله بـن عُمـر) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی پێ کرد سوپایەك ئامادە بکات ، جا ووشتر تەواو بوو ، جا فەرمانی پێ کرد کەوا لەبەچکە ووشـترەکانی زەکات ببـات ، جا هـەر ووشـترێکی بـەدوو بەچکە ووشتر وەردەگرت .[رواه ابوداود (3357/652/3) وغيره هو حديث حسن . بڕوانە الادلة الرضيه (ل214)] .

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی خـوای گـەورە لـە سـورەتی (البقـرة :282) دا کـە دەفەرموێ : ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُواْ إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمَّىً فَاكْتُبُوهُ﴾ واتە : ئـەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێنـاوە ئەگـەر قـەر زێکتـان کـرد بـۆ ماوەیـەکی دیـاری کـراو ئـەوە بینوسـنەوە . (إبـنُ عبّـاس) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) فـەرمووی : ((شـایەتی ئـەدەم کـەوا سەلەمی زەمانەت کراو بۆ ماوەیەکی دیاری کراو خوای گـەورە لـە قورئانەکەیـدا حـەڵاڵی کردوەو روخسەتی پێداوە ، پاشـان ئـەم ئایەتـەی پێـشووی خوێنـدەوە ...)) [رواه الحاكم (286/2) والبيهقى (18/6) وهو صحيح بروانه الارواء (1369)] .

وە لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عبّاس)یش کەوا فەرمووی : ((کاتێـك پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) هات بۆ (مدينه) خەڵکی (مدينه) سەلەمیان دەکرد بەخورما بۆ دووساڵ و سێ سـاڵ جا ئەویش فـەرمووی : ((**مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلى أَجَلٍ مَعْلُومٍ**)) واتە : هەرکەسێك لـە شـتێك دا سـەلەمی کـرد ئـەوە بـا بەپێوانـەو کێشانەیەکی

کەسێك شتێکی نەبینراو بفرۆشێت کەلە پاشان دەیداتە دەستی بەنرخێکی حازر کەلەو دانیشتنەدا دەیداتێ بەو مەرجەی سیفەت و کێشی شتە نەبینراوەکە دیاری بکرێ لەگەڵ کاتی دانە دەستیدا ()

قـــەرز (القَرْض)

قەرزدان بەخەڵکی خێرو پاداشتی زۆری هەیە ()

دیاری کراوبێت بۆ ماوەیەکی دیاری کراویش بێت [رواه البخاری (2240/429/4) ومسلم (1604/1226/3) واصحاب السنن] . و (إبنُ المُنْذِر) لە کتێبی (الاجماع) دا دەفەرمێ : (أجمَعَ كُلُّ مَن نَحفَظُ عَنه أنَّ السَّلَمَ جَائزٌ) .

() لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عبّاس)ی پێشوو بڕوانە (پ 219).

(مُحَمَّد صِدِّيق حَسَن خَان) دەفەرموێ : ((مەرجەکانی سەلەم دیاری کردنی ڕەگەز (جنس)ی سەلەم کراوەکەیە و وەئەبێتیش دیاری بێت بەپێوانە یان بەکێشانەو بۆ ماوەیەکی دیاری کراویش بێت ، جا ئەمە سێ‌مەرجە وەهیچ بەڵگەیەکمان نیەیە بەڵگەبێت لەسەر بە مەرج گرتنی مەرجیەتر جگە لەم سێ مەرجە)) [بڕوانە الروضة الندية] .

دەڵێم : مەبەستی مامۆستا (محمد) ئەوەیە کەوا ئەو مەرجانەی کە هەندێ لە زانایان دایان ناوە هیچ پێویست ناکات ، چونکە پەیوەندی بەتێکچون و تێك نەچونی نێوان کڕیار و فرۆشیارەوە هەیە ، کەوابوو پەیوەندی بە دامەزراندن و دانەمەزراندنی (عَقْد)ی سەلەمەکەوە نیەیە . بۆیە گونجاو ڕاست نیەیە هیچ مەرجێك بە مەرجی ڕاستی دامەزراندنی سەلەم دابنرێت جگە لەوسێ مەرجە کە بەڵگەی لەسەرە . بەڵام ئەوەی کە هەندێك لە زانایان دەیکەن بەمەرج وەك دیاری کردنی شوێنی دانە دەستی و ... دەتوانی بڵێیت ئەگەر دیاری بکرێت چاکترە بۆ ئەوەی لەکاتی دانە دەستی هیچ دووبەرەکیەك دروست نەبێت لە نیوانی کڕیارو فرۆشیاردا .

() لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ مسعُود) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموی : ((**مَامِنْ مُسْلِمٍ يَقْرِضُ مُسْلِمَاً قَرْضَاً مَرَّتَينِ إلاَّ كَانَ كَصَدَقَتِهَا**

وە قەرز کردنیش تاوانە و هەڕەشەی زۆری لەسەرە مەگەر زۆر پێویست بێت (□□□)

مَرَّةً)) واتە : هەر موسوڵمانێك دووجار قەرز بە موسوڵمانێك بدات ئەوە وەك ئەوە وایە جارێك خێری پێ كردبێت و بەخێر پێی دابێت)) [رواه ابن ماجه (2430/812/2) وهو صحيح بروانه الارواء (1389) وصحيح ابن ماجه (1972)] .

وە لەبەر فەرموودەكەی (أبُو هُريرە) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنْ نَفَسَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ القِيَامَةِ ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَاللهُ فِي عَوْنِ العَبْدِ مَادَامَ العَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيْهِ**)) واتە : هەركەسێك ناڕەحەتیەك لەسەر موسڵمانێك لابدات لەناڕەحەتێكانی دوونیا ئەوە خوای گەورە ناڕەحەتیەك لە ناڕەحەتیەكانی ڕۆژی قیامەتی لەسەر لادەبات ، وە هەركەسێك بارێكی قورس لەسەر موسڵمانێك ئاسان بكات لەدونیا ئەوە خوای گەورە باری دونیاو قیامەتی لەسەر سووك و ئاسان دەكات وە خوای گەورە لە یارمەتی بەندەكەیدایە تائەو بەندە لە یارمەتی دانی براكەی دابێت)) [رواه مسلم (2699/2074/4) وابوداود (4925/289/13) مع العون والترمذي (4015/265/4)].

(□□□) لەبەر ئەو فەرموودانەی كەلەو بارەیەوە هاتوون . لەوانە فەرموودەكەی (ثَوْبَان)ی مەولای پێغەمبەری خوا (ﷺ) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنْ فَارَقَ الرُّوُحُ الجَسَدَ وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلَاثٍ دَخَلَ الجَنَّةَ : مِنَ الكِبْرِ وَ الغَلُولِ وَالدَّيْنِ**)) واتە : هەركەسێك گیانی لەلاشەی جیا ببێتەوەو بەری بێت لەسێ شت دەچێتە بەهەشتەوە : لەفیز زلی و دەست كەوت دزین و قەرزاری)) [رواه ابن ماجه (2412/806/2) والترمذي (1621/68/3) وهو صحيح بروانه صحيح ابن ماجه (1956)] .

وە فەرموودەكەی (أبُو هُريرە) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**نَفْسُ المُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَ عَنْهُ**)) واتە : نەفسی باوەڕدار بەستراوەتە قەرزەكەیەوە (لەڕۆژی قیامەت دا) تا بۆی دەدرێتەوە ، [رواه الترمذي (1084/270/3) وهو صحيح بروانه صحيح الجامع (6779)].

وە حەرامە بردنی پارەی خەڵکی بەمەبەستی نەدانەوەی (□□□) **وە پێویستە لەسەر ئەوکەسەی قەرز دەکات لەکاتی خۆیدا بەجوانی بیداتەوە** (□□□) **وە**

وە فەرموودەکەی (أَبُو قَتَـادَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : پێغەمبـەری خوا (ﷺ) ڕۆژێکیان هەستا و باسی جیهادی بۆ کـردن لـە پێنـاوی خـوادا وە بـاوەڕ بـەخوا چاکترین کردەوەکانە ، جا پیاوێك هەستا ووتی : ئەی پێغەمبەی خـوا ئەگـەر مـن کـوژرام لەپێناوی خوادا ، ئایە لە هەموو تاوانەکانم خۆش دەبێت؟ جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پـێی فەرموو : ((**نَعَمْ ، إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيْلِ اللهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ**)) واتە : بەڵێ ، ئەگەر لەپێناوی خوادا بکوژرێیت و ئـارام گربیـت و داوای پاداشـت لـەخوای گەورە بکەیت و پشتت هەڵنەکەیت . پاشان پێغەمبەری خوا فـەرمووی : ((**كَيْفَ قُلْتَ؟**)) واتە : چۆنت ووت؟ ووتی : ئایە ئەگەر لەپێناوی خوادا بکـوژرێم ئایـە لەهـەموو تاوانـەکانم خۆش دەبێت؟ جا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی : ((**نَعَمْ ، إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيْلِ اللهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مَحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ إِلَّا الدَّيْنَ فَإِنَّ جِبْرِيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِي ذَلِكَ**)) واتە : بەڵێ ، ئەگـەر لـەپێناوی خـوادا بکوژرێیـت و ئـارام بگریـت و داوای پاداشـت لەخوا بکەیت و پشت هەڵنەکەیت ئەوە لـە هـەموو تاوانـەکانت خـۆش دەبێـت ، جگـە لـە قەرز ، چونکە (جبریـل) وای پـێ ووتم [رواه مسلم (1885/1505/3) والترمـذي (1765/127/3) وغيرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُـو هُرَيـرە) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيْدُ أَدَائَهَا أَدَّى اللهُ عَنْهُ ، وَمَنْ أَخَذَ يُرِيْدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللهُ**)) واتە : هەرکەسێك پارەی خـەڵکی ببـات و ویـستی ئـەوەی بێـت بیداتەوە ئەوە خوای گەورە خۆی بۆی جێبـەجێ دەکـات وە دەیداتـەوە، وە هەرکەسـێك بیبات و ویستی ئەوەی بێت نەیداتـەوە و لـەناوی بـدات ئـەوە خـوا لـەناوی دەبـات)) [رواه البخاری (2387/53/5)] .

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی خـوای گـەورە لـە سـورەتی (النـساء :58) دا کـە دەفەرموێ : ﴿**إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الأَمَانَات إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّـاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالعَدْلِ ، إِنَّ اللهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللهَ كَانَ سَمِيْعَاً بَـصِيراً**] واتـە : بەڕاسـتی

دروستە چاکترو زیاتریش بێت ئەگەر بەمەرج نەگیرابوو (□□□) وە پێویستە لەسەر ئەوەی قەرزیش دەدات ، لەکاتی خۆیدا بەجوانی داوای بکاتەوە(□□□) و چاوی بەزەیی و سۆزی لەو

خوای گەورە فەرمانتان پێ دەکات کەوا ئەوەی بە ئەمانەت دراوەتە دەستتان بیدەنەوە بە خاوەنەکانیان وە ئەگەر دادوەریتان کرد لەنێوان خەڵکی دا ئەوە بەڕاستی و دادگەری بیکەن ، بەڕاستی خوا باشترین ئامۆژگاریتان دەکا بەڕاستی خوای گەورە بیسەرو بینەرە.

وە لەبەر فەرموودەکەی (اسماعيل بن ابراهيم بن عبدالله بن ابي ربيعه المخزومي عن ابيه عن جده) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) کاتێ کە غەزای (حُنَيْن)ی کرد سی(30) هەزار یان چل(40) هەزاری لێ قەرز کرد ، جا کاتێك گەڕایەوە دایەوە پێی ، پاشان پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی فەرمووی : ((**بَارَكَ اللهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ ، إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلَفِ الوَفَاءُ وَالحَمْدُ**)) واتە : خوا بەرەکەت بخاتە ماڵ و کەس و کارتەوە ، بەڕاستی پاداشتی قەرز ، ئەوە بیدەیتەوە وسوپاسیشی بکەی)) [رواه ابن ماجه (2424/809/2) والنسائي (314/7) وهو حسن بروانه صحيح ابن ماجه (1968) والارواء (1388)]

.

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو هُرَيرە) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((پیاوێك چەند ووشترێکی بە قەرز لای پێغەمبەری خواوە بوو (ﷺ) جا هات وەری بگرێتەوە ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی بیدەنەوە پێی ، جا بەدوای ووشتری ئەو ساڵەدا گەڕان نەبوو، تەنها ووشتری لەوە گەورەتر هەبوو ، جا فەرمووی : پێی بدەن ، جا ئەویش فەرمووی : داتەوە پێم خوای گەورە پێت بدات ، پێغەمبەری خوایش فەرمووی : ((**إِنَّ خِيَارَكُم أَحْسَنَكُم قَضَاءً**)) واتە بەڕاستی باشترینتان ئەوەکەسانەتانە کە بەجوانی قەرز بداتەوە [رواه البخاري (2393/58/4) ومسلم (1601/1225/3) وغيرهما] .

وە فەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((هاتم بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا (ﷺ) و لە مزگەوت دا بوو جا فەرمووی : دووڕکات نوێژ بکە ، وە قەرزێکم لای بوو ، جا پێی دامەوە وزیاتریشی پێدام)) [رواه البخاري (2394/59/5) وابوداود (3331/197/9) الجمله الاخيره فقط] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إِبنُ عُمر) و (عَائِشَة) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا فەرمووی : ((**مَنْ طَالَبَ حَقَّاً فَليَطْلُبْهُ فِي عَفَافٍ ، وَافٍ أَوْ غَيْر وَافٍ**))

کەسانەبێت کە نەدارن و نیانە بیدەنەوە (□□□) وە ئەگەر هەیبێت و نەیداتەوە یان دوای بخات ئەوە ستەمی کردوە (□□□) و دروستە سکاڵای لیّ بکریّت لای دەسلاّت دارو سزا بدریّت (□□□) وە هەر قەرزێکیشی ببێتە هۆی قازانج بۆ

واتە : هەرکەسێك ئەگەر داوای مافێکی خۆی کرد با تا دەتوانێت بەپاکی داوای بکات ئیتر بۆی جیّبەجیّ بوو یان نەء . [رواه ابن ماجه (2421/809/2) وهو صحیح بروانە صحیح ابن ماجه (1965)].

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لـە سـورتی (البقرة :280) دا کـە دەفـەرمیّ : ﴿وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ واتە : وە ئەگەر قـەرزار و نـەداربوو ئـەوە تـا پێتـان دەکرێـت مۆڵـەتی بـدەن ، وە ئەگـەر هـەر ببیەخشن ئەوە چاکترە بۆتان ئەگەر بزانن . وە لەبەر فەرموودەکـەی (حُذَيْفَـة) (خـوای لیّ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی بیستم پێغەمبەر دەیفەرموو : ((**مَاتَ رَجُلٌ فَقِيلَ لَهُ : مَاكُنْتَ تَقُولُ؟ قَالَ : كُنْتَ اُبَايِعُ النَّاسَ ، فَأَتَجَوَّزُ عَنِ المُوْسِرِ وَأُخَفِّفُ عَنِ المُعْسِرِ ، فَغُفِرَ لَهُ**)) واتە : پیاوێك مـرد ، جا پـیّی ووتـرا : چیت دەووت؟ فـەرمووی : شـتم بەخـەڵکی دەفرۆشت ، جا لێبوردە بووم بەرامبەر ئـەوەی دەسـت ڕۆیبوایـە و سووکیـشم دەکرد بـۆ نەدارو ئەوەی نەیبوایە ، جا لیّ ی خۆش بوو ، واتە : خوای گەورە لـە تاوانـەکانی خـۆش بـوو . [رواه البخـاری (2391/58/5) وابـن ماجـه(2420/808/2)وهـو صـحیح بروانـه (صـحیح ابـن ماجـه (1964)]

وە فەرموودەکـەی (أَبُـو اليُـسر) (خـوای لیّ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُظِلَّهُ اللهُ فِي ظِلِّهِ ، فَلْيَنْظُر مُعْسِراً أَوْ يَضَعْ عَنْهُ**)) واتـە : هەرکەسێك ئەگـەر پـیّی خۆشـە خـوای گـەورە بیخاتـە ژێـر سـێبەری خـۆی بامۆڵـەت بـە کەسێکی نەدار بدات تا دەیبێت یان هەر بیبەخشێت [رواه ابن ماجه (2419/808/2) وهو صحیح بروانه صحیح ابن ماجه(1963)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُـو هُريـره) (خـوای لیّ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ**)) واتە : هەر کەسێك قەرزێکی لابێت و دەوڵەمەندبێت و بتوانێت بیداتـەوە ئەگـەر نەیداتـەوە و دوای بخـات ئـەوە سـتەمە [رواه البخاری (2400/61/5) ومسلم (1564/1197/3) واصحاب السنن] .

قەرز دەرەکە ئەوە سوود(ربا)یە. (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَمْرُو بنُ الشُّرَيْد عَنْ أبِيْه) (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لَيُّ الوَاجِدِ يُحِلُّ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتَهُ**)) واتە : هەرکەسێك قەرزار بێت و بیبێت بیداتەوە بەڵام نەیداتەوە ئەوە غەیبەت – بەوەی بڵێت : زوڵمی لێ کردووم – و سزا دانی حەڵاڵ دەبێت [رواه البخاری (62/5) معلقاً وابوداود (3611/56/10) وابن ماجە (2427/811/2) والنسائی (317/7) وهو حسن بروانە صحیح ابن ماجە (1970) وصحیح النسائی (4373)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو بُرْدَة بن أَبِي مُوسى) فەرمووی : هاتم بۆ (مدینە) جا گەیشتم بە (عَبْدُالله بن سَلام) ئەویش پێی ووتم : ((تۆ لە زەویەك دای سوود (ربا) خواردنی تێدا بەربڵاوە ، جا ئەگەر مافێکت بەلای کەسێکەوە بوو بارێك (کا) یان بارێك جۆ یان بارێك ئاڵف (قت)ی پێشکەش کردی ئەوە وەری مەگرە ، چونکە ئەوە سوود (ربا)یە)) [رواه البخاری (3814/129/7)] . جا (الحَافظُ إبنُ حجر) لە بارەی (فإنَّهُ ربا) وە دەفەرموێ : ((لەوانەیە ئەوە تەنها بۆ چوونی (عبدُالله بن سلام) خۆی بێت ، ئەگینا زانایانی شەرع (الفُقَهَاء) ڕایان وایە کاتێك ئەوە – ئەو (هدیە) – دەبێتە سوود ئەگەر بیکاتە مەرج کاتێك کە قەرزەکەی پێ دەدات ، بەڵێ ، باش وایە خۆی لێ بپارێزێت))[فتح الباری (131/7)] .

وە ئیمامی (البَيْهَقِي) لە (السُنَنُ الكُبرى) دا لە (إبْنُ مَسْعُود و أُبَي بنُ كَعْب وَعَبْدُالله بن سَلام وَإبْنُ عَبَّاس)ەوە دەیگێڕێتەوە کەوا فەرموویانە : ((**إنَّ كُلَّ قَرْضٍ جَرَّ مَنْفَعَةً فَهُوَ وَجْهٌ مِنْ وُجُوهِ الرِّبا**)) [السنن الکبری (350/349/5)] واتە : هەر قەرزێك ببێتە هۆی ڕاکێشانی قازانجێك ئەوە جۆرێکە لە جۆرەکانی سوود (الربا) .

منیش دەڵێم : ئەگەر ئەو قازانجە بە مەرج بگیرێت وەك (إبنُ حجر) فەرمووی . بڕوانە (پ225) .

زەوی دان بەکەسێك بیچێنێت و کشتوکاڵی لەسەر بکات بە هەندێك لەبەرهەمەکەی (المُزَارَعَة و المُسَاقَاة)

دروستە زەوی بدرێت بە کەسێك بیچێنێ بە هەندێك لە بەرهەمەکەی (□□□) ئیتر با تۆو و کرێی جووت و درەویشی لەسەر خاوەن زەوی بێت یان کرێکارەکە یان لەسەر هەردووکیان (□□□) بەڵام لەسەر ئەوە دروست نیە

(□□□) ئیتر بە دوو کوت بێت یان سێ کوت یان چوار کوت یان هەرچەندە خۆیان لەسەری ڕازی بن . لەبەر فەرموودەکەی (عَبْدُاللهِ بن عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) ((کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) مامەڵەی لەگەڵ خەڵکی (خَيْبَر) دا کرد لەسەر کوتێك (بەشێك) لەبەر هەمەکەی کە لێی دەردەچێت لە میوەو کشت و کاڵیش (زَرْع) [رواه البخاری (2329/13/5) ومسلم (1551/1186/3) وغيرها] .

وە ئیمامی (البُخاری) فەرموویەتی : (قَيْسُ بنُ مُسْلِمِ) لە (إبنُ جعفر)ەوە گێراویەتەوە کەوا فەرموویەتی : ماڵێك نەبوو لە (مدینە)دا لە کۆچەران (مهاجرین) ئیللا کشت و کاڵیان دەکرد لەسەر سێ کوت و چوار کوت ، و (عَلِي) و (سعدُ بنُ مالك) و (عبدُ الله بن مسعُود) و (عُمر بنُ عبد العزيز) و (القاسم) و (عُروه) و (آل إبی بکر) و (آل عُمر) و (آل علی) و (إبنُ سيرن) هەموویان دەیانکرد [في الصحيح (10/5)] .

(□□□) ئیمامی (البُخاری) فەرموویەتی (عُمر) مامەڵەی لەگەڵ خەڵك دا دەکرد ئەگەر (عُمر) خۆی تۆوی بهێنایە ئەوە بەشێکی بۆ ئەوە ، وە ئەگەر خۆیان تۆویان بهێنایە ئەوە ئەوەندە بۆ ئەوانە)) [في الصحيح (10/5)] .

کەوا بەرهەمی ئەم پارچە زەوی‌یە بۆ خاوەن زەوییەکە وە ئەوی تریشیان بۆ کرێکارەکە واتە هەریەکە بەرهەمی پارچە زەوییەك بۆ خۆی دیاری بکات ، (□□□) **هەروەها ئەگەر خاوەن زەوی‌یەکە بڵێت ئەوەندە – بەکێشانە یان پێوانە – لەبەر هەمەکەی بۆمن** (□□□) **جا بۆ بەرو بومیش هەروایە .** (□□□)

جا فـەرمووی : (الحسن) فەرموویـەتی : هیـچی تێـدا نی‌یـە کـەوا زەوی‌یەکـە هـی یەکێکیان بێت جا هەردووکیان (مصرُوف)ی لەسەر بکـەن ، جا ئـەوەی لـە بەرهەمەکـەی دەرچوو ئەوە لەنێوانیان دا دابەش دەکرێت ، و (الزُّهری)یش هەر بۆچوونی وایە .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (رافِعُ بـنُ خَـدِیج) کـەوا فـەرمووی : ((مامـەکانم بۆیـان باس کردم کەوا لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) زەویان دەدایە کرێ بە بەرهەمی ئەو زەویانەی لەسەر جۆگە ئاوەکان دەردەچوو یان بەپارچە زەوی‌یەك کە خاوەن زەوی‌یەکـە جیای دەکردەوە ، جا پێغەمبەر (ﷺ) قەدەغەی لەوەکرد)) جا (حَنْظَلَە) کە فەرموودەکـە دەگێڕێتەوە فەرمووی پرسیارم لـە (رافـع) کـرد : ئـەی چۆنە ئەگـەر بـەدینار و دەرهـەم بـەکرێ بـدرێت؟ (رافـع) فـەرمووی هیـچی تێدانی‌یـە بـەدینار و دەرهـەم [رواه البخـاری (2347/25/5) والنسائي (43/7)] .

وەلە ڕیوایەتێکی تردا (رافع) فەرمووی : ((هیچی تێدا نی‌یە – مەبەستی بـەدینار و دەرهەم – چونکە خەڵکی لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بـە بەرهـەمی سـەر ڕوبـارو جۆگە ئاوەکان دەیانکرد ، جا ئەمـە تیادەچـوو و ئـەویان دەمایـەوە ، ئەمـە دەمایـەوە و ئەویان تیا دەچوو ، جا خەڵکی هەر ئەم جۆرە بەکرێ دانەیان بـوو ، بۆیـە قەدەغـەی لـێ کـرا ، جـا ئەگـەر لەسـەر شـتێکی دیـاری زەمانـەت کـراو (مَـضْمُون) بێـت، ئـەوە هیـچی تێدانی‌یە)) [رواه مسلم (1547/1183/3) و ابوداود (3376/250/9) والنسائی (43/7)] .

(□□□) چونکە لەوە دەچێت هەموو بەرهەمەکەی هەر ئەوەندە دەرکات ، جا ئەگەر بیداتە خاوەن زەوییەکە خۆی هیچی بۆ نامێنێتەوە .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَبْدُاللهِ بن عُمَر) [بڕوانە (پ 231)] .

بــەكـرێ دان (الإِجَـارَة) (□□□)

دروسته بەكرێ دانی هەرشتێكی دیاری كه سوودی لـێ وەربگیرێت وه خودی شتەكەیش بمێنێتـەوه (□□□) بەمـەرجێك كرێ و مـاوه كەیـشی دیـاری بێت (□□□)

(□□□) (الإِجَارَة) : له زمانی عەرەب دا واتــه : پاداشـت دانـەوه ، دەڵـێی (آجَرْتُـهُ) واتــه : پاداشـتم دایـەوه . لـه شـەرعیش دا واتــه : بـەخاوەن بـوونی سـوودی شـتێك بـه بەارنبەرێك . بڕوانه فتح الباری (439/4) .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەوره له سورەتی (الطلاق :6) دا كه دەفەرموێ : ﴿فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُــورَهُنَّ﴾ واتــه : ئەگـەر (ئـافره تـه تـەڵاق دراوەكانتـان) شیریان بەمناڵەكانتان دا ئەوه كرێیان بدەنێ)) وه فەرموودەی خوای گەوره له سوورەتی (القصص :26) دا كه دەفەرمێ : ﴿قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَاأَبَــتِ إِسْــتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْــرَ مَــنِ إِسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الأَمِيْنُ﴾ واته : یەكێك لـەدوو كـچەكەی پیـاو سـاڵحەكه بـەباوكی ووت : ئەی باوكی خۆم بـەكرێ بیگـره ، چـونكه چـاكترین كەسـێكه بـەكرێ بیگریـت ، پیـاوێكی بەهێزو دەسـت پاكـه . وه فـەرموودەی خـوای گـەورەش لـه سـورەتی (الكهـف :77) دا لەبارەی بەسەرهاتەكەی (مُوسی) و (خضر)ەوه فـەرمووی : ﴿ فَوَجَدَا فِيْهَا جِدَارًا يُرِيْدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴾ واتــه : ((جـا لـەو دێیـەی كـه میواندارییانیان نەكرد دیوارێكیان بینی خەریك بوو دەڕۆخـا ، جـا ئـەویش (خـِضِر) ڕاسـتی كردەوه ، (مُوسی) یش ووتی : ئەگەر ویستت ببوایه كرێت لەسەر وەردەگرت .

وەلەبەر فەرموودەی زۆرریش لەوانه فەرموودەكـەی (عَائـِشَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەكاتی كۆچ كردنیدا لەگەڵ (أَبُو بكر) دا رێ پێشاندەر (دلیل) یكیان بەكرێ گرت ڕێگای (مدینه) یان پێ پیشان بدات)) [رواه البخاری (2262/441/4)] .

وە شـەرعیش قەدەغـەی لـێ نـەکردبێ (□□□) وە پێویـستە یەکسەر کرێ کەی بداتێ ، مەگەر بە مەرجیان گرتبێ دواخستنی (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گـەورە لـە سـورەتی (القـصص :271) دا کـەوا پیاوە ساڵحەکە بـە (مُوسـى) ی ووت : ﴿ **إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى إِبْنَتَيَّ هَـاتَيْن عَلَى أَنْ تَأجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ ، فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرَاً فَمِنْ عِنْدِكَ** ﴾ واتە : فەرمووی : من دەمەوێ یەکێ لەم دوو کچەم لە تۆ مارە بکـەم بـەو مەرجـەی هەشـت سـاڵ کـارم بـۆ بکەی ، جا ئەگەر دەساڵ کارم بۆ بکەی ئەوە چا کەی خۆتە .. وە لەبـەر فەرموودەکـەی (سُوَيدُ بنُ قيس) (خوای لێ ڕازی بێت) کـەوا فـەرمووی مـن و (مَخْرَمَـةُ العَبْـدِي) پۆشـاکمان هێنا لە (هَجَر)ەوە ، جا هێنامان بۆ (مکە) جا پێغەمبەری خـوا (ﷺ) هـات بـۆ لامـان ڕێی دەکرد ، جا مامەڵەی شەڕواڵی لەگەڵ دا کردین ئێمـەش پێیمـان فرۆشـت ، وە پیـاوێکیش بەکرێ کێشانەی دەکرد ، جا پێغەمبەری خوا پێ فەرموو : ((زِنْ وَأَرْجِحْ)) واتە : بیکێشەو قورس بیکێشە [رواه احمد (352/4) ابوداود (3336/631/3) و الترمذي (1305/598/3) وابـن ماجـه (2220/748/2) والنسائی (4592/284/7) وهو حديث صحيح بروانە صحيح الترمذي (1051) وصـحيح ابـن ماجه (1805)] .

وە فەرموودەکـەی (رافـعُ بـنُ خـديج) لـە ڕیوایـەتی (مُـسلم و أَبُـوداوُد) دا بڕوانـە (پ 233).

(□□□) هەرشتێك لە شەرع دا قەدەغەی لێ کرابێت ئـەوە بـەکرێ دانیـشی دروسـت نىيە وەك وێنەو ... هتد.

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبـەی خـوا (ﷺ) فـەرمووی : ((**أَعْطُوا الأَجِيْرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجُفَّ عَرَقُهُ**)) واتـە : کـرێی کرێکـار بدەن ، پێش ئەوەی عەرەقی ووشك ببێتەوە [رواه ابن ماجه (2443/817/2) وهـو صـحيح بڕوانـە صحيح ابن ماجه (1980)] .

وە فەرموودەکەی (أَبُـو هُريـرە) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی : ((خوای گەورە فەرموویـەتی : ﴿**ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ القِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرَّاً فَأَكَلَ ثَمَنَهُ ، وَرَجُلٌ إِسْتَأْجَرَ أَجِيْرَاً فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَـمْ يُعْطِـهِ**

وە کرێی داوێن پیسی حەرامە (□□□) **هەروەها کرێی تاڵۆگریی** (□□□) **وئاوی نێر (کەڵ دان)** (□□□) **وقورئان خوێندن** (□□□)

أَجْرَهُ﴾ واتە : خوای گەورە فەرموویەتی : سێ کەس هەن من بەرانبەریان دەگرم لەڕۆژی قیامەت دا : پیاوێك بەناوی منەوە شتی دا پاشان خیانەتی کرد ، وەپیاوێك کەسێکی ئازادی فرۆشتبێت و پارەکەی خواردبێت ، وەپیاوێك کرێکارێك بگرێت بەکرێ جا ئیشی خۆی پێ ئەنجام بدات و کرێیشی پێ نەدات [رواه البخاری (2227/467/4)] .

(241) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لەسورەتی (النور:33) دا کە دەفەرموێ : ﴿وَلَاتُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى البِغَاءِإِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيْمٌ﴾ واتە : وەزۆر لەکەنیزەکانی خۆتان مەکەن کەوا داوێن پیسی (زنا) بکەن ، ئەگەر ویستیان بەپاکی خۆیان ڕابگرن ، لەبەر بەدەست هێنانی ماڵی دونیا ، جا بەراستی خوا بەرانبەر ئەو کەنیزانەیزۆریان لێ دەکرێ لێبوردەو بەبەزەییە . (جابر) دەفەرمووێ : کەنیزەیەکی (عَبْدُاللهِ بنِ أُبَي بنِ سَلُول) کەپێی دەوترا (مَسِيْكَة) ویەکێکی تریش کەپێی دەوترا (أُمَيْمَة) ، جا زۆری لێ دەکردن لەسەر داوێن پیسی (زنا) کردن ، جا ئەوانیش سکاڵای حاڵی خۆیان لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد ، جا خوای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند [رواه مسلم (3029/3220/4)] .

(242) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو مَسْعُودِ الأَنْصَارِي) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی کردووە لە ((**ثَمَنِ الكَلْبِ وَمَهْرِ البَغِيِ وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ**)) [رواه البخاری (2282/461/4) ومسلم (1567/1198/3)] .(ثَمَنُ الكلب) : پارەی فرۆشتنی سەگ ، (مهرُ البغي) : ئەو پارەیەیە کە ئافرەتی داوێن پیس لەجیاتی داوێن پیسی وەری دەگرێت ، (حلوانُ الكاهن): ئەو کرێ یەیە کەدەدرێت بە تاڵۆگر لەجیاتی تاڵۆ گرێکەی.

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إِبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) قەدەغەی کردووە لە (عَسْبُ الفَحْل) .وە(عسب الفحل) واتە: ئاژەڵێکی نێر بدات بەکرێ بۆ کەڵدانی ئاژەڵی مێ [رواه البخاری (2284/461/4) وغیره] .

(ﷺ) لەسەر قەبر و لەسەر جەنازە و بۆ مردو لەتەعزیە خانەو شوێنەکانی تردا ، لەبەر ئەو فەرموودانەی کەلەو بارەوە هاتووە ، لەوانە فەرموودەکەی (عَبْدُالرَّحْمَنِ بنِ شِبْلٍ الأنْصَارِي) (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی : بیستم پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إقْرَؤُا القُرْآنَ ، وَلَاتَأْكُلُوا بِهِ ، وَلَا تَسْتَكْثِرُوا بِهِ وَلَا تَجْفُوا عَنْهُ وَلَا تَغْلُوا فِيْهِ**)) واتە : قورئان بخوێنن و بەسەر یەوە مەخۆن ، وەبە قورئان خۆتان دەوڵەمەند مەکەن ، و ووشك مەبن بەرامبەری بەوەی کەم بیخوێننەوە ، وەزیادە ڕەویشی تێدا مەکەن .[رواه احمد (398/125/15) . وهو صحيح بروانه صحيح الجامع (1168)] .

وەفەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدِالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ڕۆژێکیان پێغەمبەر دەرچوو بۆ لامان وە ئێمە قورئانمان دەخوێند ، وە (إعرابی) و (أعجمی) یشمان لەگەڵ دابوو ، جا فەرمووی ((**إقْرَؤُوا فَكُلٌّ حَسَنٌ ، وَسَيَجِئُ أَقْوَامٌ يُقِيْمُونَهُ كَمَا يُقَامُ القِدْحُ يَتَعَجَّلُونَهُ وَلا يَتَأجَّلُونَهُ**)) واتە : بخوێنن ، هەمووی چاکە ، وەکۆمەڵانێك دێن ئەوەندە ڕێك و پێکی دەکەنەوە وەك پەرداخ (واتەئەوەندە هەوڵ دەدن بەڕێکی بیخوێننەوە و زۆر لەخۆیان دەکەن لەدەرخستنی ووشەکانی دا لەبەر ڕیاو سومعەت و ناوو خۆ دەرخستن) پەلەیانە لەدونیا پاداشتەکەی وەربگرن (لەلایەن خەڵکەوە) وەدوای ناخەن تاوەکو پاداشتەکەی لەدوا ڕۆژدا وەربگرن (لەلایەن خوای گەورەوە) [رواه ابو داود (1/رقم/830) وهو صحيح بروانه السلسلة الصحيحة للألباني (259)] .

وەفەرموودەکەی (أبُو سعيد) کەوا بیستی پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**تَعَلَّمُوا القُرْآنَ وَسَلُوااللهَ بِهِ الجَنَّةَ قَبْلَ أنْ يَتَعَلَّمَهُ قَوْمٌ يَأْتُونَ بِهِ الدُّنْيَا فَإنَّ القُرْآنَ يَتَعَلَّمَهُ ثَلاثٌ : رَجُلٌ يُبَاهِي بِهِ ، وَرَجُلٌ يَسْتَأْكِلُ بِهِ ، وَرَجُلٌ يَقْرَأَهُ لِلّهِ**)) واتە : قورئان فێر بن وەداوای بەهەشتی پێ بکەن لەخوا ، پێش ئەوەی کەسانێك فێری بن داوای دونیای پێ بکەن ، چونکە قورئان سێ جۆر کەس فێری دەبن : کەسێك شانازی پێوە دەکات ، وەکەسێك بەسەر یەوە دەخوات ، وەکەسێك بۆ خوای گەورە دەیخوێنێ . [رواه ابن نصر في ((قيام الليل)) ل 74 وهو صحيح بروانه السلسلة الصحيحة (2463)] .

بەڵام قورئان خوێندن بۆ شیفا (رُقْيَة)، یان بۆ فێرکردنی خەڵکی، ئەوە دروستە کرێی لەسەر وەربگیرێت لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عبّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : چەند کەسێك لەهاوەڵانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دایان بەلای (ماء) دا کە کەسیکیان تێدا بوو پێیوە درا بوو ، جا پیاوێك لەخەڵکی (ماء) پێی گەیشت و ووتی : کەستان تێدایە دوعا (رقية) بکات چونکە لە (الماء) دا پیاوێکی پێوە دراو هەیە ، جا

وە ئـەو شـتەی بـەكرێ دراوە ئەگـەر بەدەسـتی ئـەو كەسـەوە كەبـەكرێ گرتویـەتی فـەوتا ، یـان كـەم و كـوڕی تـێ كـەوت زەمانـەتی ناكـات مەگـەر بەزیادەڕەوی یان كەم تەرخەمی كردن تێیدا (□□□)

یەكێكیان ڕۆیشت و (فَاتِحَةُ الكتَاب) ی بەسەردا خوێندەوە لەسەر شەكێك جا شەكەكەی ، هێناوە بۆ لای هاوەڵەكانی جا ئەوان بەباشیان نەزانی و پێیان ووت : لەسـەر كتێبـی خـوا كرێـت وەرگرتـووە ، تاگەیـشتنەوە (مدینـە) جـا ووتیـان : ئـەی پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) : لەسەر كتێبی خوا كرێی وەرگت ، جـا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی : ((**إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرَاً كِتَابَ اللهِ**)) واتە : شایەن ترین شت كە كرێی لەسەر وەربگرن كتێبی خوایە [رواه البخاری (5737/198/10)] .

وەلە (لَفْظ) ێكی فەرموودەكەی (أَبُو سـعید)دا : پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی : ((**أَصَبْتُمْ إِقْتَسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمَاً وَضَحِكَ النَّبِيُّ** (ﷺ))) ، واتە : پێكاتان ، دابەشی بكەن وەبەشێكیشی بۆ من لەگەڵ خۆتاندا دابنێن ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پـێ كەنی [رواه البخاري (2276/453/4) ومسلم (5736/1727/4) واحمد (44/3) واصحاب السنن] .

وەپێغەمبـەری خـوایش (ﷺ) فێركردنـی قورئـانی كـردوە بـەمارەیی ، وەك لـە فەرموودەكەی (سَهْلُ بنُ سَعْد) دا هاتووە (خوای لێ رازی بێت) [رواه البخاری (5149/205/9) ومسلم (1425/1040/2) واصحاب السنن] .وە مارەیش كرێیە وەك خوای گەورە لـەقورئان دا وا ناوی بردوە ،وەك لە سورەتی (الممتحنە:10) دا هـاتوە ،كـەوابوو دروسـتە لـە سـەر فێـر كردنی قورئان كرێ وەربگیرێت ، ئەمەش ڕای جەماوەری زانایانە بڕوانـە [سبل السلام (باب الاجارة) للصنعاني وله رسالة خاصة في هذا].

(□□□) لەبـەر فەرموودەكـەی (عبـدُالله بـن عُمـر) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) كـەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ طِبٌّ فَهُوَ ضَامِنُ**)) واتـە : هەركەسێك كـار لـەزانیاری پزیـشك بكـات و بـەجوانی شـارەزایی لێ نـەبێت ئـەوە كـارێكی خراپـی كـردوەو ئـەبێت بیبـژێرێت وەكەفالـەتی بكـات [رواه ابوداود (4586/71/4)وابـن ماجـه (2466/1148/2) والنـسائي(4830/52/8) وغیرهـم وهـو حـدیث حـسن بڕوانـە (السلـسلة الـصحیحة للألباني(635)) وصحیح ابن ماجه (2791) وشرح السنة لشعیب الأرناؤوط (241/10)] .

دەبینین كابرای خۆ بە پزیشك زان زەمانـەتی كـارە خراپەكـەی خـۆی كـرد ، لەبـەر ئەوەی لێ ی نازانێت ، هەروەها كەسێك كەبەكرێ گیرابێت كارێك بكات ، ئەگەر لـەو كـارە

ماڵ تێکەڵ کردن و شەریکایەتی
(الشِّـرْكَـة) (246)

نەزانێت و خراپی بکات ئەوە دەبێت زەمانەتی بکات ، هەروەها کەسێك کەئۆتۆمبیلێك بەکرێ دەگرێت بۆ ئەوەی پێی بڕوات بۆ شوێنێك جا ئەگەر زیاتر لەپێویست پێی ڕۆیشت جا بەو هۆیەوە زیانی لێ کەوت ئەوە دەبێت بیبژێرێت بەهەمان شێوە بۆ شتی تریش . بەڵام ئەگەر زیادەڕەوی یان کەم تەرخەمی نەکرد و زیانیلێ کەوت ئەوە بەهۆی ئەمەوە نەبوە و ئەم زەمانەتی ناکات و نایبژێرێت .

(246) شەریکایەتی(الشِّرْكَة) لەزمانی عەرەبدا واتە : تێکەڵ کردن (الإخْتِلاط) وەلەشەرعیش دا : ئەوەیە کەبەڕەزامەندی لەنێوان دووکەس یان زیاتر دا ڕوو دەدات لەتێکەڵ کردنی ماڵ بۆ بەدەست هێنانی قازانج ، (وەجاری وایش هەیە بەبێ مەبەست ڕوو دەدات وەك لەمیراتی دا) [بروانە فتح الباری (129/5)] .

شەریکایەتی دروستە (248) لەسەر ئەوە هەر یەکێك ئەندازەیەکی دیاری کراو پارە تێکەڵ بکەن ، پاشان کارو کاسبی پێوە بکەن ، وەهەریەکێك بە ئەندازەی ئەو پارەیەی داویەتی قازانج و زەرەری بەر بکەوێت ، وە دروستە قازانجیان وەك یەك بەربکەوێت یا ئەندازەی پارەکەشیان جیاواز بێت بەمەرجێك ڕەزامەندی خۆیانی لەسەر بێت (249) وە خەڵکی هەموو لەئاوو

---

(247) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لەسورەتی (ص:24) دا کەدەفەرمووێ : ﴿وَإِنَّ كَثِيْرَاً مِنَ الخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِيْنَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيْلٌ مَا هُمْ﴾ واتە : بەڕاستی زۆر لەشەریکەکان ، هەندێکیان ستەم لەهەندێکی تریان دەکەن مەگەر ئەوانەیان کەباوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکە دەکەن ، وەئەوانەیش زۆر کەمن .وەفەرموودەیتری خوای گەورە لەسورەتی (النساء:12) دا کەدەفەرموێ ﴿وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُوْرَثُ كَلالَةً أَوِامْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ﴾ واتە : وە ئەگەر پیاوێك یا ئافرەتێك مرد نە باوانیبوو ونە نەوە یش ، وەبرا یان خوشکی دایکی هەبوو ئەوە ئەو برایە یان ئەو خوشکە شەش یەکی (_) بۆ هەیە چی ئەگەر برابوو یا خوشك جا ئەگەر لەیەکێك زیاتر بوون برا یان خوشکی دایکی ئەوە شەریکن لەسێ یەکی (_) ماڵەکەیدا براو خوشك بەیەك سانی ..)) وەلەبەر فەرموودەکەی (السَّائِبُ بنُ أَبِي السَّائِبِ المَخْزُومِي) کەوا بەپێغەمبەری خوای (ﷺ) فەرموو : ((تۆ لەکاتی نەفامیدا شەریکم بوی ، جا چاکترین شەریك بویت ، هەرگیز بەرگری و دەمەقاڵێت لەگەڵ نەدەکرم)) [رواه ابن ماجه (2287/768/2) وهو صحيح بروانە صحيح ابن ماجه (1853)] .

(248) لەبەر فەرموودەکەی (رُوَيْفِعُ بنُ ثَابِت) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((لەکاتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) یەکێك لە ئێمە ووشترە لەڕی براکەی دەبرد بۆ غەزا بەشەریکی لەسەر ئەوەی نیوەی ئەوەی دەستی دەکەوێت بۆ ئەو وە نیوەیشی بۆ ئێمە جا جاری وا هەبوو تیروپەڕەکەی بەری ئەو دەکەوت و کەوانەکەشی بەری ئەوی تریان ...)) [رواه احمد (108/4) وابوداود (36/34/1) وهو حديث صحيح بروانە صحيح ابی داود (26) ومشكاة المصابيح (351)] .

ئاگر (سوتەمەنی) و گیا (لەوەڕ)دا شەریكن (□□□) وە ئەگەر چەند كەسێك زەوییەكانیان نزیك یەك بوو جا بوبە دەمەقاڵەیان لەسەر جۆگەیەك ئاو ،

ئیمامی (الشَّوْكَانِي) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمێ : ((وە شەریكایەتی شەرعی پەیدا دەبێت بەبوونی ڕازی بوون لەنێوانی دووكەس دا یان زیاتر لەسەر ئەوەی كەوا هەریەكێكیان ئەندازەیەكی دیاری كراو لە پارەی خۆی دەدات بەویتر ، پاشان دەگەڕێن بەدوای كاسبی و قازانج دا ، لەسەر ئەوەی كە بۆ هەریەكێكیان بەئەندازەی ئەو پارەیەی داوێتی قازانجی دەست دەكەوێت وە لەسەر هەریەكێكیانە بە ئەندازەی ئەوەیشە بدەن بۆ (مَصْرُفَات) و ئەو پێویستیانەی كە لەماڵی شەریكایەتی دەردەكرێت جا ئەگەر ڕەزامەندی دروست بوو لەسەر یەكسانی لە قازانج دا لەگەڵ جیاوازی ئەندازەی پارەكان ئەوە دروستە و ڕەوانە ، ئەگەر چی پارەی یەكێكیان كەمتریش بوو و پارەی ئەوانیتر زۆرتریش بوو ، وە هیچ خراپەیەك لەم شێوەیە لەشەریعەت دا نییە ، چونكە بازرگانییە لەسەر ڕەزامەندی وە لێبوردنە بەخۆش حاڵی نەفسەوە)) [بڕوانە سیل الجرار (246/3) ، (248/3)].

جا خوای گەورەیش لە سورەتی (النساء :29) دا دەفەرموێ : ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا لاتَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالبَاطِلِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَـرَاضٍ مِـنْكُمْ﴾ واتە : ئەی ئەوانەی كە باوەڕتان هێناوە ماڵ و سامانی یەكتری لەنێوان خۆتاندا بەناحەق مەخۆن ، مەگەر بازرگانییەك بەڕەزامەندی خۆتان ئەنجام درابێت .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو خَدَّاش) كە پیاوێكە لە كۆچەران (المُهاجرين) لە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : سێجار لەگەڵ پێغەمبەری خوادا غەزام كرد بیستم دەیفەرموو : ((**المُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلاثٍ فِي الكَلَأ وَالمَاءِ وَالنَّارِ**)) واتە : موسڵمانان شەریكن لەسێ شت دا گیاو ئاوو ئاگر [رواه احمد (364/5) وابوداود (3477/750/3) وهو حديث صححه الالباني في الارواء رقم (1552) وصحيح الجامع (6713)] .

مەبەست : بەگیا لەوەڕێكە لەسەر زەوییەك دا سەوز بوبێت كە موڵكی كەس نەبێت ، ئەوە كەس بۆی نییە داگیری بكات و تایبەتی بكات بەخۆیەوە ، بەڵام ئەو لەوەڕەی كە لە زەوییەك دا سەوز بووبێت موڵكی خەڵك بێت ئەوەی موڵكی خاوەن زەوییەكەیە ، وە

ئەوە ماف دار ترینیان پێی ئەوکەسەیە کە لەسەرەوەیە تاوەکو قاپە ڕەقە ڕای دەگرێت پاشان بەری بەردەدا بۆ ئەوەی خوارەوەی خۆی ئیتر بەو شێوەیە تا ئاوەکە بڕ بکات ([illegible])

کەس بۆی نیە ببێتە شەریکی مەگەر بە ڕوخسەتی خۆی . هەروەها سوتەمەنی (ئاگر) و ئاویش ، بەلام بۆ ئاو خاوەنەکەی بۆی نیە ئەگەر ئاوەکەی لەپێویستی خۆی زیاتر بوو قەدەغەی خەلکی لێ بکات کەوا خۆیان لیّ ی بخۆنەوە وە ئاژەلەکانیانی لیّ ئاو بدەن بەلام دەتوانێت لێیانی بگرێتەوە بۆ شتیتر لەبەر ئەو فەرموودەیەی کەلە (پ 251) باسی دەکەین .

ئیمامی (الخَطَّابِي) دەفەرموێ : مانای (الكلأ) ئەو گیایەیە کە لە زەوییەکی مردو (بێ خاوەن) دا سەوز بووە ، وە ئاویش ئەوەیە کەلەو شوێنانەوە دێت کە بە کەسەوە تایبەت نیە ، ...)) [بڕوانە (معالم السنن) . شەرحی ئەم فەرموودەیە] .

([illegible]) لەبەر فەرمودەکەی (عُرْوَةُ بنُ الزُّبَير) کەوا (عبدُالله بن الزُّبير) (خوایان لێ ڕازی بێت) بۆی گێڕاوەتەوە ((کەوا پیاوێك لە ئەنصار سکالای لە (زُبیر) کرد لەلای پێغەمبەری خوادا (ﷺ) لەسەر (شِراجُ الحَرَّة) – کە جۆگە ئاوێك بوو خەلکی (مدینە) ئاوی دار خورما یان لێ دەدا – جا کابرای (أنصار) ی ووتی: بەری ئاوەکە بەردە ، جا (زُبیر)یش ڕازی نەبوو –واتە لە پێش دا دار خورماکانی خۆی ئاو دەدا پاشان بەری ئاوەکەی بەر دەدا– جا هەردووکیان هاتنە خزمەت پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، جا ئەویش بە (زُبیر)ی فەرموو : ((**إسْقِ يَا زُبَيْرُ ، ثُمَّ أَرْسِلِ المَاءَ إِلَى جَارِكَ**)) واتە : ئەی (زُبیر) تۆ ئاوی بدە ، پاشان بەری بەردە بۆ دەرهاوسێکەت ، جا کابرای (انصاری) تووڕە بوو وتی : لەبەر ئەوەی کوڕی پورتە ، –(زبیر) کوڕی (صَفِيَّةُ بِنْتُ عَبْدالمُطَّلب) بوو– جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕەنگی دەم و چاوی گۆڕا پاشان فەرمووی : ((**يَا زُبَيْرُ أسْقِ ، ثُمَّ أحْبِسِ المَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلى الجَدْرِ**)) واتە ئەی (زُبیر) ئاوی بدە ، پاشان بەر ئاوەکە بگرە تا دەگەڕێتەوە بۆ (الجدر) – بن دارەکان– (مەبەستی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەوەیە تاوەکو بەتەواوەتی ئاو دەخواتەوە ، پاشان بەری بەربدە ، چونکە لە پێش دا پێغەمبەری خوا فەرمانی بە (زُبیر) کرد تەنها ئاوی بدات وەکو ئاسان کردنەوەیەك لەسەر کابرای (أنصار)ی بەلام کە ئەو قسە ناخۆشەی کرد وویستی مافی (زُبیر) پێشێل بکات

وە دروست نی‌یە بەری زیادەی ئاو بگرێت بۆ ئەوەی بەرگری زیادە گیا (لەوەڕ) ی پێ بکات (□□□) وە بۆ پێشەوای موسوڵمانان هەیە پارچە زەوییەك

پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە تەواوی حوکمەکەی ڕوون کردەوە ومافی (زُبیر)ی بە تەواوی دا) جا (زُبیر) فەرمووی : و (اللە)ی من وا دەزانم ئەم ئایەتە لەبارەی ئەوەوە دابەزی : ﴿فَلاَ وَرَبِّكَ لاَيُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيْمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَيَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجَاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيمَاً﴾ (النساء : 67) واتە : بەڵام سوێند بە پەروەردگارت –ئەی موحەممەد– ئەوانە بڕوایان تەواو نی‌یە تا تۆ نەکەن بەدادوەر لەو ناکۆکیەی کە لە نێوانیان دا ڕوو دەدات ، پاشان لە دڵی خۆیان دا هەست بە هیچ ناڕەحەتیەك ناکەن لەوەی تۆ بڕیارت داوە و بەتەواوی مل کەچی فەرمانی تۆ دەبن [رواه البخاري (2359/34/5) و مسلم (2357/1829/4)] .

وە لە ڕیوایەتێکی تری البخاري (رقم/2362) فەرمووی : وە ئەو (الجدر)ە بە ئەندازەی هەردوو قاپە ڕەقە بوو .

وە لەبەر فەرموودەکەی (عَبْدُاللە بن عَمْرو) (خوایان لێ ڕازی بێت) فەرمووی ((پێغەمبەری خوا بڕیاری دا لەبارەی ئاوی (سَيْل مَهْزُور)ەوە –کە دۆڵێك بوو لە (مدينە)– کەوا هەرکەسێك بەری بگرێت بە ئەندازەی هەردوو قاپەڕەقە ، پاشان ئەوانەی سەرەوە بەری بدەن بۆ ئەوانەی خوارەوە [رواه أبوداود (3639/53/4) و إبن ماجة (2482/830/2) وهو حديث حسن صحيح بڕوانە صحيح ابن ماجة (2013)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لاتَمْنَعُوا فَضْلَ المَاءِ لِتَمْنَعُوا بِهِ فَضْلَ الكَلأ**)) واتە : قەدەغەی زیادە ئاو مەکەن بۆ ئەوەی قەدەغەی زیادە لەوەڕی پێ بکەن [رواه البخاري (2354/31/5) و مسلم (1566/1198/3)] .

(مەبەستی ئەوەیە کەوا لە دەوروبەری ئەو بیرەدا هەندێ لەوەڕ هەیە ، وە ئاوی تر نی‌یە لەو دەورو بەرە ، جا خاوەن ئاژەڵ و مەڕو ماڵات ناتوانن ئاژەڵەکانیان بلەوەڕێنن لەو لەوەڕە مەگەر لەو بیرە ئاوی بدەن بۆ ئەوەی زیانیان لێ نەکەوێت بە تینوێتی ، پاشان لەوەڕاندنیش ، جا قەدەغە کردنیان لە ئاوەکە قەدەغە کردنیانە لە لەوەڕەکەیش وە ئەمە بۆ چوونی جەماوەری زانایانە بۆ تەفسیری ئەم فەرموودەیە و لەسەر ئەم

کە موڵکی کەس نەبێت پارێز (حِمَـى)ی بکات بۆ لەوەڕگای ئاژەڵی موسوڵمانان لەکاتی زۆر پێویست دا (١) وە ئەگەر چەند شەریکێك بوو بەدەمەقاڵەیان لەسەر پانی ڕێگایەك کەلە نێوان زەوییەکانیان دایە ئەوە پانیەکەی حەوت باڵە (٢) وە دروست نیە هاوسێ بەرگری لە

بۆچوونە : بەخشینی زیادە ئاو تایبەت دەبێت بەو کەسانە کە ئاژەڵ و مەڕو و ماڵاتیان هەیە وە شوانە کانیش بەمەوە دەلکێنرێن (إلحاق) ئەگەر پێویستیان بە ئاو خواردن هەبوو ، چونکە ئەگەر قەدەغەی ئەوان بکرێت لە خواردنەوەی ئەو ئاوە ، ئەوە ئەوانیش لەوێدا ناتوانن ئاژەڵە کانیان بلەوەڕێنن) [بڕوانە (فتح الباری) شەرحی ئەم فەرموودەیە] .

(١) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عبّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا (المُصْعَبُ بنُ جُثَامَة) (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لاحِمَى إلاَّ للّهِ وَ لِرَسُولِه**)) واتە : پارێز نیە مەگەر بۆ خوا و بۆپێغەمبەری خوا ، جا (إبنُ شِهَاب) کە یەکێکە لەوانەی ئەم فەرموودەیان گێڕاوەتەوە فەرمووی : جا پێمان گەیشتوە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) (النَّقِيع)ی کردووە بە پارێز و ئیمامی (عُمر)یش (الشرَفَ) و (الرَّبَذَة)ی کردووە بە پارێز [رواه البخاری (2370/44/5)] .

ئیمامی (الشَّافعي) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) فەرموویەتی : ئەو فەرموودەیە دوو مانا هەڵدەگرێت یەکەمیان : بۆکەس نیە پارێز بۆ موسوڵمانان بکات مەگەر ئەوەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کردویەتی ، وە ئەوی تریشیان ئەوەیە : کەوا بۆ کەس نیە مەگەر ئەوەی وەکو پێغەمبەری خوایە (ﷺ) ، کە (خلیفە)ی موسوڵمانان دەگرێتەوە جا هاوەڵەکانی (الشَّافعي) لەمەوە وەریان گرتووە کە (الشَّافعي) لەم مەسەلەیەدا دوو (قول)ی هەیە ، وە ڕاست ترینیان لە لایان دووەم ڕایانە.[بڕوانە (فتح الباری) شەرحی ئەم فەرموودەیە] .

وە پارێز (حِمَى) : ئەوەیە کەوا قەدەغەی لەوەڕاندن بکرێت لە زەویەکی تایبەت دا کە موڵکی کەس نیە ، جا پێشەوا تایبەتی دەکات بە لەوەڕی ئاژەڵ و مەڕو ماڵاتی زەکاتەوە یان هەرشتێکی تر کەخۆی بە بەرژەوەندی موسوڵمانانی ببینێت .

(٢) لەبەر فەرموودەکەی (أبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری داوە ، ئەگەر جیاوازی و دوبەرەکی دروست بوو لەسەر

دەرهاوسـێكەی بكـات كـەوا دارێـك بـچەقێنێت بەدیوارەكـەی ئـەودا (□□□) هەروەها نابێت شەریكیش زیان لەشەریكەكەی بدات ، یان ئەوەی زیانی لێ دراوە زیان لەوی تربدات بۆ تۆڵە سەندنەوە (□□□)

بەڵكو هەر كەسێك زیان لە شەریكەكەی بدات لەسەر دەسەڵات دارە سزای بدات . (□□□)

بـازرگـانی بە پـارەی خـەڵكی
(المُضَارَبَة) (□□□)

ڕێگا – كەوا پانێكەی چەندە – ئەوە حەوت باڵ دابنرێت)) [رواه البخاری (2473/118/5) ومسلم (1613/1232/3) و غیرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((لايَمْنَعْ جَارٌ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ)) واتە : هیچ دراسێیەك قەدەغەی دەراوسێكەی نەكات لەوەی دارەكانی بچەقێنێت بەدیوارەكەیدا پاشان (أَبُو هُرَيْرَة) فەرمووی : چیە دەتانبینم پشت لەمە هەڵدەكەن ؟ و(الله)ی دەیدەم بە نێو هەردوو شانتان دا)) [رواه البخاری (2463/110/5) ومسلم (1609/1230/3) وغیرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (عُبَادَةُ بنُ الصَّامت) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری دا كەوا ((لاضَرَرَ وَلا ضِرَارَ)) واتە : بۆ هیچ كەسێك نیە زیان لە خەڵكی تر بدات ، وە بۆ كەسیش نیە كەوا زیان لە كەسێكیتر بدات بەنیەتی تۆڵە لێ كردنەوە [رواه احمد (313/1) وابن ماجه (2341/784/2) وغیرهما . وهو صحیح بڕوانە السلسلة الصحیحة (250) وصحیح ابن ماجه (1895)] .

(□□□) هەر كاتێك زیان لەكەسێك بدرێت لەلایەن كەسێكی ترەوە ، ئەگەر خۆی هەڵسێت بەماف سەندنەوە ، ئەوە شەرع قەدەغەی لێ كردووە وەك لە فەرموودەكەی پێشوودا باسمان كرد ، چونكە ئەوە دەبێتە هۆی دوژمنایەتی و گێروگرفتێكی زۆر لە نێوان كۆمەڵگادا ، وە ئەگەر خۆیشی ئەو مافە نەسێنێتەوە ئەوە خەڵكێكی زۆر مافی دەفەوتێت و زوڵم و ستەمێكی زۆر بەرپا دەبێت ، بۆیە شەرع ئەو كارە (كاری ماف سەندنەوەی خەڵكی) خستوەتە ئەستۆی دەسەڵات داری وڵات تاوەكو مافی خەڵكی پێشێل نەكرێت وهیچ گێروگرفت و دوژمنایەتیەكیش لەنێوان خەڵك دا دروست نەبێت .

دروستە بازرگانی کردن بەپارەی

یـەکێکیتر لەسـەر بەشـێك (□□□) لەقازانجەکـەی ئەگـەر قـازانجی کـرد ، بەڵام ئەگەر زەرەری کرد ئەوە تەنها لەسەر خاوەن پارەکەیە (□□□)

(□□□) (قِرَاض)یشی پێ دەوترێت ، (المُضَارَبَة) لە زمانی عەرە ب دا لە (الـضَرْبُ فِي الأَرْض)ە وە وەرگیراوە ، واتە : سەفەر کردن بۆ بازرگانی ، خوای گەورە لە سورەتی (المزمـل :20) دا دەفـەرموێ : ﴿وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَـضْلِ اللهِ﴾ واتـە : وە کەسـانێکیتر هـەن سـەفەر دەکـەن لـە زەویـدا بـەدوای فـەزڵ و ڕۆزی خـوادا دەگەڕێن ، وە (قراض)یش لە زمانی عەرەب دا لە (قرض)ەوە وەرگیراوە واتـە : دابـڕین ، چونکە خاوەن پارەکە پارچەیەك لە پارەی خۆی دادەبڕێت بۆ ئەوەی بازرگانی پێوە بکات .

وەلە شەرعیش دا مەبەست بە (مُـضَارَبَة) و (قِـرَاض) : ئـەو (عقـد)ەیـە کـە لـەنێوان دوولایەن دا دادەمەزرێت لەسەر ئـەوەی یـەکێکیان پارەیـەکی حـازر دەدەن بـەوەیتر بـۆ ئەوەی بازرگـانی پێـوە بکـات ، وقازانجەکەیـشی بـەش دەکـەن بـەو شـێوەیەی هـەردوولا لەسەری ڕێك دەکەوون .

(□□□) ئەو بەشـە قازانجـەی کـە دەدرێـت بەکرێکارەکـە دەبێـت لـەپێش دا دیـاری بکرێت ئایە دوو کوتە یان سێ کوت یان چوار کوت یـا هـەر چـەنێك خۆیـان لەسـەری ڕێـك دەکەون (إبنُ المُنْذِر) دەفەرموێ : ((زانایان یەکدەنگیان (إجماع) کردەوە لەسـەر ئـەوەی کە وا پێویستە لەسەر کرێکارەکە کەوا ئەوە بەمەرج بگرێـت لەسـەر خـاوەن پارەکـە سـێ کوتی قازانجەکەی یا نیوەی یان ئەوەندەی کـە هـەردوولایان لەسـەری کۆدەبن بـۆ ئـەوە [بڕوانە الاجماع (لابن المنذر) ل/124] .

بەڵام نابێت هیچ کامیان یا هەردووکیان پارەیەکی دیاری کراو دانەن بۆ خۆیـان (إبـنُ المُنْذِر) دەفەرموێ : ((ئەوەی ئێمە لێیەوە دەزانین کەوا زانایـان هـەموویان (إجمـاع) یـان کردوە لەسەر ئەوەی کەوا (القِرَاض) بەتاڵە ئەگەر یـەکێکیان (خـاوەن پـارە یـان کرێکـار)

یان هەردووکیان چەند دەرهەمێکی دیاری کراو بۆ خۆی دانات)) [بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو] .

(□□□) بنەڕەت (الأصْل) له دروست بوونی (مُضَارَبَة) یەکدەنگی (الإجْمَاع) زانایانی ئیسلامەو کارپێ کردنی هاوەڵانی پێغەمبەری خوایە (ﷺ) ، (إبنُ المُنْذِر) لە (الاجماع) دا (ل124) فەرموویەتی : ((زانایان (إجماع) یان کردوە لەسەر ئەوەی کەوا (القِرَاض) کردن بەدینار و دەرهەم دروستە)) ، وە دەفەرموێ : وە زانایان (إجماع) یان کردوە کەوا (مُضَارَبَة) دروستە بەگشتی [بڕوانە تکمله المجموع للنووی (191/14)] .

(الأمِيْرُ الصَّنْعَانِي) فەرموویەتی : جیاوازی نییە لەنێو موسوڵمانان دا لەسەر دروستێتی (القِرَاض) وە لەکا تی نەفامی (الجَاهِلِيَّة) دا بووە و ئیسلامیش ڕازی بووە لەسەری ، وە زانراویشە لە ژیاننامەی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) کەوا پێش پێغەمبەرایەتی (ﷺ) (مُضَارَبَة)ی بۆ (خدیجە) کردووە ، وە سەفەری بۆ شام کردووە .

وە (الحَافِظُ إبنُ حَجَر) فەرموویەتی : ((وە ئەوەی ئێمە بڕیاری پێ دەدەین کەوا (مُضَارَبَة) لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بووە وپێیشی زانیوە و ڕازی بووە لەسەری وە ئەگەر وانەبوایە ئەوە بە هیچ شێوەیەك دروست نەئەبوو)) [بڕوانە تلخیص الحبیر (58/3)] .

لە (زَيْدُ بنُ أسْلَم عنْ أبِيْهِ) کەوا فەرمووی : ((عَبْدُالله و عُبَيْدُالله)ی هەردوو کوڕی (عُمَرُ بنُ الخَطَّاب) لەگەڵ سوپای عێراق دا دەرچوون ، جا کە گەڕانەوە بەلای (أبُو مُوسَى الاشْعَرِي) دا تێپەڕ بوون ، کە ئەمیر بوو لەسەر (البَصْرَة) ، جا بەخێرهاتنی کردن و کاری بۆ ئاسان کردن پاشان فەرمووی : ئەگەر توانام لەسەر کارێك ببوایە کەوا سوودتان پێ بگەیەنم ئەوە دەمکرد پاشان فەرمووی : بەڵێ ، هەندێك ماڵی زەکات لێرەیە دەمەوێت بۆ (أميرُ المُؤْمِنِين)ی بنێرم ، جا بە قەرز دەیدەم پێتان ، جا هەندێك شت و مەکی عێراقی پێ بکڕن ، پاشان لە مەدینە بیفرۆشن ، جا سەرمایەکەی بدەنە (أميرُ المُؤْمِنِين) و قازانجەکەشی بۆ هەردووکتان دەبێت ، جا ئەوانیش فەرموویان : ئەوەمان پێ خۆشە ، ئەویش ئەوەی کرد ، ونوسراوی نووسی بۆ (عُمَرُ بنُ الخَطَّاب) کەوا پارەکەیان لێ

وەربگرێت ، جا کە گەڕانەوە قازانجیان کرد ، جا کە ئەوەیان دابە (عُمرُ) فەرموو ی : ئایا بە هەموو سوپاکە قەرزیدا وەکو بەئێوەیدا؟ فەرمویان : نەء ، جا (عُمر) فەرمووی : هەردوکتان کوڕی (أميرُ المُؤْمنِين)ن بۆیە قەرزی پێدان پارەکەو قازانجەکیشی بدەنەوە ، جا (عبدُالله) بێدەنگ بوو ، بەڵام (عُبَيدُ الله) ووتی : بۆتۆ نیە ئەی (أميرُ المُؤْمنِين) ئەمە بکەی؟ ئەگەر ئەم پارەیە کەمی بکردایە یان تیابچوایە ئێمە دەمانبژارد جا (عُمر) فەرمووی : بیدەنەوە ، جا (عبدُالله) بێ دەنگ بوو ، بەڵام (عُبَيْدُالله) دەگەڕایەوە بۆلای ، جا یەکێك لە دانیشتوانی لای (عُمر) ووتی : ئەی (أميرُ المُؤْمنِين) ئەگەر بتکردایە بە (قِرَاض)؟ ئەویش فەرمووی : ئەوە کردم بە (قِرَاض) ، جا (عُمر) سەرمایەکەی بردو نیوەی قازانجەکەیش ، و (عبدُالله) و (عُبَيْدُالله) هەردوو کوڕەی (عُمر) نیوەی قازانجی پارەکەیان برد)) [رواه مالك (1396/479) والبيهقي (110/6) وهو صحيح بروانە الارواء (291/5)] .

(إبنُ حزم) فەرموویەتی : ((هەموو بەشەکانی فیقە هیچ بەشێکی نیە (ئیللا) بنەڕەتێکی هەیە لە قورئان و سوننەتەوە ، دەیزانین سوپاس بۆ خوا ، جگەلە (القِرَاض) — المُضَارَبَة — کە هیچ بنەڕەت (أصل)ێکمان نەبینیوە بەهیچ شێوەیەك لە قورئان و سوننەت دا بەڵکو تەنها (إجماع)ێکی ڕاستە ، وە ئەوەی ئێمە بڕیاری لەسەر دەدەین ئەوەیە کەوا لەسەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ) بووە وەپێی زانیوە ، جا پێشی ڕازی بووە ، وە ئەگەر وانە بوایە ئەوە دروست نەئەبوو)) [بروانە مراتب الاجماع (ل/91)] .

جا شێخی فەرمووده ناس (الالبانی) لە پاش ووتەکەی (إبنُ حزم) لە (الارواء) دا دەفەرموێ : ((وە چەند شتێکی تێدایە : گرنگ ترینیان بنەڕەت لە مامەڵە کردن دا دروست بوونە مەگەر بەبەڵگە (الاصلُ في المُعاملات الجواز إلاّ لنص) بەپێچەوانەی پەرستنەکانە کە بنەڕەت تێیدا قەدەغە کردنە مەگەر بەبەڵگە (الاصلُ في العبادات المنعُ الا بنص) . وەك (شيخُ الاسلام إبنُ تيميه) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) زیاتر ڕوونی کردوەتەوە ، وە (القِرَاض) و (المُضَارَبَه) لە بەشی یەکەمیانە — بەشی مامەڵە — وەك دیارە ، وە هەروەها دەق (نص)ی قورئان هاتووە لەسەر ئەوەی کەوا بازرگانی بە ڕەزامەندی

وە هیچ بژاردن (ضَمَان)ێك لەسەر كرێكارەكە نیيە مەگەر لەو سنورە تێپەڕێت كە خاوەن پارەكە بۆی دیاری كردووە یان بە پێچەوانەی مەرج (شَرْط)ی ئەو كاربكات . (...)

بــارمتــە (الرَّهْنُ) (...)

دروستە ، وە ئەویش (القِرَاض) دەگرێتەوە وەك شاراوە نیيە ، جا ئەمەش هەموو بەسە بەڵگەبێت لەسەر دروست بوونی (مُضَارَبَه) ، و پاڵپشتێتی ئەو (إجماع)ەی كە لەبارەیەوە هاتووە)) [بڕوانە الارواء (294/5)] .

(...) (إبنُ المُنْذِر) فەرموویەتی : ((وە زانایان (إجماع) یان كردوە لەسەر ئەوەی كەوا خاوەن پارە ئەگەر قەدەغەی كرێكارەكەی كرد لەوەی بە قەرز شت بفرۆشێت ، جا ئەو بەقەرز فرۆشتی ئەوە دەبێت بیبژێرێت)) [الاجماع (ل/125)] .

وەلە (حَكِيْمُ بنُ حزَام) ەوە(خوای لیّ ڕازی بێت) كە هاوەڵی پێغەمبەری خوا بوو(ﷺ) دەگێڕنەوە كەوا فەرموویەتی : ((**إنَّهُ كَانَ يَشْتَرِطُ عَلَى الرَّجُلِ إذَا أَعْطَاهُ مَالاً مُقَارَضَةً يَضْرِبُ لَهُ بِه : أنْ لاَيَجْعَلَ مَالِي فِي كَبدٍ رَطبَةٍ وَلاَ تَحمِلُهُ فِي بَحْرٍ وَلا تَنزل بِهِ بَطنَ مسيلٍ فَإنْ فَعَلْتَ شَيْئَاً مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ ضَمِنْتَ مَالِي**)) واتە : بە مەرج وەردەگیرا لەسەر ئەو پیاوەی كە پارەی پیّ دەدرا بە (مُضَارَبَه) كەوا كاسبی پێوە بكات : كەوا نەیدا بەگیان لەبەر و لەگەڵ خۆی نەیبات بۆ شوێنیّ ترسی فەوتانی هەبێت وەك ناو دەریاو ... ، جا ئەگەر شتیّ لەمانە بكەیت ئەوە دەبێت ماڵەكەم ببژێریت [رواه الدارقطني (242/63/2) والبيهقي (111/6) وهو صحيح الاسناء بروانه الارواء (293/5)] .

(...) (الرَّهن) لە زمانی عەرەب دا واتە : گیردان و بەستنەوە لەو قسەیەیانەوە هاتووە : رَهَنَ الشَّي : ئەگەر بەردەوام و جێگیربێت . خوای گەورە لە سورەتی (المدثر :28) دا دەفەرموێ : ((**كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَت رَهِينَةُ**)) واتە : هەموونەفسێك بەو كردەوانەیەوە بەستراوەو گیردراوە كە ئەنجامی داوە ، وەلە شەرعیش دا ، دانانی

دروستە هەرکەسێك شتێك کە موڵکی خۆی بێت بیکات بە بارمتە (رهن) لەجیاتی قەرزێك کە لەسەریّتی، (□□□) ئیتر لەسەفەردابێت یان لەماڵ دا (□□□) وە دروست نییە بۆ ئەو کەسەی کە بارمتەکە دەخرێتە لای هیچ سوودی لیّ وەربگرێت (□□□) مەگەر بارمتەکە پشت بێت بتوانێت سواری

(ماڵێك)ە کە لەجیاتی قەرزێك دا ، بۆ ئەوەی ئەگەر ئەو قەرزەی نەداوە لەو ماڵە بدرێتەوە [بڕوانە فتح الباری (140/5) ومنار السبیل (351/1)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە کە لە سورەتی (البقرە :283) دا دەفەرمویّ : ((وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ)) واتە : وە ئەگەر لەسەفەردا بوون و شتێکتان لە یەکتری قەرز کرد وە نوسەرتان دەست نەکەوت ، ئەوە لای خاوەن قەرزەکە بارمتەیەك دابنێن .

(□□□) لەسەفەردا ، لەبەر ئەو ئایەتەی پێشوو ، وەلە ماڵیش دا لەبەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) (خوای لیّ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) هەندێك خواردنی لە کابرایەکی جولەکە کڕی — أَبُو الشّحم — بە قەرز تا ماوە یەك ، جا لەجیاتی دا قەڵغانەکەی بە بارمتە لا دانا)) [رواه البخاری (5/رقم 2513) ومسلم (1603/145/5) وغیرها] .

تێبینی :

هەندێك لە زانایان وەك (مُجاهد) و (ضَحَّاك) و (ظَاهِريَه)کان دەڵێن : بارمتە دروست نییە تەنها لەسەفەردا نەبێت . لەڕاستیدا ئەم ڕایەیان جیّی خۆی نییە لەبەر فەرموودەکەی (عَائِشَة)ی پێشوو .

(□□□) چونکە هەر قەرزێك ببێتە هۆی قازانج ئەوە سوودە (ربا) ، وەك لەباسی قەرزدا باسمان کرد بڕوانە (پ 230) .

بێت یان شیر دەربێت ئەوە دروستە سواری بێت و شیرەکەی بدۆشێت ئەگەر خۆی بەخێوی بکات (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ)- فەرمووی ((الظَهْرُ يُرْكَبُ بِنَفَقَتهِ إذَا كَانَ مَرْهُوناً ، وَلَبَنُ الدَّرِّ يُشْرَبُ بِنَفَقَتِهِ إذَا كَانَ مَرْهُوناً ، وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ النَّفَقَة)) واتە : پشتی وڵاغی بارمتەکراو بۆ سواری بەکار دەهێنرێت بە بەخێو کردنی وەشیری گوانی ئاژەڵی بارمتە کراویش دەخورێتەوە بە بەخێوکردنی ، وە لەسەر ئەو کەسەیە کە سواری دەبێت و دەیخواتەوە ، بەخێوی بکات [رواه البخاري (2512/123/5) وابو داود (3526/795/3) والترمذي (1277/555/3) وابن ماجه (2440/816/2) وغيرهم] .

ئەمەش ڕاو بۆچوونی ئیمامی (أَحْمَد) و (إِسْحَاق) و (اللَّيْث) و (الحَسَن) و کەسانی تریشەوە (ظاهر)ی فەرموودەکەیش ئەوە دەگەیەنێت وەك مامۆستا زهیر شاویش لە (صحيح السنن ابن ماجه) دا دەفەرمێ : (التعليق على حديث رقم (2440)) .

تێبینی :

جەماوەری زانایان دەڵێن دروست نییە ئەوەی (رهن)ەکە دەخرێتە لا هیچ سودێکی لێ وەربگرێت با پشتیش بێت و بتوانرێت سواری بێت یان شیردەریش بێت ، وەڕایان لەبارەی فەرموودەکەی (أبُو هُريره)ی پێشووەوە (تأويل)ی دەکەن و دەڵێن : مەبەستی خاوەنەکەیەتی خۆی بۆی هەیەو دەتوانێت سواری بێت و شیرەکەی بخوات . نەك ئەو کەسەی بە (رهن) خراوەتە لای چونکە ئەمە بەپێچەوانەی (قیاس)ە لەدوو ڕووەوە ، (إبنُ حجر العسقلاني) لە (فتحُ البارى) دا لەشەرحی ئەم فەرموودەیەدا باسی ئەو دوو ڕووە دەکات و (ردّ)ی ئەوانەیش دەداتەوە کە فەرموودەکە (تأويل) دەکەن زۆر بەجوانی ، دەتوانیت تەماشای بکەیت . وە (محمد صديق حسن خان)یش لە (الرَّوضَةُ النَّدية) (رد)ی ئەوانە دەداتەوە کە دەڵێن ئەم فەرموودەیە بە پێچەوانەی (قیاس)ە و دەفەرموێ : (ويُجابُ بأنَّ هذا القياسَ فاسدُ الإعتبار مَبنيٌّ على شفا جُرُفٍ هارٍ ولا يَصُحُّ الإحتجاج به ...) پاشان ووتەیەکی (إبنُ القَيّم) دەهێنێتەوە کە لە (إعلام المُوقعين) دا (411/2) فەرموویەتی کەوا تێیدا ئەوە دەسەڵمێنێ کەوا ئەو فەرموودەیە پێچەوانەی (قیاس)نییە

وە هیچ بژاردن (ضَمَان)ێك ناكەوێتە سەری مەگەر بەزیادەڕەوی یان كەم تەرخەمی . (□□□)

سپـاردن (الوَدِيعَة) (□□□)

سوننەتە لەسەر موسوڵمان ئەگەر یەكێ شتێكی بە ئەمانەت دانا لەلای وەریبگرێت ئەگەر توانای هەبوو بیپارێزێت (□□□) وە پێویستە لەسەری هەركاتێك خاوەنەكەی داوای كردەوە بۆی بیگێڕێتەوە (□□□) وەبەتیاچوونی

بەڵكو ئەو پێچەوانەی (قیاس)ە كەوا بڵێ : ((ئەو فەرموودەیە پێچەوانەی (قیاس)ە)) هەروەها تەماشای (سبُلُ السّلام)ی ئیمامی (الصَّنْعَاني) بكە حدیث رقم (800) .

(□□□) چونكە ئەگەر بژاردن بكەوێتە سەری ئەوە خەڵكی بارمتە وەرناگرن لەترسی بژاردنیدا ، جا ئەمەش دەبێتە هۆی قەرز نەدان یان هیچ نەبێت كەم بوونەوەی قەرزدان ، جا بەهۆیەوە زیانێكی زۆر لە خەڵكی دەكەوێت و بەرژەوەندی خەڵكیەكی زۆر ڕادەوستێت بڕوانە (پ 270) .

(□□□) (الوَدِيْعَة) لەزمانی عەرەب دا لە (وَدَعَ الشَّيْء)ەوە وەرگیراوە ، واتە وازلێ هێنانی شتێك ، و لە شەرعیش دا : بەو شتە دەوترێت كە مرۆڤ لای كەسێك دای دەنا بۆ ئەوەی بۆی بپارێزێت .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (المائدة :2) دا كە دەفەرمێ : ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى البرِّ وَالتَّقْوَى﴾ واتە : وە یارمەتی و هاوكاری یەك بكەن لەسەر چاكەو لە خواترسان . و لەبەر فەرموودەكەی (سالم عن أبيه) (خوای لێ ڕازی بێت) كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((... **مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيْهِ كَانَ اللهُ فِي حَاجَتِهِ** ...)) واتە : هەركەسێك پێویستی برایەكی موسوڵمانی بەجێ بهێنێت خوای گەورەیش پێویستی ئەو بەجێ دەهێنێ ...)) [رواه مسلم (4/رقم 2580)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (النساء :58) دا كە دەفەرموێ : ﴿إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا﴾ واتە : بەڕاستی خوای

هیچ بژاردنێك ناكەوێتە سەری مەگەر كەم تەرخەمی كردبێت لە پاراستنیدا . (□□□)

گەورە فەرمانتان پێ دەكات كەوا ئەمانەتەكان بدەنەوە بەخاوەنەكانیان وە فەرموودەی خوای گەورەیش لە سورەتی (البقرة :283) دا كە دەفەرموێ : ﴿**فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضاً فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أَوتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللهَ رَبَّهُ**﴾ واتە : جا ئەگەر باوەڕتان بەیەكتری هەبوو ، دەبا ئەوەی دڵنیایی پێكراوە با ئامانەتەكە بداتەوە بە خاوەنی خۆی وە با لەخوایەك بترسێت كە پەروەردگاریێتی . وە لەبەر فەرموودەكەی (أَبُوهُرَيرَة) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**أَدَّ الأَمَانَةَ إِلَى مَن إئْتَمَنَكَ وَلاتَخُنْ مَنْ خَانَكَ**)) واتە سپاردەو ئەمانەتی ئەو كەسە بدەرەوە كە دڵنیایی پێ كردیت وە خیانەت بەرانبەر ئەو كەسە مەكە كە خیانەتی لێ كردیت [رواه ابوداود (3535/805/3) والترمذي (1264/564/3)] وهو حديث صحيح بڕوانە صحيح الجامع (240) والسلسله الصحيحه (424) وصحيح الترمذي (1015)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (عبدالله بن عمرو) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنْ أَوْدَعَ وَدِيْعَةً فَلاَ ضَمَانَ عَلَيْهِ**)) واتە : هەركەسێك ئەمانەتێك لای دانرا ئەوە هیچ بژاردنێك لەسەری نییە [رواه ابن ماجه (2401/802/2) وهو حديث حسن بڕوانە صحيح ابن ماجه (1945) و الارواو (1547)] .

وە فەموودەكەی تری (عَبْدُالله بن عَمْرو) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لاَضَمَانَ عَلَى مُؤْتَمَنٍ**)) واتە : ((بژاردن (الضمان) لەسەر كەسێك نییە دڵنیایی لەسەر كرابێت و كرابێت بە ئەمین [رواه الدار القطني (167/41/3) والبيهقى (289/6) وهو حديث حسن بڕوانە صحيح الجامع (7518) والارواء(1547)] .

وە (أَنَسُ بنُ مَالِك) فەرموویەتی : ((كەوا (عُمرُ بنُ الخَطَّاب) ئەمانەتێكی بۆ بژاردوە كە لەنێو ماڵەكەیدا دزرابوو)) ئێمامی (البَيْهَقِي) فەرموویەتی : ((لەوانەیە (عُمَر) كەم تەرخەمی كردبێت لە پاراستنیدا ، جا بۆی بژاردەوە لەجیاتی ئەو كەم تەرخەمییە)) [بڕوانە سنن البيهقى(289/6)] .

دەستـیـار (العَارِيَة) (□□□)

هەرشتێك سوودی لێ وەرگیرا ئەگەر خەڵكی داوایان كرد سوننەتە بدرێتە دەستیان (□□□) ئەگەر ترسی تیاچوونی نەبوو ، (□□□) بەڵام بۆ شت وەكی زۆر پێویستی ماڵ ئەوە پێویست (واجب)ە ئەگەر ترسی فەوتانی نەبوو ، (□□□) ،وەپێویستە لەسەر ئەو كەسەی دەدرێتە دەستی بیگێڕێتەوە بە چاكی (□□□) وەئەگەر تیا چویش بۆی ببژێرێت (□□□)

(□□□) (العَارِيَة) لەزمانی عەرەب دا وەكو لە (العَار) ەوە هاتبێت ، چونكە داوا كردنی (عار)ی تێدایە واتە : بێ شەرمی .

وەلە شەرعیش دا حەڵاڵ كردنی سوود وەرگرتنە لە شتێك بەبێ بەرانبەر [بڕوانە نیل الاوطار (6/كتاب الوويعه والعارية)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (المائدة :2) كەلە (پ 268)دا باسمان كردووە لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيره) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**وَاللهُ فِي عَوْنِ العَبْدِ مَاكَانَ العَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيْهِ**)) واتە خوای گەورە لە یارمەتی بەندەی دا یە تاكو بەندە لە یارمەتی دانی براكەیدابێت [رواه مسلم (مختصر مسلم/1888) وغيره] .

(□□□) وەك ئەوەی ئەو كەسە كە داوای دەكات خراپ و دەست پیس بێت یاوەكو كەم تەرخەم بێت ، چونكە كەس ماڵی خۆی لێ زیادە نییە ئەگەر بزانێت دەفەوتێت دەتوانێت نەیدا .

(□□□) چونكە خوای گەورە زەمی ئەوانەی كردووە كە (مَاعُون) قەدەغە دەكەن وەك لە سورەتی (الماعون :7) دا لە سیفەتی ئەوەی كەباوەڕ بەڕۆژی دوایی ناكات یەكێ لەسیفەتەكانی ﴿وَيَمْنَعُونَ المَاعُون﴾ (إبنُ مسعُود) دەفەرموێ (ئێمە لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) (ماعون)مان بە (عاریە)ی دۆڵكەو قاپ دادەنا) [(رواه ابوداود 1675/302/2) وأورده الحافظ في الفتح (731/8) عن ابي داود والنسائي وقال : واسناده صحيح الى ابن مسعود] .

ولـە (إبـنُ مـسعُود) و (إبـنُ عبّـاس)ە وە دەگێڕنـەوە کـەوا تەفـسیری ﴿وَيَمْنَعُـــونَ الْمَاعُونَ﴾ یان کردوە بـەوەی کەشـتومەکی ماڵـە کـە دەیدەنـە دەسـتی یەکـەوە لـەپاچ و دۆڵکە و حەبل و قاپ و قاپ لەمە و ئەو جۆرە شتانە [رواه البيهقي في السنن الكبرى (88/6) وابـن جرير الطبري في تفسيره (جامع البيان) (319/316/3/15)] .

(ﮋﮌﮍ) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لەسورەتی (النـساء :58) کەلـە (پ 269) دا باسمان کرد . وەلەبەر فەرموودەکەی (أبُو أُمَامَـةَ البَـاهلي) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی ((**العَارِيَـةُ مُـؤَدَّاةٌ وَالمِنْحَـةُ مَـرْدُودَةٌ وَالـدَّيْنُ مَقْضِـيٌّ وَالزَّعِيْمُ غَـارِمٌ**)) واتە : دەسـتیار دەبێـت بدرێتـەوە — ئەگـەر خـۆی مـابوو یالـەجیاتی دا نرخەکەی ئەگەر نەمابوو وەك (الخَطَابِي) لە (مَعَالِمُ الـسُّنَن) دا وا دەفـەرموێ – وە(مِنْحَـە) یش دەبێت بگێڕێتەوە بۆ خاوەنەکەی وەقـەرزیش دەبێـت بدرێتـەوە وەکـەفیلیش دەبێـت لــەجیاتی ئــەوەی کــەفیلی بــۆ کــردوە بیبــژێرێت .[رواه ابـو داود (3565/823/3) والترمـذي (1282/566/3) بلفـظ (العَارِيَـةُ مُـؤَدَّاةٌ وَالمِنْحَـةُ مَـرْدُودَةٌ) وهـو صـحيح بروانـه السلـسلة الـصحيحة (610و611) ولاارواء (1513)] .

(مِنْحَة) واتە : ئەو شتەیە کەدەدرێت بەکەسێك سوودی لێ وەربگرێت وەك بـاخ بـۆ میوەکەی و ئاژەڵیش بـۆ شـیرەکەی ، جـا دەبێـت بیگێڕێتـەوە پـاش ئـەو سـوودە ، وەك لەفەرموودەکەدا هاتووە .

(ﮋﮌﮍ) لەبــەر فەرموودەکــەی (أَبُــو أُمَامَــة) ی پیــشوو (ث275) ، وەلەبــەر فەرموودەکەی (صَفْوانُ بنُ أُمَيَّة) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) چەند قـەڵغانێکی لێ داوا کـرد بـە (عاریـە) لـەڕۆژی (حُنَـيْن)دا ، جـا ئـەویش ووتـی بـەداگیر کـردن ئـەی (محمـد) ؟ پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی ((**لاَبَلْ عَارِيَةٌ مَضْمُوْنَة**)) واتە : نەء ، بـەڵکو بـە (عَارِيَـة) ی (ضَـمَان)ە ت کـراو [رواه ابـو داود (3562/822/3) وهـو حـديث حـسنه الارنـاوؤط تخـريج جـامع الاصـول (163/8) وصححه الالباني في الارواء (1512)] .

گـواسـتـنـەوەی قـەرز (الـحَـوَالَـة) (□□□)

ئەگەر كەسێك قەرزەكەی گواستراوە بۆلای قەرزارێكی تری دەوڵەمەند با بیگواستێتەوە (□□□) جا ئەگەر قەرزارەكەیتر قەرزەكەی نەدایەوە ، ئەوە دەگەڕێتەوە بۆلای قەرزاری یەكەم (□□□)

وە دروستە قەرزی مردو بگواسترێتەوە بۆ كەسێكیتر . (□□□)

(□□□) (الحَوَالَة) لە (التَّحْوِيْل)ەوە هاتووە یان لە (الحُوُّل)ەوە دەڵێ : (حَالَ حُوُؤْلاً إِذَا إِنْتَقَلَ عَنْهُ) لە هەردووكیان دا بەواتای گۆڕان و گواستنەوەی دێت . وەلـە شـەرعیش دا : گواستنەوەی قەرزێكە لەلای كەسێكەوە بۆلای كەسێكیتر [بڕوانە فتح الباری (5/باب الحوالة)] .

(□□□) بەو مەرجەی ئەگەر قەرزەكەیان وەكو یەك بوو وە ماوەی دانەوەكەیشی یەك كات بوو ، لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو هُريره) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كـەوا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ ، فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلْيءٍ فَلْيَتْبَعْ**)) واتە : دواخستنی دانەوەی قـەرز لەلایـەن دەوڵەمەنـدەوە ستەمە ، جا ئەگـەر هەركەسێكیان نێرران بۆ لای قەرزارێكی تـری دەوڵەمەنـد بـا بـڕوات [رواه البخاری (2287/464/4) وهذا لفظه ومسلم (1564/1197/3) بلفظ ((**وَإِذَا أُتْبِعَ ...**)) وفي رواية ((**وَإِذَا أُحِيْلَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلْيءٍ فَلْيَحْتَلْ**)) رواه احمد (463/2)] .

(□□□) چونكە هێشتا قەرزەكە لە ئەستۆی قەرزاری یەكەم دا هەرماوە ، لەسەری ناكەوێت تا قەرزاری دووەم دەیداتەوە بە خاوەن قەرزەكە ، جا ئەگەر نەیداتەوە ئەوە هەر قەرزەكە لە ئەستۆی قەرزاری یەكەم دا ماوە ، هەروەكو پێش گواستنەوەكە ، ئەمە هەر لە فەرموودەكەوە وەردەگیرێت كە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ : ((**عَلَى مَلْيءٍ**)) واتە : بۆلای قەرزارێكی تری دەوڵەمەند هاندانە بۆ خاوەن قەرزەكە چونكە كابرای دەوڵەمەند دەیداتەوە و دوای ناخات جا ئەم قبوڵی ئەركی گواستنەوەكە دەكات بە ئومێدی ئەوەی قەرزەكەی دوانەكەوێت ، جا ئەگەر هات و ئەو نەیدایەوە یان دوای خست یان پارەی نەما یان مرد ئەوە دەتوانێت بگەڕێتەوە بۆلای قەرزاری یەكەم ، و داوای قەرزەكەی خۆی لێ بكاتەوە.

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (سَلَمَةُ بنُ الاكْوَع) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : ((جەنازەیەكیان هێنا بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ ئەوەی نوێژی لەسەر بكات ، جا

لەجێی خۆدانان
(الوَكَالَة) ([])

فەرمووی : ((هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ؟)) واتە : ئایە هیچ قەرزێکی لەسەرە؟ ووتیان : نەء ، جا نوێژی لەسەر کرد ،پاشان جەنازەیەکی تریان هێنا جا فەرمووی : ((هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ؟)) واتە : ئایە هیچ قەرزی لەسەرە ؟ ووتیان : بەڵێ ، فەمووی : ((صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ)) واتە : نوێژ لەسەر هاوەڵە کەتان بکەن . (أَبُو قَتَادَة) فەرمووی : قەرزەکەی لەسەر من ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، جا نوێژی لەسەر کرد)) [رواه البخاري (5/رقم/2295)] وفي روايە ((جا هەر کاتێك پێغەمبەری خوا (ﷺ) چاوی بە (أَبُو قتادە) بکەوتایە دەیفەرموو : ((مَاصَنَعَتِ الدِّيْنَارَانِ؟)) واتە : چیت بە دوودینارەکە کرد – قەرزەکەی کابرا – ، تا دواین جار فەرمووی : ئەوە دامەوە ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێغەمبەریش فەرمووی : ((أَلآنَ حِيْنَ بَرِدَتْ عَلَيْهِ جِلْدَهُ)) واتە : ئێستا پێستی سارد بوویەوە)) [رواه الحاكم (58/2) والبيهقي (74/6) عن جابر بن عبدالله . وهو صحيح بروانە احكام الجنائز رقم(16) للالباني] .

تێبینی :

ئەم ڕیوایەتەی (جَابِر) باشترین بەڵگەیە کەوا بەتەنها گواستنەوەی قەرزەکە ، قەرزەکە لە سەر قەرزاری یەکەم ناکەوێت ، بەڵکو بەدانەوەی لەلایەن قەرزارەکەی ترەوە ئەو جا لەسەری دەکەوێت .

([]) (الوَكَالَة) لەزمانی عەرەب دا بەواتای (التَفْوِيْضُ وَالحِفْظُ) دێت واتە : بەدەستەوەدان و پاراستن وەلەشەرعیش دا واتە : کەسێك کەسێك بخاتە جێگەی خۆی بەڕەهایی و بەبەستراوی (مُطْلَقاً وَمُقَيَّداً) [بروانە فتح الباري (5/كتاب الوكالة)] .

دروستە کەسێك یەکێکیتر لەجێی خۆی دانا بەوەکیل ( ) لەهەرشتێك دا کە خۆی بۆی هەبێت بیکات ( ) مەگەر لەشتێکدا شەرع قەدەغەی کردبێت ( ) وەئەگەر (وَكِيْل)ەکە شتێکیفرۆشت بەزیاتر لەوەی بۆی دانراوە ، ئەوە زیادەکە بۆ ئەو کەسەیە کە وەکالەتی بۆ کردوە ( )

( ) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لەسورەتی (کهف:19) دا کەوا دەفەرموێ ﴿فَابْعَثُواْ أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ﴾ واتە : جا ئێستا یەکێکتان بەدراوێ (زیوو) کەهەتانە بنێرنە شار ... وەفەرموودەی تر کەخوای گەورە لەسورەتی (یوسف:55) دا دەفەرموێ ﴿وَاجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الأَرْضِ﴾ واتە : پێغەمبەر (یوسف) ووتی : من لەسەر خەزێنەی میسر دانێ ...

وەلەبەر ئەو هەموو فەرمودانەی کەلەو بارەوە هاتووە کەتەنها ئیمامی (البُخاری) لە (كتابُ الوَكَالَة) دا بیست و شەش (26) فەرموودەی لەسەر هێناوەتەوە شەش (6) دانەی (مُعلّق)ە و ئەو بیستەکەی (20)تری (موصُول)ە وەزانایانی ئیسلام (إجماع) یان لەسەر دروست بوونی کردووە بڕوانە [الاجماع لابن المنذر ل 159–161 رقم (756–766)] .

( ) پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەکیلی داناوە بۆ قەرز دانەوە وەك فەموودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة) (پ 225) و لەجێ بەجێ کردنی (حَدّ)ی شەرعی دا وەك لەفەر موودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة) و (زَيْدُ بنُ خَالد) دا (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : **((وَاغْدُ يَا أُنَيْسُ إِلى إِمْرَأَةِ هَذَا فَإِنْ إِعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا))** [رواه البخاری (5/رقم 2314،2315) ومسلم (3/1324/1698)) وغيرهما] کەلەباسی (حُدُود)دا بەدرێژی روونی دەکەینەوە ، وەهەروەها وەکیلی داناوە لەسەر ووشتری حەج و سەربڕین و دابەشکردنی بڕوانە [البخاری (5/قم/2300،2299)ومسلم (2/954/1317)] وەبۆ پاراستنی زەکاتی سەر فترە وەك لەفەر موودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة)دا [واه البخاری (5/رقم/2311)] وەلەژن مارەبڕین دا وەك (أَبُو رافع) ی کردە وەکیلی خۆی (مَيْمُونَة)ی لێ مارەکرد [رواه احمد (6/392–393) والدراسی (2/38) وهو صحيح الاسناد بڕوانە (الارواء 6/252)] وشتی تریش بروانە [صحيح البخاري (كتاب الوكالة)].

وەئەگەر بەپێچەوانەی ڕای خاوەنەکەی شتێکی کرد کەخۆی بە باشی دانا وەئەویش پێی ڕازی بوو ئەوە دروستە (□□□) وەوەکیل دەست پاك (أمین)ە هیچ بژاردن (ضَمَان) ێکی لەسەر نیە مەگەر بەکەم تەرخەمی کردن . (□□□)

زەمانـەت وە کـەفـالـەت کـردن
(الكَفَالَةِ ، وَالضَّمَان) (□□□)

---

(284) وەك موسوڵمانێك کابرایەکی (گاور) یان (جولەکە) یان (أَهْلُ الذِّمَّة) بکاتە وەکیلی بۆ فرۆشتنی مەی (خَمْر) یان گۆشتی بەراز ، یان هەرشتێکی تر کەشەرع قەدەغەی کردبێت وەکیلەکە بیکات لە جێگەیدا .

(285) لەبەر فەرموودەکەی (عُرْوَةُ البَارِقِي) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) دینارێکی پێ دا بۆ ئەوەی شەکێکی بۆ بکڕێت جا ئەو دوو شەکی بۆ کڕی ، پاشان یەکێکیانی فرۆشت بەدینارێك ، جا دینارەکەو شەکێکیشی هێنا بۆ پێغەمبەری خوا ، جا پێغەمبەری خوا دوعای بەرەکەتی بۆ کرد لە کڕین و فرۆشتنی دا وەلەدوای ئەوە ئەگەر گڵ(خۆڵ)یشی بکڕیایە هەر قازانجی لێ دەکرد [رواه البخاري (3642/632/6) وغيره] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (مَعْنُ بنُ يَزِيد) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : (باوکم چەند دینارێکی کرد بووە خێر جا لای پیاوێك دایانبوو لەمزگەوت جا منیش هاتم بردم و هێنامەوە بۆ لای باوکم ئەویش ووتی (والله)ی من نەمویست بۆ تۆبێت ، جا سکاڵای لێ کردم بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەویش فەرمووی ((**لَكَ مَانَوَيْتَ يَايَزِيدُ ، وَلَكَ يَامَعْنُ مَاأَخَذْتَ**)) واتە : ئەو (پاداشتەت) کەنیەتت بوو بۆت بوو ئەی (یزید) وە ئەو (پارەی)ەی کەبردت بۆ خۆت ئەی (معن)) [رواه البخاری (4/رقم/1422)] .

(□□□) وەکیل لەشەرع دا دەست پاك (أمین)ە لەوەدا وەری دەگرێت وەلەوەی خەرجی دەکات وەهیچ نابژێرێت مەگەر بەکەم تەرخەمی کردن لەبەر فەرموودەکەی (عَبْدالله بن عَمْرو) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لاَضَمَانَ عَلَى مُؤْتَمَنٍ**)) بڕوانە (پ270)

زەمانەت كردنی قەرزی كەسێكی زیندو یان مردو دروستە (□□□)

(□□□) (كَفَالَة) و (ضَمَان) پێشی دەوترێت (حَمَالَة) و (زَعَامَة) . لەزمانی عەرەبدا واتە : خستنە ئەستۆ ، خوای گەورە لەسورەتی (آل عمران :37) دا دەفەرمووێ ﴿وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا﴾ واتە : پێغەمبەر (زكريا) ئەركی سەر پەرشتی كردنی (مَرْيَم)ی خستە ئەستۆی خۆی ، وەلە شەرعیش دا : خستنە ئەستۆی خۆ دانەوەی قەرزی كەسێكی تر یاخستنە ئەستۆی خۆ تەسلیم كردنی و هێنانی كەسێك بۆ شوێنێكی دیاری كراو .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لەسورەتی (یوسف : 72) دا كەدەفەرمووێ ﴿وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ﴾ واتە : وەهەركەسێك بیهێنێتەوە – پێوانەكەی پادشا – ئەوە بارێك ووشتر – خواردنی – پێ دەدرێت ، وەمن زامنی ئەو بارە ووشترە دەكەم .

وەلەبەر فەرموودەكەی (سَلَمَةُ بنُ الأَكْوَع) (خوای لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ280) وەلە ڕیوایەتێكی تردا لە (عَبْدُالله بن أَبِي قَتَادَة) ە وە لەباوكیەوە (خوای لێ ڕازی بێت) 0كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) جەنازەیەكیان بۆلای هێنا بۆ ئەوەی نوێژی لەسەر بكات فەرمووی ((**صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ ، فَإِنَّ عَلَيهِ دَيْناً**)) واتە : نوێژی لەسەر بكەن ، چونكە قەرزی لەسەرە ، جا (أَبُو قَتَادَة) فەرمووی : من كەفالەتی دەكەم . پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((بِالوَفَاءِ؟)) وەفای پێ دەكەیت ؟ ووتی : وەفای پێ دەكەم ، [رواه ابن ماجه رقم (2407) وهو صحيح بروانه صحيح ابن ماجه (1951)] .

وە لەبەر فەرموودەكەی (أَبُو أُمَامَة البَاهِلي) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**الزَّعِيْمُ غَارِمٌ**) بڕوانە (پ275) وەلەبەر فەرموودەكەی (إبنُ عبّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پیاوێك داوای قەرزێكی خۆی كردەوە لە كابرایەك كەدە (10) دینار بوو لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) جا كابرایش ووتی : هیچم نیە بیدەمەوە پێت ، پیاوەكەش ووتی : نەء (وَالله)ی ! بەجێت ناهێڵم تا دەمدەیتەوە یان كەسێكم بۆ بێنە زەمانەتی بكات جا ڕایكێشا بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێغەمبەریش پێی فەرموو چەندێك چاوەڕوانی لێ دەكەیت ؟ ئەوویش ووتی : یەك مانگ ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : من زەمانەتی بۆ دەكەم ، جا كابرا لەو كاتەی كەپێغەمبەری خوا (ﷺ) دیاری

ئەگەر ئەندازەکەی زانرا [290]

وەپێویستە بیداتەوە لەکاتی داواکردن دا [291] وەبەدانەوەی قەرزەکە ئەو جا قەرزەکە لەسەر قەرزارەکە دەکەوێت [292] وەکەفالەت کردنی خودی

کرد هاتەوە جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی فەرموو : ((ئەمەت لەکوێ دەست کەوت ؟ ووتی : لەکانزا (معدن) ، فەرمووی ((لاَخَيْرَ فيْهَا)) واتە : خەیری تێدانیيە وەقەرزەکە بۆ دایەوە)) [رواه ابن ماجه رقم (2406) وهو صحيح بڕوانە الأرواء (1413) احاديث لبيوع وصحيح ابن ماحه (1950)] وەفەرموودەکەی (قَبِيْصَةُ بنُ مُخَارِقِ الهِلالِي) (خوای لێ ڕازی بێت) [کەئیمامی (مسلم) دەگێڕێتەوە (1044/722/2) کەلە (پ389) ی بەشی عیبادات دا باسمان کرد] .

(290) (إبنُ حزم) دەفەرموێ : وەدروست نیيە زەمانەت کردنی ئەوەی ئەندازەی نەزانرێت وەکو پێی بڵێت : من زەمانەتت بۆ دەکەم ئەوەی لەسەرتە هێن فلانە کەس ، لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لەسورەتی (النساء : 29) دا کەدەفەرموێ ﴿يَآأَيُّهَا الَّذينَ آمَنُواْ لاتَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بالباطلِ إلاَّ أنْ تَكُونَ تجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ وەلەبەر فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) کەوا حەڵاڵ نیيە ماڵی موسوڵمان مەگەر بە رەزامەندی و پێ خۆش بوونی خۆی . وەڕەزامەندی و پێ خۆش بوون نابێت مەگەر لەسەر ئەندازەیەکی دیاری کراو ئەمە شتێکە بەبینین و هەست دەزانرێت [(بڕوانە المحلی (8/مسألة 1232)] .

(291) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو أُمَامَة) (الزَّعِيْمُ غَارِمٌ) بڕوانە (پ275) وە ئەوفەرموودانەی تریش (پ289) .

(292) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو هُرَيرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەلەبەشی عیبادەت دا (پ279)دا باسمان کرد کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی (نەفسی باوەڕدار هەڵبەستراوە بەقەرزەکەیەوە تابۆی دەدرێتەوە) وەلەبەر ڕیوایەتەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدِالله) بۆ فەرموودەکەی (سَلَمَةُ بنُ الأكْوَع) کە (الحاکم) و (البَيْهَقِي) ڕیوایەتی دەکەن کەدەفەرموێ ((ألآنَ حِينَ بَرِدَتْ عَلَيْهِ جِلْدُهُ)) بڕوانە (پ280) .

كەسێك دروستە ئەگەر مافێكی ماڵیی خەڵكی بەسەرەوە بوو (□□□) وەپێویستە لەسەر كەفالەت كەر لەكاتی پێویست دا ئامادەی بكات ئەگینا دەبێت چی لەسەریێتی بیبژێرێت . (□□□)

دیـــاری و بــەخـشـــین
(الهَدِيَةُ وَ الهِبَةُ) (□□□)

بۆ زیاتر بلاوكردنەوەی خۆشەویستی سوننەتە دیاری و بەخشین بەیەكتری دان (□□□) وەدروستە لەنێوان كافرو موسوڵمانیش دا (□□□) ،

---

(293) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لەسورەتی (یوسف : 66) دا كەدەفەرموێ : ﴿قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِي مَوْثِقاً مِنَ اللهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلاَّ أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ﴾ واتە : – پێغەمبەر (يَعْقُوب) كاتێك كەكوڕەكانی داوای كوڕە بچوكەكەیان لێ كرد بیبەن بۆمیسر لەسەر داوای عەزیزی میسر بۆ ئەوەی بارێك خواردنی زیاتریان بداتێ — فەرمووی لەگەڵتان دا ناینێرم تا بەڵێنێكی بتەوی خواییم پێ نەدەن كەبەبێ وەی بۆ منی بهێننەوە ، مەگەر ئەوەی لەدەستی ئێوەدا نەبێت . وەلەبەر فەرموودەكی (أُبُو أُمَامَة) (الزَّعِيْمُ غَارِمٌ) بڕوانە (پ275) وەفەرموودەكەی (إبنُ عبّاس)یش لە (پ289) .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (أُبُو أُمَامَة) و فەرموودەكەی (إبنُ عبّاس) بڕوانە (پ289) .

(□□□) دیاری و بەخشین ئەوەیە كەوا ماڵێكی خۆت بدەی بەكەسێكی تر لەژیاندا ، بەبێ بەرامبەر .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لەسورەتی (النساء : 4) دا كەوا دەفەرمێ : ﴿وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ، فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسَاً فَكُلُوهُ هَنِيْئَاً مَرِيْئَاً﴾ واتە : بەناوی بەخشینەوە فەرزی مارەیی ئافرەتان بدەن ، جا ئەگەر خۆیان بەدڵ

شتێکیان لەو مارەیی‌یە بەئێوە بەخشی ئەوە بەخۆشی و حەلاڵی بیخۆن .وەپێغەمبەر (ﷺ) لەو فەرمووودەدا کە (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) دەیگێڕێتەوە دەفەرموێ ((تَهَادَوْا تَحَابُّواْ)) واتە : دیاری بەیەك بدەن ، دەبێتە هۆی خۆشەویستی لەنێوانتان دا ، [رواه البيهقي (169/6) وهو حديث حسن بروانه الارواء (1601) وصحيح الجامع (3004)].

(ﷻ) لەبەر فەرمووودەی خوای گەورە لەسورەتی (المُمْتَحَنَة : 8) دا کەدەفەرموێ : ﴿لاَيَنْهَاكُمْ اللهُ عَنِ الَّذينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّين وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُواْ إِلَيْهِمْ﴾ واتە : خوای گەورە قەدەغەی چاکە کردن و داد پەروەری لەئێوە نەکردوە لەگەڵ ئەوانەی کەلەسەر ئایین نەجەنگاون لەگەڵ تاندا وەلەشاروو لادێکانتان دەریان نەکردوون ، وە (أُكَيْدِر)ی (دَوْمَةَجَنْدَل) دیاری بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) ناردوە و ئەویش لێی وەرگرتوە . وەك لەفەرموودەکەی (أَنَس) دا هاتوە [رواه البخاري (5/رقم 2615) ومسلم (1916/4 رقم 2469)] وە لەفەرموودەکەی (عَلِي)یشدا هاتووە [رواه مسلم (1945/3) رقم (2071)] .

وە لەبەر فەرمووودەکەی تری (أَنَسُ بنُ مَالِكٍ) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا ئافرەتێکی جولەکە شەکێکی ژەهراوی هێنا بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، جا پێغەمبەریش لێی خوارد جا ووترا : ئایە نایکوژیت ؟ فەرمووی نەء ... [رواه البخاري (5/رقم 2617)] .

وەفەرموودەکەی (عَبْدُالرَّحْمَن بن أبى بَكْر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەر (ﷺ) بەکابرایەکی (مُشرك) کە مەڕی پێ بوو فەرمووی : ((بَيْعَاً أَمْ عَطِيَّةً ؟)) واتە ئایە بەفرۆشتن دەیدەیت پێمان یان بە بەخشین ؟ کابرا ووتی : بەفرۆشتن ... [رواه البخاري (5/رقم 2618)] .

وەلەبەر فەرمووودەکەی (أَسْمَاءُ بِنْتُ أبي بَكْر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی (دایکم هات بۆ سەردانم وەهێشتا (مُشْرِكَة) بوو ، لەپەیمانەکەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) (صُلْح الحُدَيْبِيَة) وەلەگەڵی خۆی دا دیاری بۆ (أَسْمَاء) هێنابوو ، جامنیش پرسیارم لەپێغەمبەری خوا (ﷺ)کرد ووتم : دایکم هاتوە بۆ سەردانم و بەتەمای شتێکە ئایە (صیلة الرحم)ی لەگەڵ دا بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ ، (إِبنُ عُيَيْنَة) فەرمووی : جا خوای گەورە ئایەتی ﴿لاَيَنْهَاكُمُ اللهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّين...﴾ (الممتحنة : 8) ی لەو بارەیەوە دابەزاند) .

تێبینی :

وەسوننەتە وەرگرتنی ئەگەر شەرع قەدەغەی لێ نەکردبێت با چەند کەمیش بێت ( )

فەرموودەمان هەیە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) دیاری لە (مُشْرِك) وەرنەگرتوە ، وەفەرموویەتی ((**إِنِّي نُهِيتُ عَنْ زَبْدِ المُشْرِكِينَ**)) واتە : من قەدەغەم لێ کراوە لەبەخشینی موشریکەکان [رواه احمد (29/169/15) في الفتح الرباني وابو داود (3057/442/3) والترمذي (1577/14/4) وقال حسن صحيح وهو كما قال بروانه صحيح الترمذي (1281)] (إِبْنُ حَجَر) [لەفتح الباري دا (5/باب قبول الهدية من المشركين)] ئەو ڕایە بەڕاست دەزانێ : کەوا کاتێك وەرگرتنی بەخشینی کافر قەدەغە دەکرێت ئەگەر ئەو بەو دیاری و بەخشینە بیەوێت خۆشەویستیت و دۆستایەتیت (المُولاة) بۆ خۆی ڕابکێشێت ، وەدروستە وەرگرتنیشی لەو کەسەی کە هیوای ئەوەی لێ دەکرێت دڵی ڕابگیرێت و نزیك ببێتەوە لەئیسلام .

( ) لەبەر فەرموودەی زۆر لەوانە فەرموودەکەی (عَائشة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دیاری وەردەگرت و پاداشتیشی لەسەر دەدایەوە [رواه البخاري (5/رقم 2585) وغيره] وەبا چەند کەم و بێ نرخیش بێت لەبەر فەرموودەکەی (ابو هريرة) خوای لێ ڕازی بێت کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لَوْ دُعِيتُ إلى كُرَاعٍ أَوْ ذِرَاعٍ لأَجَبْتُ وَلَو أُهْدِيَ إليَّ ذِرَاعٍ أَوْ كُرَاعٍ لَقَبِلْتُ**)) واتە : ئەگەر دەعوەت بکرێم بۆ (كُراع)ێك یان (ذراع)ێك وەڵام دەدەمەوە و دەچم و ئەگەر (ذراع) ێك یان (كُراع) ێکم بەدیاری بدەنێ وەری دەگرم [رواه البخاري (5/رقم 2568)] (ذراع) دەستی وڵاخە وە (كُراع) یش لەخواری قاپە ڕەقەوەیەتی کە ئیسقانێکی کەم گۆشتە .

وەئەگەر لەشەرعیش دا قەدەغەی لێ نەکرابێت وەك دیاری کرێکارانی زەکات لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو حُمَيْد السَّاعدي) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : پێغەمبەر (ﷺ) کابرایەکی لە (الأزْد) کرد بە کرێکاری زەکات کەپێی دەوترا (إبنُ اللّتيبَة) جا کەگەڕایەوە ووتی : ئەمە بۆ ئێوە و ئەمەش بەدیاری پێم دراوە ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) هەستایە سەر مینبەرو سوپاسی و ستایشی لەسەر خوای گەورە کرد پاشان فەرمووی : ((**مَا بَالُ العَامِلِ نَبْعَثُهُ فَيَأْتِي فَيَقُولُ : هَذَا لَكَ وَ هَذَا لِي ، فَهَلاَّ جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَ أُمِّهِ فَيَنْظُرَ أَيُهْدَى لَهُ أَمْ لاَ ؟ وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِه ، لاَيَأْتِي بِشَيءٍ إلاّ جَاءَ بِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلَى رَقَبَتِهِ ، إنْ كَانَ بَعِيرَاً لَهُ رُغَاءٌ أَوْ بَقَرَةً لَهَا خُوَارٌ أَوْ شَاةً تَيْعَر**)) پاشان

و پاداشـتی خاوەنەكەشـی بداتـەوە (□□□) **وە زیـاتر سـوننەتە ئـەو دیارییـە بدرێت بەوانەی نزیكن ئیترچی خزم و كەس و كاربن یا دەرهاوسێ** (□□□) **وە**

هەردوو دەستی بەرز كردەوە تا سپێتی بن باڵیمان بینـی و فـەرمووی : ((**أَلا هَـلْ بَلَّغْتُ**)) (سێ جار) واتە : ئەوە چـیە كرێكارێك دەنێـرین جـا كـە دێتـەوە دەڵـێ : ئەمـە بۆتـۆ و ئەمەیش بۆ خۆم ، جا بۆدانەنیشت لە ماڵی باوك و دایكی دا جـا ببینێـت ئایـە دیـاری پـێ دەدرێت یانەء ؟ بەو كەسەی نەفسی منی بەدەستە هیچ شتێك ناهێنێتـەوە ئـیلا لـە ڕۆژی قیامەت دا بە كۆڵێوە هەڵی دەگرێت ئەگەر حوشتربێت ئەوە (رغاء) دەكات یان مانگا بێت ئەوە (خوار) دەكات وەئەگەر شەكیش بێت ئەوە (تیعر) دەكات پاشان فـەرمووی : ((ئایـا رامگەیاند)) (سـێ جـار) [رواه البخاری (13/رقم/7174) و مسلم (1832/1463/3) و غیرهما] . وە (رُغاء) دەنگی ووشترە و (خُوار) دەنگی مانگایە و (تیعر)یش دەنگی مەڕە .

(□□□) لەبارەی پاداشت لەسـەر دیـاری فـەرموودەمان زۆرە لەوانـە فەرموودەكـەی (عائشة)ی پشوو بڕوانە (پ298) .

(□□□) فەرموودەی زۆر هەیە لەبارەی خێرو چاكە كـردن بەرانبـەر كـەس و كـار وە دەرهاوسێ لەوانە فەرموودەكەی (أَبُو هُرَيرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) كـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی : ((**يَانِسَاءَ المُسْلِمَاتِ لاتَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ**)) واتـە : ئـەی ئافرەتـانی موسـڵمان بەكـەمی مـەزانن دیـاری و بەخـشینی دەرهاوسـێ بـە دەرهاوسـێكەی ئەگـەر چـی (فِرسِـن) شـەكێكیش بێـت [رواه البخـاری (2566/5) و مـسلم (1030/714/2)] .

وە (فِرسِن) واتە : ئێسقانێكی كەم گۆشـت ، وە فەرموودەكـەی (عَائـشَة) (خـوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : (وتم ئەی پێغەمبەری خوا ، دوو دەرهاوسێم هەیە ، بە كامیان دیاری بدەم؟ فەرمووی : ((**إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا**)) واتە : بەوە یان دەرگاكەی نزیك تـرە [رواه البخاری (5/رقم (2595) وابوداود (5133/63/4)] .

وە لەبـەر فەرموودەكـەی (كُرَيْـب)ی (مَـوْلَى)ی (إِبـنُ عَبَّـاس) : كـەوا (مَيْمُونَـةُ بِنْـتُ الحَارِث) (خوای لێ ڕازی بێت) كە خێزانی پێغەمبەر بوو — پـێی ڕاگەیانـد ، كـەوا (وَلِيْـدَة) كەی ئازاد كرد و پرسی بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) نەكرد ، جا كە ڕۆژی خۆی هات كە تێیدا

پێویستە بەخشینی لەنێوان ڕۆڵەکانی خۆیدا بەیەکسانی بێت (□□□)
وە پەشیمان بوونەوە لە دیاری و بەخشین یان کڕینەوەی دروست نیيە (□□□)
مەگەر باوك لەگەڵ ڕۆڵەی خۆیدا بێت (□□□)

پێغەمبەر بە سەری دا دەگەڕا ، فەرمووی : ئایە هەستت کردوە ئەی پێغەمبەری خوا من (وَلِيْدَة) کەی خۆمم ئازاد کردوە؟ فەرمووی : ((ئایە وات کرد؟)) ووتی : بەڵێ . فەرمووی : ((**أَمَا إِنَّكِ لَوْ أَعْطَيْتَهَا أَخْوَالَكِ كَانَ أَعْظَمُ لأَجْرِكِ**)) واتە : ئەوە ئەگەر بتدایەتە خاڵۆکانت پاداشتەکەت گەورە تر دەبوو)) [رواه البخاري (5/رقم/ 2592) ومسلم (2/694/999) وغيرهما] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (النُّعْمَانُ بنُ بَشِيرٍ) (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی : باوکم هەندێك لە ماڵەکەی خۆی پێ بەخشیم . جا دایکم (عَمْرَةُ بِنْتُ رَوَاحَة) ووتی : من ڕازی نابنم تا پێغەمبەری خوا (ﷺ) نەکەی بە شایەت ، جا باوکم ڕۆیشت بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ ئەوەی بیکاتە شایەت لەسەر ئەوەی پێمی بەخشیوە ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی فەرموو : ((**أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِم؟**)) واتە : ئایە ئەمەت بۆ هەموو ڕۆڵەکانت کردوە؟ ووتی نەء ، فەرمووی : ((**إِتَّقُواْ اللهَ وَأَعْدِلُواْ فِي أَوْلاَدِكُمْ**)) واتە : لەخوا بترسن و دادوەر بن لەنێوان ڕۆڵەکانتان دا . جا باوکم گەڕایەوە ئەو بەخشینەی گێڕایەوە . وفي ڕوايە قال : ((**فَلا تَشْهَدْنِي إِذاً ، فَإِنِّي لا أَشْهَدُ عَلَى جُورٍ**)) واتە : جا من بەشایەت مەکە ، چونکە من شایەتی لەسەر ستەم نادەم ، وفي روايە ثم قال : ((**أَيَسُرُّكَ أَنْ يَكُونُوا إِلَيْكَ فِي البِرِّ سَوَاء؟**)) واتە : ئایەپێت خۆشە کەوا لە گوێڕایەڵیت دا وەك یەك وابن . ووتی : بەڵێ . فەرمووی : دە وامەکە [رواه البخاري (5/رقم/2587) ومسلم (3/1241/1623) وابوداود (9/457/3525)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لَيْسَ لَنَا مَثَلُ السُّوءِ ، الَّذِي يَعُودُ فِي هِبَتِهِ كَالكَلْبِ يَرْجِعُ فِي قَيْئِهِ**)) واتە : بۆ ئێمەی ئیماندار نیيە نموونەی خراپ — کەوا لە سیفەتی بێ نرخ ترین ئاژەڵ بکات لە ناشرین ترین حاڵەتی دا — ئەوەی لەدیاری و بەخشینەکەی پەشیمان

وە ئەگەر شتێك بەكاتی بە (عُمْری) (□□□) یان بە (رُقْبي) (□□□) ببەخشێت ئەوە بۆ ئەو كەسە دەبێت كەپێی دەبەخشێت وە بۆ میرات بەرانیشی لەدوای خۆی جارێكیتر گێڕانەوەی نییە (□□□)

دەبێتەوە وەكو سەگ وایە كە لەڕشانەوەی خۆی بگەڕێتەوە – جارێكیتر ڕشانەوەكەی خۆی بخواتەوە – [رواه البخاری (5/رقم/2622) و هذا لفظه و مسلم (3/1240/1622) و أصحاب السنن إلا إبن ماجة] .

وە لەبەر فەرموودەكەی (عُمرُ بنُ الخَطَّاب) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فەرمووی : ئەسپێكم دا لە ڕێگای خوا ، جا ئەوە كەلای بوو فەوتانی خزمەتی باش نەدەكرد جاویستم لێی بكڕمەوە وەگومانم دەبرد كە بەهەرزان بیفرۆشێت جا پرسیارم كرد لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەویش فەرمووی : ((**لاتَشْتَرِه ، وَإنْ أعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ وَاحِدٍ ، فَإنَّ العَائِدَ فِي صَدَقَتِه كَالكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِه**)) واتە : مەیكڕەوەوە ئەگەر بەدرهەمێكیش پێی دای ، چونكە ئەوەی لەبەخشینەكەی بگەڕێتەوە وەكو سەگ وایە لە ڕشانەوەی خۆی بگەڕێتەوە [رواه البخاری (5/رقم/2623) و مسلم (3/1239/17620)و غيرهما] .

وە هۆكەشی ئەوەیە چونكە زۆر جار ئەو كەسە بەدیاری پێی دراوە چاوە خواری ئەوە بۆیە كاتێك لێی بكڕێتەوە لە ڕووی نایەت مامەڵەی لەگەڵ بكات و بەنرخێكی هەرزان پێی دەدات .

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (إبْنُ عَبَّاس و إبْنُ عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لايَحِلُّ لِلرَّجُلِ أنْ يُعْطِيَ العَطِيَةَ ثُمَّ يَرْجِعُ فِيْهَا إلاّ الوَالِدِ فِيْمَا يُعْطِي وَلَدَهُ**)) واتە : حەڵاڵ نییە بۆ هیچ پیاوێك شتێك ببەخشێت پاشان لێی بگەڕێتەوە مەگەر باوك لەوەی دەیبەخشێت بە كوڕەكەی خۆی [رواه ابوداود (3/رقم /3539) والترمذي (2/383/1316) والنسائي (6/265) وابن ماجه (2/795/2377) وهو صحيح بروانه صحيح الترمذي (1044) وصحيح الجامع (7655)] .

(□□□) (العُمْرَى) لەتەمەن (العُمْر)ە وەرگیراوە كەژیانە ، ناو نراوە (العُمری) چونكە لە كاتی نەفامی پێش ئیسلام دا باو بووە پیاوێك خانوویەكی دەدایە پیاوێكیتر و پێی

دەووت : (أَعْمَرْتُكَ إِيَّاهَا) واته : من ئەم خانوەت پێ دەبەخشم بەدرێژایی تەمەن و ژیانت ، وەلەپاش مردنی ئەو کابرایە خانوەکە دەگەڕایەوە بۆ ژێر موڵکی خاوەنەکەی یەکەم جاری .

(□□□) (الرُّقْبَى) لەچاوەڕوانی (المُرَاقَبَة)ە وە وەرگیراوە ، واتە : کەسێك شتێك دەداتە کەسێکی ترو پێی دەڵێ من ئەوەم پێ بەخشیت ، ئەگەر من لەپێش دا مردم ئەوە هەر بۆ خۆت وەئەگەر تۆیش لەپێش دا مردیت ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ خۆم ، جا هەردووکیان چاوەڕوانی مردنی ئەوی تریان دەکەن بۆیە ناو نراوە (الرُقبى) .

(□□□) لەکاتی نەفامیدا دروست بووە بەڵام ئیسلام بەوشێوەیە نەیهێشت ، بەڵکو هەرکەسێك ئەگەر بە (عُمْرَى) یان بە (رُقْبَى) شتێکی بە کەسێکیتر ببەخشێ ئەوە بە یەکجاری بۆ خۆیەتی وەبۆ میرات بەرانیشێتی لەپاش خۆی بەهیچ شێوەیەك گێڕانەوەی نییە . لەبەر فەرموودەی زۆر لەوانە فەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوافەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری دا لە (عُمرى) دا کەوا بۆ ئەو کەسەیە کەپێی بەخشراوە [رواه البخاري (2625/238/5) ومسلم (1625/1246/3)] .

وە فەرموودەکەیتری (جَابِر) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**أَمْسِكُوا عَلَيْكُمْ أَمْوَالَكُمْ وَلا تُفْسِدُوهَا فَإِنَّهُ مَنْ أَعْمَرَ عُمْرَى فَهِي لِلَّذِي أَعْمَرَهَا حَيًّا وَمَيِّتًاوَلِعَقِبِهِ**)) واتە: دەست بە پارە و ماڵی خۆتانەوە بگرن و تێکی مەدەن ، چونکە هەرکەسێك بەخشینی (عُمرى) بەکەسێك بدات ئەوە بۆ ئەو کەسەیە کە (عُمرى) ی پێ کراوە بەزیندویی و بەمردوویش وە بۆ نەوەکەیشی لەپاش خۆی [رواه مسلم (1625/1246/3)] .

وەفەرموودەکەی (إِبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**لاعُمْرَى وَلا رُقْبَى فَمَنْ أَعْمَرَ شَيْئًا أَوْ أَرْقَبَهُ فَهُوَ لَهُ حَيَاتَهُ وَمَمَاتَهُ**)) واتە : (عُمرى) و (رُقبى) نییە جا هەر کەسێك (عُمرى)ی شتێك بەکەسێکیتر بکات یان (رُقبى) ی پێ بکات ئەوە بۆ ئەوە لەکاتی زیندویی دا و لەپاش مردنیشی [رواه النسائي (3732/273/6) وابن ماجه (2382/769/2) وبلفظ (**لارُقْبَى** ....) وهو حديث صحيح بروانە صحيح ابن ماجه (1929)] .

گیر دانی شتێك لەڕێگەی خوا
(الوَقْف) (□□□)

هەركەسێك موڵكێكی خۆی بوە ستێنێت لەڕێگای خوادا ئەوە (وقف)ە (□□□)

(307) (الوَقْف) لەزمانی عەرەب دا واتە: گیردان(حَبْس). وەلەشەرعیش دا : گیردان و وەستاتدنی مالێكی سوود بەخشە خاوەنەكەی (أصْل)ە كەی گیر دەدات و دەیوەستێنێت لە ڕێگای خوادا نایفرۆشێت و نایبەخشێت وەسوودەكانیشی تەرخان دەكات بۆ بەرژەوەندیەكی موسوڵمانان تاوەكو ببێتە خێرێكی بەردەوام(صَدَقَةٌ جَارِيَة) بۆی .

(□□□) جەماوەری زانایان لەسەر ئەوەن كە (وَقْف) دروستە بەڵكو سونەتیشە . هەتا ئیمامی (القُرْطُبي) دەفەرموێ : ((ئەوەی (وَقْف) (رَد) دەكاتەوە (مُخالف) ی (إجماع)ە، بۆیە ئاوڕ نادرێتەوە لایەوە)) [تفسیر القرطبي (339/6)] .

بەڵگەیش لەسەری فەرموودەكەی (أبُو هُرَيْرَة) یە (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إذَا مَاتَ الإنْسَانُ إنْقَطَعَ عَمَلُهُ إلاَّ مِنْ ثلاثَةِ أشْيَاءٍ صَدَقَةٍ جَارِيةٍ أوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُواْ لَهُ**)) واتە : ئەگەر مرۆڤ مرد ئیتر كردەوەكانی دەبچڕێت مەگەر لەسێ شتەوە : خێرێكی بەردەوام یازانیار یەك سوودی لێ وەربگرێت یا ڕۆڵەیەكی چاك كەوا دوعای خێری بۆ بكات [رواه مسلم (1631/1255/3) والبخاري في الأدب رقم (38) وابو داود (2880/300/3) وغيرهم] .

وە فەرموودەكەی (إبنُ عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) كەوا (عُمر) زەویەكی دەست كەوت لە (خَيْبَر) دا جا فەرمووی ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من زەوییەكم دەست كەوتوە لە (خَيْبَر) دا خۆم وادەزانم هەرگیز ماڵی وا بەنرخم دەست نەكەوتوە جا فەرمانی چیم پێ دەكەیت ، ئەویش فەرمووی : ((**إنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أصْلَهَا وَتَصدَّقَتَ بِهَا**)) واتە : ئەگەر ویستت لێ بێت (أصل)ە كەی گیر دەدەیت و بەرهەمەكەی دەبەخشێت ، جا (عُمر) وەقفی كرد كەوا نەفرۆشرێت و نەبەخشێنرێت و نەكرێت بەمیراتی وەبدرێت بەهەژاران و خزمان و كۆیلەو لاوازان و ڕێبواران ، وەتاوان نیە لەسەر ئەوەی سەرپەرشتی دەكات كەوا لێی

وەبۆی هەیە بەرهەمەکەی بۆ هەرشتێك بەکار بێنێت قازانجی موسڵمانانی تێدا بێت وەبە پاداشت بۆی بنوسرێت (□□□) وەخۆیشی و ئەو کەسەشی کەسەر پەرشتی دەکات بۆ یان هەیە وەکو موسوڵمانانی تر سوود لەبەر

بخوات بەچاکە وەبیداتە دەرخواردی خەڵکیش بەبێ ئەوەی لێی کۆبکاتەوە و هەڵیبگرێت [رواه البخاری (5/رقم/2737/) ومسلم (1632/1755/3) وأصحاب السنن وغيرهم] .

وەفەرموودەکەی (عُثْمَانُ بنُ عَفَّان) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خـوا (ﷺ) هات بۆ (مدینە) ئاوی شیرینی تێدا نەبوو جگە لەبیری (رُوْمَة) نەبێت بۆیە فـەرمووی ((**مَنْ يَشْتَرِي بِئْرَ رُوْمَةَ فَيَجْعَلَ فِيْهَا دَلوَهُ مَعَ دِلاءِ المُسْلِمِينَ بِخَيْرٍ لَهُ مِنْهَا فِي الجَنَّةِ**)) واتـە : کـێ بـیری (رُومَـة) دەگرێـت جـا دۆڵەکەکـەی خوێـشی دەخـات لەگـەڵ دۆڵەکـەی موسوڵمانان دا بە بیرێکی لەوە چاکتر لەبەهەشت دا . جا منیش لەکرۆکی ماڵی خۆم کـڕیم [رواه البخاری (5/29) تعليقاً بصيغة الجزم والترمذي (3703/627/5)والنسائي (3608/235/6) وهـو حـديث حـ

ـسن

بڕوانە الارواء (1594)] .

وەلەبەر فەرموودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة)یش (خوای لێ ڕازی بێت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی ((**أَمَّا خَالِدٌ فَقَدْ حَبَسَ أَدْارَعَهُ وَأَعْتُدَهُ فِي سَبِيْلِ اللهِ**)) واتـە : بـەڵام (خَالِد) ، ئەوە هەموو قەڵغانەکانی وپێویستیە جەنگێکانی گیر داوە لـەپێناوی خـوادا [رواه البخاري (3/رقم1468) ومسلم (983/676/2) وغيرهم] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عُمَر)ی پێشوو بڕوانـە (پ308) کـەوا پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمووی : ((**إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا**)) جا کەبـە ڕەهـایی (مُطْلَق) باسی بەخـشینەکەی کـرد وەنەیبەسـتەوە بـەجۆرێك خێـر ، ئـەو لێـی تـێ دەگـەین کـەوا دروستە (وَقْف)کەر بۆ هەرشتێك بێت کەوا بەرژەوەندی موسوڵمانانی تێدا بێـت و کـابرای (وَقْف) لەخوای گەورەوە نزیك کاتەوە ، بەڵام دروست نیە (وَقْف) لەسەر شتێك لەخواوە نزیـك نەکاتـەوە یـان وەکـو دووری بخاتـەوە چـونکە مەبەسـت لـە (وَقْـف) کـردن خێـری بەردەوامە بۆ ژیان و پاش مردنیش .

هەمەکەی وەربگرن بەچاکی (بالمَعْرُوف) (□□□) **وەدروست نییە کەسێك شتێك (وَقْف) بکات بەمەبەستی زیان لێ دانی میرات بەرەکانی** (□□□) **وەهەرماڵێك (وَقْف) کرابێت بۆ مزگەوت یان هەرشوێنێك کەوا سوودی لێ وەرنەدەگیرا دروستە خەرج بکرێت بۆ پێویستی و بەرژەوەندی موسوڵمانان** (□□□) **وە (وَقْف) کردنی پارەو ماڵ بۆ بەرزکردنەوەی گۆڕو ڕازاندنەوەی حەرامە** (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر)(خوایان لێ ڕازی بێت) کەفەرمووی ((**لاَجُنَاحَ عَلَى وَلِيِّهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالمَعْرُوفِ وَيُطْعِمَ غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ**)) کەلە (پ308) دا بەکوردی واتاکەیمان نوسیوە . وەلەبەر فەرموودەکەی (عُثْمَان) یش (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی ((**فَيَجْعَلُ فِيْهَا دَلوَهُ مَعَ دلاءِ المُسْلِمِيْنَ**)) بڕوانە هەمان پەراوێز .

(□□□) چونکە ئەوە ستەمەو تاوانە ، مەبەستیش لە (وَقْف) خێری بەردەوامە نەك خراپەی بەردەوام . خوای گەورە قەدەغەی کردوە لەزیان دان لەقورئانی پیرۆزدا وەك لەسورەتی (الطلاق : 6) دا وەلەسورەتی (البقرة : 282) وەلەسورەتی (البقرة : 231) وەلەسورەتی (النساء : 12) وەپێغەمبەریش (ﷺ) قەدەغەی لێ کردوە بڕوانە (پ : 255).

(□□□) لەبەر فەرمودەکەی (عائشە) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : بیستم پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لَوْلاَ أَنَّ قَومُكِ حَدِيْثُواْ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَةٍ (أو قَالَ بِكُفْرٍ) لأَنْفَقْتُ كَنْزَ الكَعْبَةِ فِي سَبِيْلِ اللهِ**)) واتە : ئەگەر قەو مەکەت — ئەی عائشە — تازە نەبوایەن لەسەردەمی نەفامیەوە ، ئەوە گەنجینە (كَنْز)ی (كَعْبَة)م دەبەخشی لەڕێگای خوادا [رواه مسلم (1333/969/2) وغيره].

ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی بەخشینی گەنجینە (كَنْز)ی (كَعْبَة) دروستە ئەگەر ئەو هۆیە نەمێنێ کەتازەیی موسوڵمانان بوو و نزیکیانە لەسەردەمی نەفامیەوە . وەبێ گومان ئەو هۆیە ئێستا نەماوە بۆیە ئەوە دروستە . جا کەئەمە بۆ ماڵی ناو (کعبة) دروست بوو ئەوە بۆ مزگەوتەکانی تر پێشتر دروستە .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَلي)(خوای لێ ڕازی بێت) کەوا بە (أَبُو الهَيَاج الأَسْدِي) فەرموو : ئایە نەتنێرم — ڕەوانەت نەکەم — بۆ ئەو کارەی کەپێغەمبەری خوا (ﷺ) منی بۆ نارد ((**أَنْ لا تَدَعَ تِمْثَالاً إلاّ طَمَسْتَهُ وَلاَ قَبْرَاً مُشَرَّفاً إلاَّ سَوَّيْتَهُ**)) واتە: کەوا هیچ

زیندوو کردنەوەی زەوی و دابڕ کردنی
(إِحيَـاءُ المَوَاتِ وَ الإِقطَاع) (***)

هەرموسـولْمانـێك زەوییەكی مردووی زیندوو كردەوە كە پێشـــــی ئەو

پەیكەرێك نـەهێڵیت ئـیللا وردوو خاشـی كـەیت وەهـیچ قـەبرێكی ڕێـز لێ نـراو و بـەرزكراو نەهێڵیت ئیللا لەگەڵ زەوی تەخت و یەكسانی كەیت [رواه مسلم (36/7/بشرح النووی) وابو داود (3218/548/3) والترمذي (1049/361/3) والنسائي (231/88/4) واحمد (89/1)].

لەڕاستی دا (وَقْف) كـردن لەسـەر گـۆڕ خراپـەو (فَـسَاد)ێكـی زۆر گـەورەی تێدا یـە مەگـەر بـۆ چـاككردنەوەی ئـەوەی لـە (أَصْـل)ی گۆڕەكـە ڕوخـاو بێـت نـەك ئـەوەی بـۆ بەرزكردنەوە و ڕێزلێ نان و جوانكردنەوە بێت ، ئەگەر چی لەم حاڵەتەیش دا هەر زینـدوان زیاتر پێویستیان بەو (وَقْف)ە هەیە تامردو وەك (أَبُو بَكْر الـصِّدِّيق) (خـوای لێ ڕازی بێـت) كاتێـك كەویـستیان كفنـی تـازەی بـۆ بكـڕن فـەرمووی : ((**إِنَّ الحَـيَّ أَحَقُّ بِالْجَدِيْدِ مِنَ المَيِّت**)) [رواه البخاري (1387/252/3) وغيره عن (عائشة)] .

(***) (المَوَات) ئەو زەوییەیە كەلە پێش دا ئاوەدان نەكرابێتەوە ، ئاوەدان كردنەوە (العِمَـارة) تـشبیه دەكـات بەزینـدو كردنـەوە (الحَيَـاة) وەئـاوەدان نەكردنـەوەیش بـەمردن (المَـوْت) وە (إِحْيَـاءُ المَـوَات) ئـەوە یـە موسـوڵمانێك زەوییـەكی مـردو كـە مـوڵكی كـەس بەسەرەوە نەبێت ئاودان بكاتەوە بەئاوەدان و كشت و كـاڵ كـردن تێیـدا و ناشـتنی دار و دروست كردنی خـانوو لەسـەری ، بـەم شـێوەیە دەبێتـە مـوڵكی . وە (الإِقْطَـاع) لـەزمانی عەرەب دا دەوترێت (أَقْطَعَهُ) ئەگـەر پارچـەیەكی بـداتێ ، (الإِقْطَـاع) پارچـەیەك زەویـیـە دەسـڵات داری موسـوڵمانان دابـڕی بكـات و بیـدات بـە موسـوڵمانێك ، پێـی دەوترێـت (الإقطاع) چونكە دابڕ دەكرێت لەزەوی یەكی زۆر .

کەســی تــر زینــدووی نــەکردبووەوە ئــەوە خــۆی دەبێتــە خــاوەنی (□□□) وەدروســتە پێــشەوای موســوڵمانان زەوییــەك كــەموڵكی كەســی بەســەرەوە نەبێت بۆ کەسێك دابڕ (إقْطَاع)ی بکات کەبەرژەوەندی تێدا دەبینێت . (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَائـشَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی ((**مَنْ أَعْمَرَ أَرْضاً لَيْسَتْ لأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ**)) واتـە : هەرکەسـێك زەوییـەك ئاوەدان بکاتەوە کەموڵکی کەس نەبێت ئەوە ئەو پێی مافدارترە [رواه البخـاری (5/رقـم 2325)] (عُـرْوَة) فـەرمووی : (عُمـر) لـەکاتی خەلیفایـەتی دا داد وەری بەمـە دەکـرد .

وەلەبەر فەرموودەکەی (جَابر) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خـوا (ﷺ) فـەرمووی ((**مَنْ أَحْيَا أرْضاً مَيْتَةً فَهِيَ لَـهُ**)) واتە : هەرکەسێك زەوی یەکی مردو زیندو بکاتەوە ئەو **هی خۆیەتی** [رواه الترمذي (1395/419/2) وهو حديث صحيح بروانه صحيح الجامع (5975)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَسْمَاءُ بِنْت أَبِي بَكْر) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) کـەوا تۆوی ئەگواستەوە لەزەوییەکەی (زُبیر) کەپێغەمبـەری خـوا (ﷺ) بـۆی دابـڕ کردبـوو [رواه البخاری (9/رقم 5224) ومسلم (2182/1716/4)] .

وە فەرموودەکەی (وَائِلُ بنُ حِجْر) (خوای لێ ڕازی بێت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) زەوییەکی بۆ دابـڕی لـە (حَـضْرَمَـوْت) [رواه ابـو داود (3058/443/3) والترمـذي (1381/665/3) وغيرهما وهو صحيح بروانه صحيح الترمـذي (1116)] وقال الترمذي : قال مَحْمُودُ بـنُ غَـيْلان وحـدثنا النصر بن شعبة ، وزاد فيه :((وە (مُعَاوِيَة)ە يشی لەگەل دا ڕەوانـە کـرد بـۆ ئـەوەی بـۆی دابڕی کات)). وەفـەرموودەی ترمـان زۆرە لـەم بارەیـەوە کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) و خەلیفەکانیش دابڕیان کردوە بۆ هەندێ کەس . بروانە [(الروضة الندیه/ باب الاحياء والاقطاع)] .

مافی کڕینی بەشی شەریکێك بەو پارەیە کە بەکەسێکی تری فرۆشتوە (الشُّـفْعَة) (□□□)

پێویست (واجب)ە شەریك بەشەکەی خۆی نەفرۆشێت تا پرسی شەریکەکەی دەکات (□□□) وەئەگەر بەبێ پرس فرۆشتی ئەوە مافی (شُـفْعَة) دادەمەزرێت ئەگەر ماڵە شەریکێکە دابەش نەکرابێت بائەو شتەش بگواسترێتەوە (□□□)

(□□□) (الـشُفْعَة) لـەزمانی عەرەبدا لـە (الـشَفْع)ە وە وەرگـیراوە واتـە : جـووت ، دەوترێت (شَفَعتُ الشَّيئَ) ئەگەر بیدەیتە پاڵی شتێکیتر ، وە لەشـەر عـیش دا ئەوەیـە : یەکێك لە شـەریکەکان بەشـەکەی خۆی دەفرۆشێت لەپارچـە زەوییـەك دا یـان ماڵێـك دا بەکەسێکی تر بەبێ پرسی شەریکەکانی ، جا بۆ ئـەو شـەریکانەی تـری هەیـە ئـەو بەشـە ببەن بەو پارەیەی کەوا بەو کەسەی فرۆشتووە .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (جَابِر) (خـوای لێ ڕازی بێت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی ((**مَنْ كَانَتْ لَهُ نَخْلٌ أَوْ أَرْضٌ فَلا يَبِيعُهَا حَتَّى يَعْرِضَهَا عَلَى شَرِيْكِهِ**)) واتە : هەرکەسێك ئەگەر دارخورمای بـوو یـان زەوییـەك ئـەوە بـا نەیفرۆشێت تـا عـەرزی دەکاتە سەر شەریکەکەی [رواه ابن ماجه (2492/833/2)والنسائي (319/7)وهو صحيح بروانه صحيح ابن ماجه (2021)] .

و لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو رَافِع) (خوای لێ ڕازی بێت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی ((**الشَّرِيْكُ أَحَقُّ بِسَقَبِهِ مَا كَانَ**)) واتە : شەریك ماف دار ترە بەهۆی نزیکیـەوە کەوا ماڵی شەریکەکەی وەربگرێتەوە ئەگەر هەرچی بێـت [رواه ابن ماجه (2498/834/2) وهـو صحيح بروانه صحيح ابن ماجه (2027)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (جَابِرُ بنُ عَبْدِالله) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فـەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری (شُـفْعَە)ی داوە لەهـەموو شـتێکی هـاو بـەش دا کەبـەش

وە هەروەها دەرهاوسێش ئەگەر لەمافێکدا شەریك بوو لەگەڵ دەرهاوسێکەی دا ئەوە مافی (شُفْعَە)ی بۆ دادەمەزرێت ئەگەر بەبێ پرسی بیفرۆشێت . ()

داگیر کردن (الغَصْب) ()

نەکرابێت خانوو بێت ، یان باخ بێت حەڵاڵ نیە بیفرۆشێت تاپرس بە شەریکەکەی دەکات ، جا ئەگەر ویستی ئەوە دەیبا وەئەگەر ویستیشی نەبوو ئەوە نایبا ، جا ئەگەر فرۆشتی و پرسی شەریکەکەی نەکرد ئەوە ئەو مافدارترە بەو زەوییە لە کەسێکی تر)) [رواه مسلم (1608/1229/3) وابو داود (3513/783/3) والنسائی (4646/301/7) وغیرهم)] .

وەفەرموودەکەی تری (جَابِر) ((کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری (شُفْعَە) ی داوە لەهەر شتێکدا دابەش نەکرابێت ، جا ئەگەر سنور دانراو ، وڕێگاکان لەیەك جیا کرایەوە ئەوە (شُفْعَە) نیە)) [رواه البخاری (5/رقم /2257) وهذا لفظه وابو داود (3514/783/3) وابن ماجه (2499/835/2) وغیرهم].

() بۆ نموونە ئەگەر ڕێگایان یەك ڕێگابێت ، لەبەر فەرموودەکەی (جَابِر) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**الجَارُ أَحَقُّ بِشُفْعَةِ جَارِهِ ، يُنْتَظَرُ بِهَا وَإِنْ كَانَ غَائِبَاً، إِذَا كَانَ طَرِيْقُهُمَا وَاحِدَاً**)) واتە : دەرهاوسێش مافدارترە بە (شُفعە) کردنی دەرهاوسێکەی ، پرسی پێدەکرێت و چاوەڕوانی دەکرێت با لەوکاتەدا لەوێیش ئامادە نەبێت، ئەگەر ڕێگاکەیان یەکێك بوو .[رواه احمد (303/3) وابو داود (3518/787/3) وابن ماجه (2494/823/2) والترمذي (1369/651/3) وهو حديث صحيح بروانە الارواء (1540) وصحيح ابن ماجه (2023)].

وەفەرموودەکەی (شَرِيْدُ بنُ سُوَيد) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی ووتم : ئەی پێغەمبەریخوا ! زەوییەك کەس بەش و شەریکی تێدا نیە تەنها دەرهاوسێت نەبێت؟ فەرمووی ((**الجَارُ أَحَقُّ بِسَقَبِهِ**)) واتە : دەرهاوسێ مافدارترە بەهۆی نزیکیەوە کەوا بە (شُفْعَە) وەریبگرێتەوە [رواه البخاری (5/رقم /2258) وابو داود (3516/789/3) والنسائي (320) وابن ماجه (2495/833/2)] .

داگیر كردنی ماڵی خەڵكی ستەم و تاوانە(□□□) **وستەمیش لەڕۆژی قیامەت دا تاریكی و بەد بەختییە**(□□□) **وە ستەمیش حەرامە لەسەر ئەو كەسەی ماڵی خەڵكی داگیر كردوە بەڕاستەوە یان بەگاڵتەوە سودو كەڵكی**

---

(321) (الغَصْب) : واتە بردن و داگیركردنی مافی خەڵكییە بە ناحەق (بەزۆر) .

(322) لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە لەسورەتی (البقرة : 188) دا كەدەفەرموێ ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالبَاطِـلِ﴾ واتە : وەماڵ و سامانی خۆتان لەنێوان خۆتاندا مەخۆن بەناحەق . وەلەبەر فەرموودەكەی (أَبُو بَكْر) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا لەووتاری (حَجَّةُ الوَدَاع) دا فەرمووی : ((**فَإِنَّ دمَائَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِيَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا** ...)) واتە : جا بەڕاستی خوێنتان و ماڵتان و شەرەفتان لەنێوان یەكتری دا حەرامە وەكو حەرامی ئەم ڕۆژە لەم مانگەدا لەم وڵاتەدا ..[رواه البخاري (1/رقم 67) ومسلم (1679/1305/3) وغيرهما] .

وەفەرموودەكەی (أَبُو حُمَيْد السَّاعدي) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لايَحِلُّ لامْرِيءٍ أَنْ يَأْخُذَ عَصَى أَخِيْهِ بِغَيْرِ طِيْبِ نَفْسٍ مِنْهُ**)) واتە : حەڵاڵ نییە بۆ هیچ كەسێك كەوا دار دەستی براكەی (برای موسوڵمانی) ببات بەبێ ڕەزامەندی و خۆشی خۆی ، (أَبُوحُمَيْد) فەرمووی : ئەمەیش لەتوندی ئەوەدا ، خوا ماڵی موسوڵمانی لەسەر موسوڵمان حەرام كردوە . [رواه احمد (425/5/) والبيهقي (100/6) وغيرهما وهو حديث صحيح بطرقه بروانه الارواء (1459)] .

(□□□) لەبەر فەرموو دەكەی خوای گەورە لەسورتی (ابراهيم : 43،42) دا كەفەرمووی ﴿وَلاتَحْسَبَنَّ اللهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِرُهُمْ لِيَومٍ تَشْخَصُ فِيْهِ الأَبْصَار ، مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُوسِهِمْ لايَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاء﴾ واتە : وامەزانە كەوا خوا لەكارو باری ستەم كاران بێ ئاگایە ، بەڵكو تەنها دوایان دەخات بۆ ڕۆژێك ، كەچاو لەو ڕۆژەدا (لەترسی دا) ئەبڵەق دەبێت ، بەپەلە دەچنە دەمی بانگكەری خواوە تەماشای سەرەوە دەكەن ، چاویان لەتروكان كەوتوە و دڵیان لەترسان دا لەتێ گەیشتن و بیركردنەوە ڕاوەستاوە ، هیچی تێدا نەماوە وەكو بۆ شایی و هەوای پێ هاتووە .

لێ وەربگرێت وە پێویستە لەسەری یەکسەر بیگێڕێتەوە (□□□) وەدروستە مرۆڤ بەرگری لەماڵی خۆی بکات وە ئەگەر بکوژرێتیش ئەوە شەهیدە (□□□) وەهەرکەسێك شتێك لەزەوی کەسێکیتر داگیر بکات ئەوە تاوانێکی زۆر گەورەی کردوە (□□□) وەئەگەر خانووی تێدا کردبێت یان داری تێدا

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (السَّائِبُ بنُ يَزِيد) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**لا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ صَاحِبَهُ لَاعِباً وَلاجَاداً وَإِنْ أَخَذَ عَصَا صَاحِبَهُ فَلْيَرُدَّهَا عَلَيْهِ**)) واتە : هیچ کەسێکتان شت و مەکی هاوەڵەکەتان مەبەن نەبە گاڵتەوە و نەبە ڕاستەوە ، وەئەگەر یەکێکتان دار دەستی هاوەڵەکەی برد بابیگێڕێتەوە بۆی .[رواه احمد وابو داود (4982/246/13 مع العون) والترمذي (2249/313/3) وغيرهما بألفاظ متقاربة وهو حديث حسن بروانه الارواء (1518) والمشكاة (2948) وصحيح الجامع (7578) وأخذنا لفظ الحديث منه)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : پیاوێك هات بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و ووتی : ئەی پێغەمبەری خوا ، ئایە ئەگەر پیاوێك هات ماڵەکەم ببات چی بکەم؟ فەرمووی : ((**فَلا تُعْطِهِ مَالَكَ**)) واتە : جا ماڵەکەتی مەدەرێ . ووتی : ئایە ئەگەر جەنگی لەگەڵ کردم ؟ فەرمووی : (قَاتِلْهُ) واتە : تۆیش لەگەڵیدا بجەنگە . ووتی : ئایە ئەگەر کوشتمی ؟ فەرمووی : ((فَأَنْتَ شَهِيْدٌ)) واتە : جا تۆ شەهیدی ، ووتی ئایە ئەگەر کوشتم ؟ فەرمووی : ((هُوَ فِي النَّارِ)) واتە : ئەوە دەخرێتە ئاگرەوە [رواه مسلم (140/124/1) والنسائي (114/7)].

(326) لەبەر فەرموودەکەی (سَعِيْدُ بنُ زَيْد) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : بیستم پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((**مَنْ أَظْلَمَ مِنَ الارْضِ شَيْئَاً طَوَّقَهُ عَلَى سَبْعِ أَرْضِيْنَ**)) واتە : هەرکەسێك ستەمی (داگیری) شتێك لەزەوی بکات ئەوە خوای گەورە لە حەوت (طَبَق)ەی زەوی (طَوْق) دەکاتە گەردنی .[رواه البخاری .(5/رقم/2452) ومسلم (1610/1230/3)] .

وەلەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**مَنْ أَخَذَ مِنَ الأَرْضِ شَيْئَاً بِغَيْرِ حَقِّهِ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ إلى سَبْعِ**

ناشـتبێت دەبێـت خانوەکـەی بڕوخێنرێـت وەدارەکـانی هەڵبکـەنرێت (□□□) وەئەگـەر تۆویـشی تێـدا وە شـاندبێت ئـەوە بـۆ خـاوەن زەوییەکەیـە وە چـی تێدا خەرج کردبێت پێـی دەداتـەوە (□□□) وەهەرکەسێك ماڵێكی داگیر کراو بفەوتێنێت دەبێت بیبژێرێت . (□□□)

أَرْضِيْنَ)) واتە : هەرکەسێك شـتێك لـەزەوی خـەڵكی بەناحـەق داگـیر بکـات ئـەوە خـوای گەورە لەڕۆژی قیامەت دا دەیباتە حەوت (طَبَق)ەی زەوی دا [رواه البخاری (5/رقم/2454)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (سَعِيْدُ بنُ زَيْد) (خوای لیّ ڕازی بێت) کـەوا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) فەرمووی ((**مَنْ أَحْيَا أَرْضَاً مَيْتَةً فَهِيَ لَـهُ وَلَيْسَ لِعِرْقِ ظَالِمٍ حَقٌّ**)) واتـە : هەرکەسێك زەوییەکی مـردو زینـدو بکاتـەوە ئـەوە بـۆ خۆیـەتی و (عِـرْقِ ظَـالِم) یـش هـیچ مافێکی نىیە [رواه الترمذي (1392/419/2) وابو داود (4013/453/3) والبيهقي (142/6) وغيرهم وهـو حديث صحيح بروانه صحيح سنن الترمذي (1113) والاراواء (152)].

(عِرْق ظَالِم): ئەوەیە کابرایەك بێت لەزەوییـەك دا کەکەسـێکیتر زینـدوی کردۆتـەوە دار بچێنێت بۆ ئەوەی زەوییەکە بکاتە مـوڵکی خـۆی ، جـا ئـەوە هـیچ مـافێکی بـۆ نىیـە هەرچی ناشتبێت ڕیشە کێش دەکرێت و ئەگەر خانویشی تێدا کردبێت دەڕوخێنرێت .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (رَافِعُ بنُ خَدِيج) (خوای لیّ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: ((**مَنْ زَرَعَ فِي أَرْضِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ فَلَيْسَ لَـهُ مِنَ الـزَّرْعِ شَـيءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ**)) واتە : هەرکەسێك شتێك بنێژێت لەزەوی کەسانێکی تردا بەبیّ پرسیان ئـەوە هیـچی بۆنىیـە لـەو کـشت و کاڵـەو هەرچـی خـەرج کردبێـت پێـی دەدرێتـەوە [رواه احمد (465/3) وابو داود (3403/692/3) والترمذي (3/رقم /1378) وابن ماجه (2466/824/2) وغيرهـم وهـو حديث صحيح صححه الالبانی في الارواء (1519) بشواهده بروانه صحيح الجامع ايضاً (6272)].

(□□□) لەبەر فەرموودەکـەی (أَنَس) (خـوای لیّ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) لای هەنـدیّ لـە خێزانـەکانی بـوو جایـەکێك لـەدایکی موسـوڵمانان - لەخێزانـەکانی پێغەمبەر - لەگـەڵ خزمـەت کـارێکی دا قـاپێکی بـۆ نـارد خـواردنی تێـدا بـوو جـا ئـەویش

(عائشه) دەستی لێ داو شكاندی جا لكاندی بەیەكەوە و خواردنەكەی كردەوە ناوی و فەرمووی بخۆن ، وە قاپە چاكەكەی داوە پێغەمبەری خوا و قاپە شكاوەكەیشی لای خۆی گیردا . ولە (لَفْظ) ی (التِّرْمِذِي) دا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : خواردن بەخواردن و قاپیش بەقاپ جا (عائشه)یش قاپێكی خستە جێگەی وقاپە شكاوەكەی لای خۆی هیشتەوە[رواه البخاری(5/رقم/2481) وابو داود (2567/826/3) والترمذي(3/رقم 1359) وابن ماجه (2334/782/2) والنسائي (3955/7/7)] .

ئەمە بۆ شتێك كەكەسێك خۆی ناردبێتی جا بۆ شتێك كەداگیر كرابێت ئەوە بەبەر ترەكەوا دەبێت بیبژێرێت بەشتێكی تر وەكو خۆی یان بەنرخەكەی ئەگەر وەكو خۆی دەست نەدەكەوت .

(الحمد لله) ئەوە بەشی كڕین و فرۆشتن (ئاڵ و یڵ كردن) كۆتایی پێ هات و ئێستایش دەچینە سەر بەشی شتی دۆزراوە .

لەبلاوكراوەكانی ماڵپەڕی ئیمان وەن
www.iman1.com
هەمیشە لەگەڵمان بن بۆنوێبوونەوەی ئیمان
imanonekurd@yahoo.com